

VAN HEEMKUNDE NAAR FAMILIEKUNDE.

V.V.H.

(1) Het mag wel een merkwaardig feit genoemd worden dat de Vlaamsche Toeristenbond, ter verdieping van den zin voor toerisme, als vanzelf er toe gekomen is de Heemkunde als studieobject aan zijn leden voor te houden en de leiding van deze nieuwe werkzaamheid op zich te nemen in het Vlaamsche land. De grondslag van een gezond toerisme moet immers zijn een groote liefde voor de eigen streek, gevoed door een grondige kennis van wat er te zien en te doorvoelen is, in verband met het historisch verleden. Evenals een plantkundige of een vogelkundige meer genot heeft van het aanschouwen der natuur dan een gewoon sterveling, zelfs meer dan een dichter, heeft de toerist die zijn omgeving kent, - die b.v. een naam kan zetten op de torens en molens van een panorama, - een naam, een jaartal, een stijl-bijzonderheid bij een kunstvoorwerp, - een historische beteekenis bij de littekenen in een landschap, - een geschiedkundig détail bij een boerderij of een watermolen, - die toerist beleeft een intellectueel genot dat het eenvoudig zinnelijk genoegen van 't aanschouwen van kleuren en vormen verticenvoudigt.

Een niet minder merkwaardig en verheugend feit is het dat de Vlaamsche Toeristenbond er toe kwam bij de Heemkunde ook dadelijk de studie van den mensch te betrekken, en wel in datgene wat hem het meeste bindt aan zijn omgeving : zijn familie, zijn afkomst, zijn bloedverwantschap, den immer voortvloeienden bloedstroom die loopt van zijn verre voorouders tot het geslacht van heden. Een landschap is immers niet onafhankelijk van de menschen die er gewoond hebben; zij hebben het vorm gegeven; zij hebben het oorwoud ontgonnen, de wegen getrokken, de moerassen drooggelegd, de hoven en dorpen en kerken gebouwd. Die menschen waren onze voorouders; wij zijn van hun bloed. Onze nakomelingen zullen, op hun beurt, de huizen, de dorpen, het landschap bewonen waar ons huidig geslacht alweer zijn stempel zal op gedrukt hebben, waarin we iets van onszelf zullen in nagelaten hebben. Wij erven van onze ouders en voorouders onze lichamelijke en psychische geschiktheden en daarbij wat zij ons aan geestelijke familietradities en stoffelijke goederen kunnen

nalaten; maar wij ontvangen ook, als leden van een locale gemeenschap, een landschap en een omgeving waar wij ons thuis voelen; - als volk, een verleden en een cultuur waarop wij terecht mogen trots zijn, op zijn minst zoo rijk als die van eender welk volk. Die abstracte waarheden nader tot ons te brengen, door concreet te onderzoeken hoe wij, in dit volk, met ziel en lichaam vergroeid zitten, hoe wij, door onze ouders, onze grootouders, door de duizenden Vlamingen waar wij rechtstreeks van afstammen, de erfgenamen van dat rijk verleden geworden zijn, de huidige dragers van die cultuur, die wij verder, verrijkt en onverminderd, moeten overzetten aan de komende geslachten, is een taak die de moeite waard moet schijnen, opdat elk die wil doorgaan voor een gecultiveerd man, er zich voor inspanne. De geschiedenis van onze familie, of liever van de verschillende families waar we, door banden van bloed, mede verbonden zijn, wortelt ons vast in de streek waar onze voorouders geleefd hebben. De levensomstandigheden kunnen ons naar andere oorden verplaatsen; de kennis van onze familiegeschiedenis zal evenwel beletten dat we ontworteld worden; want los te geraken van alle traditie is een der zwaarste zedelijke rampen die een mensch kan treffen.

Wat kan de beoefenaar van de heemkunde doen op het gebied van de familie-kunde ?

1. Vooreerst zal hij de geschiedenis van zijn eigen familie opmaken : den *stamboom* van het geslacht waarvan hij den naam draagt en een zoo uitgebreid mogelijke *voorouderstafel*, met dan weer nieuwe stamlijsten van de verwante families. Hoe hij dit moet doen kan hij leeren in thans voorhanden zijnde boekjes (1) Wij kunnen hier nu niet verder over uitweiden. Laten we enkel zeggen dat hij, om te beginnen, alle nog bewaarde familiepapieren, doodprentjes, foto's enz., zal verzamelen en een *familiearchief* aanleggen. De huisvader zal een *familieboek*, een *familiekronijk*, houden ten gerieve van zijn nazaten. - Een moeilijk werk is dit alles niet, al kan het wel tijdroovend zijn. Maar al wie er mee begonnen is zal U zeggen dat het aantrekkelijk en spannend is en dat

(1) Referaat gehouden op den Tweeden Studiedag voor Heemkunde, in het Paleis der Academiën, te Brussel, op 27 September 1942.

(1) Ook in dit tijdschrift zal ruimschoots voorlichting gegeven worden.

ge er een interessante bezigheid zult in vinden voor vele, anders ledige uren.

2. De taak van den heemkundige is echter ruimer dan het navorschen van eigen afkomst. Hij moet ook belangstelling voelen voor de geschiedenis van de plaatselijke geslachten. Zoo hij aan dorpsgeschiedenis doet - en men kan zich moeilijk een heemkundige voorstellen die niet naar het verleden van zijn omgeving zou vorschén - zal hij alle interessante bijzonderheden verzamelen betreffende de menschen die ter plaatse geleefd hebben. Een modern opgevatte historische dorpsmonografie moet vol namen staan en overvloedige, in schijn kleine, wetenswaardigheden over bepaalde personen mededeelen. Dit is het juist wat de geschiedenis nader tot ons brengt, menschelijker maakt, en dus de belangstelling van de locale lezers prikkelt. Ik bedoel dit : het volstaat niet te zeggen, b.v., dat onder de Fransche overheersching de conscriptie ingevoerd werd en Vlaamsche jongens ingelijfd werden om, voor Napoleon, op alle slagvelden van Europa hun bloed te gaan vergieten; noem namen en beschrijf de lotgevallen van die jongens (het is niet moeilijk om vinden!) en uw lezers zullen trillen als ze hun eigen familienamen daar zullen aantreffen; - en zoo nog : de publicatie van een oud gildereglement heeft maar een betrekkelijk belang, er werden er al zooveel gepubliceerd en in hoofdzaak houden ze alle dezelfde (overbekende!) bepalingen in; buitengewoon interessant, voor den plaatselijken lezer, is integendeel de lijst van de oude gildebroeders, hun dekens en gezwoornen, hun «koningen» en «keizers», ook de opgave van de feiten waarvoor ze beboet werden, dat gunt u onverwachten kijk in een of ander karaktereigenaardigheid van een voorzaat. En zoo zouden we nog vele voorbeelden van concrete geschiedschrijving kunnen aanduiden. (1) Het is meestal om namen te vinden dat de dorpsmonografieën geraadpleegd worden, niet om de algemeenheden die men in 't even welk boek kan aantreffen. De geschiedenis van het eene dorp gelijkt

(1) De rol van de regionale en locale heemkundige tijdschriften, in deze, is klaar : Zij moeten een ruime plaats voorbehouden voor de publicatie van stamboomen en familiekranken uit hun omgeving, lijsten van personen uit het verleden (schepenen, kerk- en armmeesters, leenmannen, erfzaten, gildebroeders, ambachtslieden enz.), détailstudien over bepaalde huizen, boerderijen, molens en dergelijke. Een algemeen tijdschrift voor Familiekunde sluit zulke locale werkzaamheid niet uit, wel integendeel !

inderdaad wonderlijk op deze van een andere gemeente. Maar het zijn de namen die er een eigen uitzicht aan verleen en ze ten slotte «heemkundig» maken.

3. De heemkundige zal ook zijn aandacht moeten schenken aan de namen zelf, het *anthroponymisch materiaal*. Op hun geheel beschouwd zijn die namen een boeiend, nog al te weinig bestudeerd cultuurverschijnsel. De familienaam is bovendien, in de meeste gevallen, het oudste document voor de geschiedenis van een familie, evenals de plaatsnaam het is voor de locale historie. Er moeten dan lijsten aangelegd worden van de ter plaatse bestaan hebbende familienamen en van de nog levende; voor autochtone namen zal men de omstandigheden belichten die aan den oorsprong van den naam liggen, in zoover die uit de bronnen te achterhalen zijn. Verder moeten de doop- of voornamen bestudeerd worden, alsmede de bijnamen. De anthroponymie, wil zij tot betrouwbare en vaste uitkomsten leiden, zal de beproefde methodes van de toponymie moeten volgen : de oudste vormen opsporen en de evolutie er van tot op heden, aan de hand van archiefmateriaal, volgen. De anthroponymie kan dus evenmin de familiegeschiedenis over 't hoofd zien, als de toponymie de locale geschiedenis en de topografie.

Wat kan het Verbond voor Heemkunde doen om de Familieggeschiedenis te bevorderen ?

Er moet een *Werkgemeenschap voor Familiekunde* opgericht worden. Deze zal voor taak hebben :

1. Leiding en raad te geven aan de afzonderlijke navorschers; dit kan best geschieden in een *tijdschrift* en door de verspreiding van vulgariserende boekjes.

2. Bemiddelend op te treden tusschen de beoefenaars van de familiekunde, ze met elkaar in voeling te brengen, opdat ze elkaar helpen en inlichten bij hun opsporingen; daartoe is een *Vereeniging* noodig, die alle belangstellenden groepeerd, het werkterrein der afzonderlijke navorschers bekend maakt aan de gemeenschap. Daar zijn inderdaad vlijtige zoekers die al heel wat materiaal verzameld hebben en niet beter vragen dan hun bevindingen mede te deelen aan beginnelingen. Daar zijn ook navorschers die voorouders tellen in uw stam : zij kunnen U misschien de bijzonderheid aanbrenge die gij vruchteloos sedert jaren zoekt. Wanneer er nog zoo ontzag-

lijk veel te doen is, heeft het geen zin dat verschillende menschen hun tijd steken in het uitpluizen van dezelfde archiefbundels. De zoekers moeten elkaar ook kennen; het kan lastige reizen uitsparen, wanneer gij weet dat ter plaatse iemand gereed is om de opzoeking in de plaatselijke registers even voor U te doen. Maar dan moet men bereid zijn tot wederdienst, zooniet wordt het een schaamteloze exploitatie. Daarom is een werkgemeenschap noodig, die ook toezicht uitoefent op haar leden.

3. Een derde taak voor de Vereeniging zal nog zijn : een *documentatiedienst* in te richten, met de medewerking van allen, b.v. voor afschriften te bezorgen van reeds bestaande, onuitgegeven genealogische documenten, familieboomen, kwartierstaten (elk lid krijgt als eerste taak zijn kwartierstaat op te maken !), oude grafschriften enz. Die documentatiedienst zal ook te zorgen hebben voor het samenstellen van een zoo volledig mogelijk repertorium van de alhier reeds gepubliceerde familiegeschiedenissen, alsmede van de in handschrift bestaande familieboomen in openbare bibliotheken en archiefkamers. Ook een lijst van de familieblazoenen moet er komen en een verder onderzoek van de vele oude familiezegels, aan archiefdocumenten gehecht, die nog op een beschrijving wachten, afbrokkelens gereed. - Ik aarzel geen oogenblik te verklaren dat deze repertoria eenvoudig verrassend zullen zijn door hun rijkheid en dat iedereen er onverwachte inlichtingsbronnen zal in aantreffen voor zijn eigen familiegeschiedenis. Zooals in alle landen met hooge cultuur, werd ook in Vlaanderen vanouds de familiegeschiedenis druk beoefend.

In dit bondig geschetst programma worden punten aangeduid die voor een onmiddellijke verwezenlijking vatbaar zijn (1); met andere daarentegen zal een taaië werkzaamheid van jaren gemoeid zijn.

Wij achten nochtans den tijd gekomen om van wal te steken. De belangstelling is groot, alom in den lande, voor een dieper inzicht in de eigen persoonlijkheid door een grondiger kennis van het voorgeslacht, voor een sterker bewustzijn van de onvergankelijke waarde van eigen bloed en cultuur, van fa-

(1) ... en die ook reeds verwezenlijkt werden. Op de zitting zelve, waar dit referaat voorgehouden werd, ging men over tot de stichting van de Vereeniging. En hier is reeds een blijk van haar activiteit.

milietraditie en geestelijk erfgoed, tegenover de wisselvalligheid, de betrekkelijkheid en ten slotte de vergankelijkheid van het materieel bezit. Dat, in een tijd van nood zooals we thans beleven, deze gedachten, bij de meest helderzienden van ons volk, steeds meer veld winnen, is een opbeurend verschijnsel, dat ons het beste laat verwachten van de *Vlaamsche Vereeniging voor Familie-kunde*.

Laken, Dr JAN LINDEMANS
lid van de Kon. Vlaamsche Academie.

Wat kan een gemeentebestuur voor de Heemkunde doen ?

Indien een gemeentebestuur naast zijn administratieve verplichtingen, ook nog zedelijke, sociale en kultureele plichten heeft - en wie durft dat in twijfel trekken ? - dan wel zeker op het gebied van heemkunde en heemschut !

De heimat, d.w.z. den grond én de menschen, den bodem én het volk, leeren *kennen* in hun verleden, hun heden en hun toekomst en in alle opzichten, dat is actief belang stellen in zijn gemeente, dat is ze *beminnen* en bereid zijn om ze te dienen.

De liefde en de dienstvaardigheid tegenover het heem, het kleine vaderland van het hart, wekt ook de liefde en de dienstvaardigheid tegenover het heele vaderland en het heele volk.

Louter practische overwegingen moeten hier eveneens een aansporing zijn voor de «gemeentevaderen», begrip dat zijn verheven beteekenis moge terugleren !

Geen gemeentebestuur zal meer de sympathie, de aanhankelijkheid, de medewerking van de heele bevolking genieten, dan het bestuur dat blijk geeft van daadwerkelijke liefde voor het heem.

Geen medeburgers zullen nuttiger, ja, gemakkelijker te besturen zijn, dan zij die door een zelfde liefde worden gedreven.

We zijn dan ook zoo vrij U hieronder een aantal practische wenken voor te leggen ter bevordering der heemkunde.

1. - Begint met de *school* ! De leuze «de school voor het leven» krijgt aldus haar schoonsten zin.

Er valt al dadelijk een kiesche kwestie onder 't oog te nemen : de heemkunde in het onderwijs dat niet afhangt van het gemeentebestuur, het vrij onderwijs, het staats- en op sommige plaatsen het provinciaal onderwijs.

In deze scholen is het heemkunde

probleem des te moeilijker, daar het onderwijzend personeel doorgaans niet uit de gemeente, zelfs niet uit de streek afkomstig is, er dus weinig of niets over weet en er ook minder voor voelt.

Vriendschappelijk overleg met het bestuur dier scholen, met den heer pastoor, den diocesaanen inspecteur, is hier geboden.

Allereerst dienen de *onderwijskrachten* tot het beoefenen der heemkunde in en buiten de school, te worden aangez. Dit is des te noodzakelijker, daar sommigen vreemd zijn aan het heem, anderen onverschillig en de meesten onwetend staan tegenover de heemkunde.

Zet ze aan om toe te treden tot den heemkundigen kring uwer streek. Steunt heemkundige lessen- en voordrachtenreeksen, bezoeken en wandelingen voor de leerkrachten of richt er zelf in. Sticht voor het onderwijzend personeel een kleine heemkundige bibliotheek, met natuurlijk een methodologische afdeling.

De paedagogische en didactische aspecten van het onderwijs in de heemkunde kunnen hier niet besproken worden. Zorgt er echter voor dat in uw gemeente de wensch van Adolf Diesterweg vervuld worde: Jeder Lehrer ein Heimatforscher!

Is er bij den onderwijzer een levendige belangstelling voor het heem, dan zal die ook wel ontstaan bij zijn *leerlingen*.

Onderzoekt echter jaarlijks of in het gemeentelijk onderwijs aan de heemkunde het noodige en passende belang wordt gehecht. De «studie van het milieu», die officieel op het programma staat, verplicht er trouwens de lagere scholen toe.

Zorgt er voor dat heimatliederen worden gezongen op school. Moedigt heemkundige opstellen-, teeken-, declamatie-, zangwedstrijden voor de schooljeugd aan, b.v. ter gelegenheid van de Gulden-sporenviering...

Bevordert het samenstellen van een handboekje voor de plaatselijke of gewestelijke heemkunde, van een plaatselijke geschiedenis voor schoolgebruik. Volgt hierin het voorbeeld na van Gent en van heel wat gemeenten uit het Antwerpsche.

Waakt er over dat in de leerlingenbibliotheken de passende heimatliteratuur voorhanden zij, dat ze bij 't kiezen van de prijsboeken niet vergeten worde!

We vestigen verder nog uw aandacht op de mogelijke en wenschelijke heem-

kundige oriëntatie in muziek-, teeken- en vakschool.

2. - Bevordert de stichting of den bloei van een *heemkundigen kring*. Verleent hem uw zedelijken steun, door zelf toe te treden en zekere gemeentebeambten te doen toetreden. Schenkt hem ook stofelijke hulp: toelagen, materiaal, lokalen voor de werkgemeenschap en de vulgarisatievergaderingen, liefst - en symbolisch! - het gemeentehuis. Neemt zooveel exemplaren mogelijk af van de uitgaven der vereeniging. Vergemakkelijkt haar den toegang tot het archief, de bibliotheek en de musea der gemeente.

Verleden jaar werd ten stadhuize van Amsterdam officieel geïnstalleerd een «Commissie voor Heemkunde te Amsterdam». Kan iets dergelijks niet in uw gemeente geschieden?

3. - Bewaart zorgvuldig het *gemeente-archief* in een veilig lokaal, in passende meubels. Stelt een bevoegd archivaris aan of laat tenminste een nauwkeurigen inventaris opmaken.

Verrijkt uw archief. Het worde in belangrijke centra een streekarchief. Het bezitte zoo mogelijk alles wat over de gemeente (de streek) in boek, tijdschrift of blad is verschenen, alles wat door inwoners der gemeente werd gepubliceerd, alles wat in de gemeente werd gedrukt. Is dit niet (meer) mogelijk, laat dan tenminste een volledige bibliografie van dit alles opmaken. Verliest niet uit het oog: goede inventarissen en catalogi van gemeentelijke gebouwen en verzamelingen; de iconografie uwer gemeente en in dit verband een fototheek, ja zelfs een filmotheek (met staande en bewegende beelden); een discotheek, met fonoplaten van uw dialect, de eigenaardige straat- en koewachtersroepen, folkloristische liederen, zekere gelegenheidsredevoeringen enz. Schenkt exemplaren dier fonoplaten aan de taalkundige laboratoria der universiteiten Gent en Leuven.

Waar samenwerking met een grooter centrum voor dit alles noodig blijkt, late een kleinere gemeente zich nooit door zelfzucht of bekrompenheid leiden!

Stelt uw archief bereidwillig open voor ernstige belangstellenden, zoowel uit de gemeente als van elders, mits natuurlijk de noodige voorzorgsmaatregelen.

4. - Uw *bevolkingsregisters* hebben een bizondere waarde voor twee heemkundige wetenschappen: de demografie

en de familiekunde.

Bevordert het opmaken van demografische statistieken, tabellen, grafieken enz. Houdt er rekening mee bij urbanisatiewerken; ze geven u immers gewichtige vingerwijzingen wat de toekomstige uitbreiding of... inkrimping der gemeente betreft. Volgt voor dit alles het baanbrekend werk der stad Kortrijk (Ingenieur De Meyere).

Laat alfabetische naamlijsten aanleggen op de oude kerkregisters en op uw eigen registers. In vele Noordnederlandse gemeenten werden de gegevens uit de bevolkingsregisters in een modern kaartstelsel verwerkt.

Het Verbond voor Heemkunde, Parklaan 24, Aalst, dat een «Vlaamsche Vereniging voor Familiekunde» als afdeling heeft, zal u hieromtrent bereidwillig inlichten. Abonneert op zijn tijdschriften, «Toerisme» (18 fr. 's jaars) en «Heemkunde» (10 fr. per jaar).

5. - Laat een *Dorpsboek* aanleggen, de dag voor dag bijgehouden kroniek uwer gemeente. Het weze als een heldere spiegel, waarin het natuur- en het cultuurbeeld der gemeente duidelijk te herkennen is. De historische, demografische, sociale, economische inlichtingen verschaffe het liever te kwistig dan te schaars; het bevatte zelfs speciale studies en aantekeningen betreffende verleden of toekomst.

Zulk Dorpsboek, dat tot vele deelen moge uitgroeien, weze door zijn band, zijn schrift, zijn bladspiegel, zijn illustratie, een fraai en oorspronkelijk staaltje van toegepaste heemkunst.

Raadpleegt over dit alles «Toerisme», het orgaan van den Vlaamschen Toeristenbond, jaargang 1942, bladzijden 279, 310 en 312, jaargang 1943, bladz. 9 enz., of vraagt inlichtingen aan het reeds vermelde Verbond voor Heemkunde, afdeling van den V. T. B.

6. - Uw openbare *bibliotheek* bezitte een heemkundige afdeling en zoo uw gemeente een belangrijk centrum is, groeie deze afdeling uit tot een locale of zelfs tot een regionale heemkundige bibliotheek (in nauw verband met het archief). Moedigt de heemkundige belangstelling der vrije bibliotheken van uw gemeente door giften (boeken en bladen) aan.

7. - Wellicht is uw gemeente aangewezen op de stichting van een *heemkundig museum* (beter dan een oudheidkundig of een folkloristisch museum!) Ook hier staat het Verbond voor Heemkunde belangloos te uwer beschikking

met technischen raad. Laat niet na dien in te winnen!

In elk geval zijt u aangewezen op het steunen van een gewestelijk museum. Doet het met hetzelfde gemeenschapsgevoel, dat we reeds tegenover gewestelijke archieven en bibliotheken aanprezen.

Bij zekere herdenkingen en feestelijkheden kan een tijdelijke heemkundige *tentoonstelling* het merkwaardigste punt van het programma uitmaken.

8. - *Heemschut*, d.i. de bescherming van alles wat de heimat aan natuur- en cultuurwaarden bezit, weze een uwer liefste taken, uw voortdurende zorg.

Om beter den geweldigen omvang van dien plicht te schetsen, geven we hieronder een beknopte opsomming van wat hij zooal omvat:

- a) onderhoud en restauratie van merkwaardige gebouwen en voorwerpen; niet te vergeten: hoeven, molens, duiventorens;
- b) bevorderen en beschermen van oudheidkundige opgravingen, door deskundigen;
- c) beschermen van de huizen, de gedenkplaten en -teekens, de graven van beroemde personen;
- d) natuurbescherming: van geologische, faunistische en floristische merkwaardigheden; zeldzame vogels en planten, uitzonderlijke boomen b.v.;
- e) verfraaiing der gemeente, b.v. door beplantingen;
- f) urbanisatie;
- g) wandelpaden: naam, verloop, bewegwijzering. De «Dienst voor Wandelpaden» van den V. T. B. staat te uwer beschikking;
- h) plantkundige bordjes in gemeentelijken parkaanleg;
- i) uitvaardigen van een Schoonheidsreglement, zooals Noord-Nederland, b.v. de aangrenzende provincie Zeeland, er uitstekende bezit;
- j) bescherming en aanmoediging van zekere volkskundige gebruiken: meiboom, zomervuren, Sint-Martensviering, reuzen, bedevaarten...;
- k) heimat-deuntjes en -liederen voor den beiaard;
- l) wat de plaatsnamen betreft: herziening door een bevoegde commissie; verklarende straatnaamborden; hoevenaamborden zooals b.v. te Deerlijk; de toponymisten (de Toponymische Instituten der universiteiten Leuven en Gent) behulpzaam zijn, door het onderzoek van

uw archief, uw kiezerslijsten, uw atlanten der buurtwegen en der waterlopen... te vergemakkelijken.

7. - Bevordert waar u kunt de *Heemkunst*, d.i. de kunst die haar inspiratie, haar motieven, en wel eens haar techniek haalt uit het heem... Voorbeelden: de (aesthetische!) «souvenirs» onzer toeristische centra, onze kant, de versierde Waaslandsche klompen, artistieke wegwijzers (naar merkwaardigheden) enz.

We besluiten deze uiteenzetting met de vaste hoop uit te drukken dat het bestuur uwer gemeente in de volle mate van het mogelijke en dank zij uw vindingrijkheid, uw toewijding en uw waakzaamheid, veel meer dan tot nog toe het geval was aan de inwoners het voorbeeld zal geven van een verlichte en daadkrachtige liefde tot den geboorte-grond. (1)

Aalst. JOZEF VAN OVERSTRAETEN.

STATUTEN VAN HET VERBOND VOOR HEEMKUNDE.

INRICHTING EN DOEL

1. - Op Zondag, 19 September 1941 werd te Brussel, door Jozef Van Overstraeten gesticht het «Verbond voor Heemkunde», als afdeling van den V. T. B.
2. - De maatschappelijke zetel is deze van den V. T. B.
3. - Het Verbond groepeerd:
 - a. nationale, provinciale, gewestelijke en plaatselijke inrichtingen (b.v. instituten, musca, bibliotheken) en vereenigingen, in het Vlaamsche land, die zich voor de heemkunde of voor een van haar onderdeelen beijveren;
 - b. individueele Vlaamsche belangstellenden in de heemkunde of in een van haar onderdeelen, waar deze belangstellenden ook wonen.
4. - Gemeentebesturen kunnen als zoodanig aansluiten bij het Verbond, hetzij rechtstreeks, hetzij door bemiddeling van een aangesloten vereeniging.
5. - Het Verbond heeft voor doel:
 - a. het bevorderen der heemkundige studiën en der heemkundige activiteit in Vlaanderen, o. m. door stappen bij de bevoegde instanties;
 - b. het bevorderen en regelen van sa-

menwerking tusschen alle Vlaamsche beoefenaars der heemkunde, vereenigingen en individuen;

c. heemschut, d. i.

het beletten der verdwijning of beschadiging van wat een blijvende waarde heeft voor de heemkunde: landschappen, gebouwen, voorwerpen, dokumenten, gebruiken enz.; het nastreven der bewaring, herstelling, heropbeuring of aanmoediging ervan.

Tot dit alles verleent het Verbond zijn medewerking of doet het beroep op de actieve medewerking der in aanmerking komende heemkundige organismen.

6. - Het Verbond staat volkomen buiten de partijpolitiek en eerbiedigt streng de godsdienstige, wijsgeerige en politieke overtuiging zijner leden.
 7. - Het Verbond erkent, eerbiedigt en bevordert het bestaan en de werking der aangesloten inrichtingen of vereenigingen, in zooverre die actie niet in strijd is met deze van het Verbond.
- In gemeenten of groepen van gemeenten, waar geen heemkundige vereeniging bestaat, kan het Verbond, na overleg met de aangesloten vereenigingen uit de streek, het opkomen daarvan aanmoedigen.
8. - Het Verbond is aangesloten bij de federatie «Volk en Wetenschap». Het staat onder de bescherming van de «Vereeniging voor Wetenschap».

BESTUUR EN WERKING

9. - Het bestuur van het Verbond wordt waargenomen door een Raad, samengesteld uit den stichter, den voorzitter van den V. T. B. en één raadslid per Vlaamsche provincie. De Raad stelt zijn voorzitter aan. Sekretaris en penningmeester worden aangesteld door den beheerraad van den V. T. B., na raadpleging van den Raad. Ze behoeven niet tot den Raad te behooren.
10. - De eerste Raad, aangesteld door den stichter, daartoe gemachtigd door den V. T. B., wijzigt zichzelf, vult zich b.v. zelf aan.
11. - Samenstelling van den eersten Raad:

Voorzitter, Jozef Van Overstraeten (Aalst),

Leden,

Raymond Enckels (Herk-de-Stad)

Stan Leurs (Antwerpen), voorzit-

(1) Deze uiteenzetting werd door den heer gouverneur van Oost-Vlaanderen met een warme aanbeveling naar alle gemeentebesturen der provincie gezonden.

ter van den V. T. B.

Z. E. P. Gerard Meersseman

(Torhout)

Pol Heyns (Antwerpen)

Jozef Van den Bussche (Denderbelle)

Jan Verbesselt (Brussel)

Sekretaris, Jozef Van den Bussche

Penningmeester (buiten den Raad),

Aloïs Cleiren (Antwerpen), penningmeester van den V. T. B.

12. - Voorzitter, sekretaris en één raads-lid, door den Raad afgevaardigd, vormen het Dagelijksch Bestuur. Het D. B. bezit de noodige macht om, overeenkomstig met het doel van het Verbond, de gewone werking ervan te regelen.
13. - De Raad vergadert tenminste viermaal in het jaar. Het Verbond houdt tenminste één kongres (studiedag) per jaar, liefst te Brussel, omwille der bereikbaarheid. Het Verbond kan zijn aangeslotenen provinciaal, gewestelijk of plaatselijk groepeeren. Het kan provinciale, gewestelijke of plaatselijke studiedagen, propagandistische en organisatorische bijeenkomsten beleggen, doch moet hiertoe overleg plegen met de in aanmerking komende aangesloten organismen.
14. - Het Verbond heeft een corps van Consulenten, door den Raad aangesteld. Consulenten zijn vooraanstaande beoefenaars eener heemkundige wetenschap, die op hun eigen wetenschappelijk terrein het Verbond met raad en daad willen bijstaan.
15. - De Raad stelt in elke gemeente van het Vlaamsche land en indien wenschelijk ook daarbuiten, een of meer Correspondenten aan. Correspondenten zijn heemkenners of heemkundigen, die zich, tot het verstrekken van heemkundige inlichtingen, ter beschikking stellen van het Verbond en zijn aangeslotenen.
16. - Vereenigingen, inrichtingen, leden (vooral consulenten en correspondenten), die de belangen van het Verbond zouden schaden, kunnen door den Raad worden uitgesloten. Uitgeslotenen kunnen geen recht doen gelden op de reeds gestorte bijdrage(n).
17. - Het Verbond heeft een eigen bi-

bliotheek, met fototheek, afdeelingen der algemeene V. T. B.-bibliotheek en fototheek.

De bibliothekaris van den V.T.B. is ook bibliothekaris van het Verbond. Mits zekere practische voorwaarden kunnen alle leden van het Verbond boeken, tijdschriften, e.a. dokumenten, foto's en diapositieven uit de bibliotheek ontleenen.

18. - Het Verbond heeft als officieele organen «Toerisme» en «Heemkunde». Dit laatste tijdschrift is uitsluitend gewijd aan de algemeene principes en belangen en de methodologie der heemkunde. Het wordt toegezonden aan de rechtstreeks aangesloten vereenigingen, inrichtingen, gemeentebesturen en individueele leden.
19. - Aan den Raad worden jaarlijks door den penningmeester het overzicht van inkomsten en uitgaven evenals een begrooting voorgelegd. De Raad kan te allen tijde het financieel beheer van het Verbond controleeren of laten controleeren.
20. - Rechten der aangeslotenen :
- kosteloos abonnement op het tijdschrift «Heemkunde»;
 - kosteloos gebruik van de bibliotheek;
 - kostelooze hulp door consulenten en correspondenten;
 - kostelooze hulp door het Verbond: wetenschappelijke, technische, organisatorische, propagandistische;
 - kostelooze toegang tot alle studievergaderingen.
21. - Plichten der aangeslotenen :
- het Verbond erkennen als het éenige organisme in zijn aard in het Vlaamsche land;
 - heemkundige hulp en inlichtingen;
 - de jaarlijksche bijdrage betalen.
22. - De jaarlijksche bijdrage is vastgesteld
- voor de aangesloten vereenigingen, op 1 fr. per lid, met minimum 10 fr.
 - voor de rechtstreeks aangesloten inrichtingen of gemeentebesturen, op 50 fr.
 - voor de rechtstreeks aangesloten individueele leden, op 10 fr.
22. - Deze statuten worden gewijzigd of aangevuld door den Raad, met instemming van den beheerraad van den V. T. B.

**VAN CORRESPONDENTEN
EN STUDIEKRINGEN**
aangesloten bij het Verbond
voor Heemkunde.

De cursief gedrukte namen duiden de plaatsen aan waar een aangesloten studiekering voor heemkunde bestaat. Krinkingen en correspondenten beantwoorden graag heemkundige vragen, die niet te vaag of te algemeen zijn gesteld. Wederkeerig dienstbetoon is plicht! Postzegel voor antwoord niet vergeten. Wie wil op de tweede lijst voorkomen?

Aalst : Courteaux Frits, onderwijzer, Acaciastraat 7.

Van Overstracten Jozef, leeraar, Parklaan 24
Aalter : Laroy Amedee, onderwijzer, Boomgaardstr.

Aarschot : Meens Jozef, architect, Elisabethlaan

Rutgeerts Albrecht, Gasthuisstr. 101
Aartselaar : Marivoet Flor, onderwijzer, Lindelaan 12/1

Affligem (Hekelgem) : Podevijn Benerius, O. S. B., Dom, Abdij

Anderlecht : Helsen Jozef, Dr., atheneumleeraar, Guillaume Lekenstr. 3

Antwerpen : Eggenstein Hugo, beambte, Van Luppenstr. 39

V. T. B., Sint-Jacobsmarkt 45
Arndonk : Goris Jan, burgemeester, Vrijheid 94

Asper : De Ryeke Hubert, student, Stationstr. 33, Gavere

Assche : Van Wijnendale Geeraard, leeraar, Nieuwstr. 566

Assenede : Bauwens Cyriel, onderwijzer, Kasteelstr.

Baasrode : Bucqué Adolf, gemeentesekretaris
Bamburgge : Gees Amaat, onderwijzer, Steenweg op Oudenaarde 23

Bassevelde : Buysse Cyriel, student, Beekstr. 51
Bazel : Van der Kinderen Lode, burgemeester, Kruibekestr. 83

Beervelde : Aeke René, spoorwegbeambte, Brandstr. 23

Bellem : Mettenanxt Emiel, stationsassistent, Dorp 104

Belsele : Pijl Albrecht, onderwijzer, Dekpriem
Berechem (Antw.) : De Bois Frans, schoolbestuurder, Lode Van Berekenlaan 162

Berlaar (A.) : Verkuylen Louis, diamanthandelaar, Doelstr. 286

Berlare (O.) : Janssens Freddy, nijveraar, Steenweg op Zele 6, Grembergen (Dendermonde.)

Besclare : Maes Jozef, gemeentebeambte, Werkstr. 9

Bevere (Oudenaarde) : De Smet Lucien, hoogstudent, Wortegemstr. 9

Beveren (Roosclare) : Donorme Cesar, Z. E. H., onderpastoor

Beveren (Waas) : Claes Armand, burgemeester, Hendrik Consciencestraat 21

Verhaert Justin, bibliothekaris, Hendrik Consciencestr. 41

Beverst : Vols Jozef, schoolhoofd, Holh 33

Bonheiden : Vets Frans, onderwijzer, Edgard Tinellaan 200

Boom : Gillé Constant, onderwijzer, Gasstr. 39

Boortmeerbeek : Fannes Leo, schoolhoofd, Berlingstr. 43

Borgerhout : De Clopper Arthur, meester-schilder, Florastr. 39

Heyns Pol, Moorkensplein 7

Asterius, Eerw. Br., schoolbestuurder

str. 50
Borsbeek (A.) : Govaerts Leo, handelaar, Aaszaklei 203

Bouwel : Van Hove Korneel, Z. E. H., pastoor
Brasschaat : De Winter Lodewijk, gemeentesekretaris, Frillinglei 25

Breedene : Clybouw Karel, onderwijzer, «Zonnedale», Duinhelmlaan

Brugge : Vanheulenbrouck Evarist, onderwijzer, Gulden Vlieslaan 12

De Smet Jozef, Dr., rijksarchivaris, Academiestr. 14

Brussel, Verbesselt Jan, Dr., ambtenaar, Ransbeekstr. 79

Buggenhout : Hens Frans, Z. E. H., Statiestr. 23

Damme : Vandenberghe Raymond, schoolhoofd, Kerkstr. 15

Deerlijk : Defracye Leo, nijveraar, Stationstr. 5

Deinze : Cassiman Achiel, kantonnaal schoolopziener, Guido Gezellelaan 111

Denderbelle : Vandebussche Jozef, Drs, ambtenaar, Vischstr. 47

Denderhoutem : Van den Steen Leontine, Mejl., onderwijzeres, Terlinden 42

Denderleeuw : Couck Frans, bouwmeester, August De Brabanterstr. 128

Dendermonde : Bosteels Frits, architect, Beurzestr. 8

Macharis Juul, groothandelaar, Brussel-schestr. 112

Deurne (A.) : Aerts A., Stalinsstr. 31

Diggem : Peeters Ernest, Sint-Katharinastr. 96

Diest : Crosons Paul, goudsmid, Sint-Jan Berchmansstr. 3

Dilbeek : Scheer Jan, L. Walraevenslaan 86

Duffel : Ressler Jozef, archivaris, Kiliaenstr. 29

Van Aeken Gommaar, Kwakkelenberg 33

Duisburg : Stevens Juul, onderwijzer, Vee-weidestr. 10

Edegem : Mauquoi Gaston, burgemeester, Herfstlei 3

Eekloo : Dhanens Elisabeth, Mejl., Boelare 99

Eernegem : De Clercq Juliaan, beambte, Bruggestr. 5

Eesen : Theunijneek Gaston, landbouwer, burgemeester, Eikhof 18

Eine : Vanmaereke Dion, onderwijzer, Oudenaardschesteenweg 111

Ekeren : Van Dam Cesar, leeraar, Veldwijklaan 64/2

Eksel : Sweron Pieter, onderwijzer, Groenstr.

Elingen : Van Overstracten Jan, schoolhoofd, Hallebaan 17

Erenbodegem : Van Hoefs Paula, Mejl., onderwijzeres, Hoogeweg 55

Erpe : Van Herreweghe Jozef, beambte, Duinaartstr. 4

Eschene (Brabant) : Mertens Juul, onderwijzer, Centrum 6

Etterbeek : De Poorter Albert, geneesheer, Sint-Pieterssteenweg 199

Everberg : Maes Frans, schoolhoofd

Kuergem : De Clercq Firmin, bediende, Schoonstr. 13

Ganshoren : Van Hemelrijk Hendrik, Tjiloozenstr. 9

Geel : Van Broeckhoven Willem, beambte, Markt 25

Geeraardsbergen : Lallemaant Jan, Buizemontstr. 41

Steppe Albert, apotheker, Wijngaardstr.

Gelinden : Goffin Jozef, Z. E. H., pastoor

EENIGE WENKEN BETREFFENDE MUSEA VOOR HEEMKUNDE.

De musea hebben hun ontstaan in hoofdzaak aan een drievoudige beweegreden te danken. In de eerste plaats was het de neiging om zeldzame, exotische, materieel of aesthetisch zeer waardevolle zaken van allerlei aard uit te stellen. Dusdanig waren de antiquiteits- of rareiteitscabinetten uit renaissance- en baroktijd. Bij deze zaken was de nuttige functie ofwel niet of niet meer bestaande ofwel op het achterplan geschoven. Zoo houdt dit eerste standpunt verband met het tweede: een museum is als het ware een soort oude-mannenhuus, waar voorwerpen welke hun nuttige, sierende of didactische functie niet meer konden vervullen in het leven, maar welke toch op een zeker gebied zoodanige waarde hadden dat ze niet zonder meer mochten worden van kant gezet, een onderkomen konden vinden. De volkswijsheid is zich van deze rol van het museum goed bewust wanneer ze zegt van iets of iemand welke in het leven van dezen tijd niet meer op zijn plaats is, dat men ze - naar gelang de stad - in het Steen of de Hallepoort moet onderbrengen. Een derde standpunt daarentegen is van paedagogischen aard: zaken tentoonstellen welke als aanschouwelijk onderwijsmateriaal moeten dienen. Op dit standpunt moeten wij ons vooral plaatsen waar het gaat om een heemkundig museum.

Want men vermijde wel zulk museum in de eerste plaats te beschouwen als een verzameling van curiosa, waarmede men hoopt den toerist te lokken en zelfs te verbluffen. Men late zich niet meeslepen met die inflatie van het toeristisch aantrekkelijke, welke wij in de laatste jaren hebben meegenakt, en die voor uiteindelijk resultaat heeft gehad den doorsneetoerist over alles en nog wat te blaaseren.

Maakt u geen illusies, waarde burgers van X, Y of Z! Minder nog dan door uw laatgothische kerk, haar schilderij van Boeyermans of van Franchoy's, haar preekstoel van Kerriekx, minder nog dan door het stuk schandpaal op de markt en het barok poortgebouw van het voormalig kasteel, zal de toerist zich aangetrokken voelen door de twee bovenzalen van het oude vredegericht, naar de twee spinnewielen, den vogel der breuk van het gild, het portret van den bisschop uit Indië en de opgevulde vogels van den ouden postmeester. U krijgt misschien wel bezook van een paar te nauwgezette trekkers, van een groep van den V.T.B., van de heeren der provinciale monumentencommissie, die toch op de tram moesten wachten. En de menschen van het dorp zullen het amuseum eens komen bekijken den dag der opening, enkele nog den volgenden Zondag, om er ook eens te kunnen over meepraten en het dan zoodanig vergeten, dat ze er zelfs de vreemdelingen niet meer zullen naar verwijzen.

Nee, wij moeten de illusie niet achterna-loopen van de toeristische attractie, maar wij moeten iets tot stand brengen waaraan eigen dorps- en streekgenootten wat zullen hebben, dat hen werkelijk zal aantrekken en waar ze dan ook wat animo zullen voor over hebben.

Eerst en vooral dient een onderscheid te worden gemaakt tusschen bewaren en tentoonstel-

len. Heel wat voorwerpen en documenten, welke dienen te worden bewaard, moeten daarom niet of althans niet bestendig worden tentoongesteld. Men spare ons het rommelig uitzicht van de zalen volgepropt met de meest heterocliete voorwerpen, waar men niets opmerkt, amper iets bekijkt en waarvan men niets meedraagt, tenzij een indruk van wanordelijken, onbenulligen overvloed. Men moet hier niet toegeven aan het «horror vacui», waar zooveel verzamelaars en muscomanen als het ware door bezeten zijn. De wijsheid zal hier ook in de beperking liggen. Er zijn stellig voorwerpen of documenten welke dienen te worden bewaard, maar die daarom niet, tenminste niet voortdurend, moeten worden uitgesteld.

Daarbij komt dat er ook wel eens zaken kunnen zijn die in een ander museum beter thuis hooren. Zoo bv. bevinden zich toevallig in de gemeente documenten betreffende een onzer vooraanstaande letterkundigen. Bedoelde documenten, ook de schrijver, hebben met de gemeente niets (of niet veel) te maken. Dan is toch veel meer dan het plaatselijk museum, het museum van de Vlaamsche Letterkunde te Antwerpen als bewaarplaats aangewezen. Men zij in zulke aangelegenheden breedgeestig en plaatse de hoogere belangen van onze kultuur boven enggeestig localpatriotisme. Alles op zijn plaats!

Men beperke dus de ten toon te stellen voorwerpen of bescheiden. Er is echter meer: deze moeten ingeschakeld worden in een paedagogisch en esthetisch zoo goed mogelijk geordend geheel, dat er moet naar streven om in de eerste plaats niet de vreemdelingen maar wel de eigen dorps- en streekgenootten zoo te boeien, dat ze er door worden opgeleid in de kennis hunner heimat. Hier vormen dus de oude zaken of de herinneringen aan vroeger tijd maar een bepaald gedeelte van den inventaris. Daar dient nog heel wat ander en wellicht belangrijker leermateriaal aan te worden toegevoegd: groote, overzichtelijke, als het past figuratieve kaarten; kunstig geteekende beelddiagramma's of statistieken; suggestieve opschriften, niet alleen bij de voorwerpen zelf, maar ook van meer algemeen verklarend aard, op de wanden, aan welke opschriften dan tevens met goed gevolg een decoratieve rol kan worden toebedeeld. Men vergete ook niet de maketten, niet alleen van gebouwen, kunstwerken, machines, werktuigen, voertuigen enz., maar ook van heele deelen van het grondgebied der gemeente, bv. van de dorpskom in vroegeren of lateren tijd; men denke in verband hiermede ook aan reliefskaarten en aan afgietsels. Daarbij komen vanzelfsprekend foto's en tekeningen van allerlei aard, zonder de wapenschilden te vergeten, tevens een niet te misprijzen sieralement. Eens dat men de inrichting van het museum van uit dien hoek beschouwt, beseft men spoedig over welken overvloed van materiaal men kan beschikken, ook voor heel gewone dorpen.

In de meeste gevallen zal men zich ook moeten beperken, rekening houdend met de ruimte waarover men beschikt, alsook met wat in een bepaalde plaats het meest belangstelling dient te wekken. Voor een gemeente welke in de laat-

ste honderd jaar zich tot een industrie centrum heeft ontwikkeld, primeert natuurlijk de stand betrekking hebbende op het economisch leven; waar een beroemde heerlijkheid was, in het bezit van bekende adellijke geslachten en personen, treedt dat alles natuurlijk op den voorgrond; weer in een andere gemeente moet de meeste aandacht aan den sector landbouw worden gewijd.

Wat doen nu bij dit alles de echte oude voorwerpen? Wel zij moeten worden ingeschakeld in de algemeene schikking van de afdeling waar zij thuis hooren. Zoo kunnen oude landbouwwerktuigen best een eereplaats vinden in den bewust sector, als eerbiedwaardige getuigen van den noesten vlijt der vorige geslachten. Zoo ook krijgen oude meubelen best hun plaats bij «huiselijk leven» of «huisvesting» en vondsten uit de voorhistorie of uit lateren tijd in de afdeling geschiedenis.

Ter verduidelijking stellen wij ons even voor de inrichting eener zaal gewijd aan het kerkelijk leven. Boven aan den wand, rondom de zaal, is een soort fries angebracht, waar opschriften in lapidairen stijl, de hoofdzaken der locale kerkelijke geschiedenis vermelden, afwisselend met voorstellingen van heiligen en met wapenschilden. Verder aan den wand, kaarten, welke de situatie der parochie voorstellen in de achtereenvolgende indeelingen van ons land op kerkelijk gebied, desnoods een kaart der moederparochie, waarop de verschillende dochterkerken staan aangegeven. De bouwgeschiedenis der dorpskerk kan worden voorgesteld door een reeks teekeningen of beter nog door een serie maketten.

Een stel foto's of teekeningen herinneren ons aan interessante gebeurtenissen op kerkelijk gebied. In een ander raam kunnen portretten, sanctjes of andere herinneringen aan de pastoors worden samengebracht. Betreffende den patroonheilige kan men reproducties verzamelen van iconografisch of kunsthistorisch interessante voorstellingen. Is er een bekende bedevaart, men denke er aan de sprekendste documenten die daarop betrekking hebben uit te stallen en men vergeet ook den heiligen wonderdoener niet. Hier kan soms een kaart van pas komen met aanwijzing van waaruit zool gebeeugd wordt (of werd).

Hebben er kloosters in de gemeente bestaan, of hebben ze, hetzij als bezitter of begever der kerk, hetzij als groot-grondbezitter of anderszins hier een zekere rol gespeeld, dan dienen die ook te worden herdacht, bij voorkeur door foto's of teekeningen, door het passend aanbrenge van hun wapen, en, zoo dit de moeite zou loonen, door een kaart waarop hun grondbezit staat aangeduid.

Deze afdeling kan verder versierd worden met authentieke oude voorwerpen: heiligenbeelden, schilderijen, kandelaars, relikwiehouders.

De afdeling landbouw, belangrijk voor zoovele plattelandsgemeenten, kan gestoffeerd worden met beelddiagramma's en statistieken betreffende de ontwikkeling van de landbouwproductie in het dorp; figuratieve kaarten kunnen ons tevens een beeld geven van den huidige en vroegeren toestand van de streek; ook teekeningen kunnen ons een aanschouwelijke

voorstelling geven van het uitzicht der streek in vroeger tijden. Hier kunnen verder teekeningen, foto's en maketten van typische oude hoeven hun plaats vinden; zooals wij reeds hooger opmerken kunnen oude of kenschetsende werktuigen of voorwerpen die bij het bedrijf hooren worden tentoongesteld.

Natuurlijk, zoo'n museum klaar krijgen vraagt heel wat werk. Maar wat een interessante taak! Tot welken vruchtbaren vorschingsarbeid zal het maken van al die teekeningen en maketten geen aanleiding geven! Hoeveel dorps- of streekgenooten kunnen hier niet worden bij betrokken! Hier zal de gemeenschap als het ware zelf het museum hebben gemaakt en het zal haar daarom des te dierbaarder zijn. Men zal er dan ook met meer zorg op waken en er meer pogen belangstelling voor te wekken.

Het spreekt van zelf dat dit geleidelijk moet gebeuren. Keulen en Aken zijn niet in één dag gebouwd. Trouwens door het feit dat de inventaris geleidelijk vermeerdert zal het museum steeds belangstelling blijven wekken, er zal immers altijd wat nieuws te zien zijn.

Daartoe kan men nog verder bijdragen met het tentoongestelde te doen afwisselen. Zoo- even waarschuwd wij reeds tegen overdadig uitstellen. Minder interessante voorwerpen of documenten kunnen zorgzaam worden opgeborgen, zoodanig echter dat zij voor studiedoeleinden steeds gemakkelijk bereikbaar zijn. En bij gelegenheid kunnen zij dan eens worden getoond. Men kan bv. wat betreft de beroemde dorpsgenooten, dan deze, dan gene aan de beurt laten komen. Zulke initiatieven maken het museum tot een levend iets, waar men zal blijven naar kijken, want «het nieuws zal er nooit af zijn». De dorpsgenooten zullen het niet vergeten; het zal dan ook bij hen zijn opvoedende zending kunnen vervullen. En het zal de toeristen niet weerhouden er ook eens naar te komen kijken!

Antwerpen. Prof. Dr. Ir. STAN LEURS.

EEN TOPONYMISCHE STUDIE OVER DE BOSCHNAMEN EN OVER DE ONTBOSSCHING.

In het onderzoek naar het ontstaan van de taalgrens in België hebben de wouden en inzonderheid het beruchte Kolenwoud (silva Carbonaria) een groote rol gespeeld. Het is bekend dat de historici uit de XIXe eeuw de wouden beschouwd hebben als de groote hinderpaal die de Germaansche inwijking heeft belet verder naar het Zuiden door te dringen dan de huidige taalgrenslijn en dat de gebieden waar de Germanen zich in grooten getale hebben gevestigd, volgens hunne opvatting, begrensd waren door een dichten woudengordel (1).

(1) Zie hierover onze bijdrage: «De Franckische kolonisatie en het Kolenwoud» verschenen in *Mededeelingen Vla. Top. Ver.* XI. (1935), 27-44 en XIV (1938), 21-51 en ook onze eerlang te verschijnen verhandeling over «Het onderzoek naar het ontstaan der Germaansche-Romaansche taalgrens in België».

Vooral Kurth (2) heeft door zijn standaardwerk over onze taalgrens voor ettelijke decennien de stelling doen ingang vinden dat de wouden (te zamen met de laat-Romeinsche verdedigingswerken ten noorden van de heerbaan van Bavai naar Keulen), de oorzaak voor het ontstaan van de taalgrens geweest zijn en de vorschers die zich na Kurth met het taalgrensprobleem hebben ingelaten, hebben slechts bij uitzondering aan de juistheid van deze opvatting getwijfeld. Inderdaad, wanneer men afziet van de kleine publicatie van Cumont (3), waarin betoogd wordt dat de wouden in België nooit scheidend hebben gewerkt en van het bekende opstel van H. Vander Linden (4) waarin bewezen wordt dat het vrij onaanzienlijk woud dat in de XIIe eeuw door den naam «Kolenwoud» werd aangeduid, niet van het Westen naar het Oosten liep, zooals de taalgrens, maar wel van het Noorden naar het Zuiden, worden ook in de jongere publicaties de wouden steeds opnieuw ingeroepen bij de verklaring van het ontstaan van de taalgrens. Het moge in dit opzicht volstaan de methodologisch baanbrekende verhandeling van Des Marez te vermelden (5).

In verband met het taalgrensvraagstuk is een nader onderzoek naar de rol van de wouden ook niet overbodig geworden na de publicaties van Steinbach (6) en van Petri (7), want indien deze geleerden terecht gewezen hebben op het feit dat ook bezuiden de huidige taalgrenslinje met een niet onaanzienlijke Germaansche nederzetting slaag moet worden rekening gehouden en dat dus de wouden in feite geen «hinderpaal» geweest zijn voor een verplaatsing van menschen, zooals Kurth ietwat romantisch gemeend had, toch blijven er nog verschillende vragen over. Aldus zou men wenschen te weten of de wouden geen rol hebben gespeeld bij het ontstaan van de lijn waarop de noordwaarts voortschrijdende taalkundige opslorping van de zuidelijk wonende Germanen heeft opgehouden en voogal of de wouden zoowel ten zuiden als ten noorden van de taalgrens geen invloed gehad hebben op de bevolkingsdichtheid die een belangrijke factor is bij het versmeltingsproces dat elke volkverplaatsing noodzakelijk meebrengt.

Welke taalgrenstheorie men op dit oogenblik als de waarschijnlijkste moge beschouwen, een feit blijft het dat de opstellers van de Sallsche Wet de wouden, en in het bijzonder het Kolenwoud, beschouwd hebben als een grens of

een grenstrook (8) en het heeft er den schijn van dat, vermits de «Ligeris» niet de Leie maar wel de Loire is, de wouden die de «silva Carbonarias» geheeten werden, de noordelijke grens willen aanduiden (tegenover de Loire in het Zuiden) van het gebied dat eens het stamland van de Franken was.

De oorsprong van de taalgrens echter vormt slechts een bepaald, zij het dan ook een belangrijk, onderdeel in het onderzoek naar de vroeg-middeleeuwsche geschied- en taalkundige ontwikkeling in onze gebieden. Op hare beurt wordt deze ontwikkeling in de eerste plaats bepaald door den uitbouw van den bodem en door den voortgang van de bewoning, welke door de vestigingsgeschiedenis worden belicht. Van dit standpunt uit krijgt ons onderzoek zijn juiste beteekenis.

Men twijfelt er in de «Siedlungsgeschichte» niet aan dat het woud de grootste vijand geweest is voor de nederzetting van den mensch, die niet meer uitsluitend door de jacht en door het inoogsten van vruchten in zijn levensonderhoud moest voorzien: in het woud vestigt zich geen menschelijke groepeerings op blijvende wijze, doch steeds hebben de in-cultuurgebrachte en ontboschte gebieden de opeenvolgende bevolkingslagen aangetrokken; ook te onzent schijnt dit sinds vroeghistorische tijden het geval te zijn geweest. Men vergelijkte bv. slechts even de kaart van de Romeinsche villa's die door de Maeyer (9) werd opge maakt met de kaart van de Germaansche rijen-grafvelden die bij het werk van Petri (10) werd gevoegd, om tot de vaststelling te komen dat de vindplaatsen uit deze beide archeologische perioden in dezelfde gebieden voorkomen, en wel omdat deze best geschikt waren voor den landbouw en dus verregaand ontboscht moeten geweest zijn. Ook de toponymische kaart van Lindemans (11) van de «-ingheem», «-ingen» en «-heem»-formaties, die ongetwijfeld wijzen op oude Germaansche nederzettingen, toont duidelijk het verband aan tusschen het ontstaan van menschelijke woonplaatsen en de natuurlijke vruchtbaarheid van den bodem.

Het hier aangekondigde onderzoek stelt zich tot doel zoo nauwkeurig mogelijk te bepalen welke de verhouding geweest is tusschen de woudvrije en de beboschte gebieden in ons

(8) Blijkens Tit, XLVII (ed. J. H. Hessels-H. Kern, London, 1880) waarin, in verband met de verheiling, twee verschillende termijnen voorzien worden om voor het gerecht te verschijnen: veertig dagen, indien hij die het gestolen voorwerp in zijn bezit heeft intra Ligere aut Carbonarias woont; tachtig dagen, indien de verheiler «trans Legerem aut Carbonarias» verblijft.

(9) R. de Maeyer, De Romeinsche villa's in België, Antwerpen, 1937. — Id., De overblijfselen der Romeinsche villa's in België. De archeologische inventaris I^o dl. *Ibid.*, 1940.

(10) Petri, op. cit. — Nadien heeft Drs H. Roose een uitstekende kaart van de Frankische grafvelden aangelegd bij zijn verhandeling: «De Frankische begraafplaatsen in België» (Lic. Gesch., Univ. Gent, 1942).

(11) J. Lindemans, Toponymische verschijnselen op kaart gebracht. *Hand. Com. Top. Dial.* XIV (1940), 67-169; afzonderlijk uitg. in de reeks *Nomina Geo. Flandriae*, Studiën, V, 1. Leuven-Brussel, 1940.

(2) G. Kurth, La frontière linguistique en Belgique et dans le Nord de la France. *Bruxelles*, 1895-98.

(3) G. Cumont, L'ancienne frontière du Flamand en Belgique, *Bruxelles*, 1920.

(4) H. Vander Linden, La forêt charbonnière. *Rev. belge phil. hist.* II (1923), 203-14.

(5) G. Des Marez, Le problème de la colonisation franque et le régime agraire en Belgique. *Bruxelles*, 1926.

(6) F. Steinbach, Studien zur westdeutschen Stammes- und Volksgeschichte, *Jena*, 1926.

(7) F. Petri, Germanisches Volkserbe in Wallonien und Nordfrankreich... *Bonn*, 1937.

land op een oogenblik dat zoo kort mogelijk den tijd van de Germaansche landname benadert, om aldus de mogelijkheden van de kolonisatie te belichten.

Eensdeels moet daarom worden gepoogd rechtstreeks de vraag te beantwoorden welke plaatsen van oudsher beboscht waren en anderdeels moet onrechtstreeks worden uitgemaakt waar het «primitieven» woud verdwenen is door de rooijing. Over de uitgestrektheid van de wouden in de vroege middeleeuwen heerschen nog zeer vage denkbeelden en ook een onderzoek over de ontbossing in onze streken werd nog nooit onder oogen gezien, evenals de geschiedenis van het woud in onze gebieden nog ongeschreven is gebleven (12).

Men zal er niet aan twifelen dat deze studie vooreerst vastere grondslagen zal leggen voor het onderzoek naar de kolonisatie van onze gebieden en dat zij vervolgens nieuwe gezichtspunten zal openen op de geschiedenis van ons volk dat door de eeuwen heen de rooijing heeft doorgevoerd, met de organiseerende hulp van de abdijen en van de grondheeren, om onze streken geleidelijk te herscheppen in een heerlijk landbouwgebied, dat door buitenlanders bewonderd werd en dat thans tot de dichtst bevolkte ter wereld behoort (13).

Doch vooraleer dit alles zal bereikt zijn, dringt een lang en moeizaam detail-onderzoek zich op, dat bovendien vrij uiteenlopende wetenschappelijke gebieden zal moeten bestrijken :

1. Inlichtingen over de uitgestrektheid van de wouden in onze streken zal men vooreerst moeten inwinnen uit allerhande geschiedkundige werken, zooals Heiligen Vitae, reisbeschrijvingen, plaatselijke monografieën, enz.

2. Kaarten en plans zullen ons voor den modernen tijd een uitgangspunt verstrekken bij de studie van de oorspronkelijke uitgestrektheid der wouden en hier moet vooral de aandacht worden gevestigd op de prachtige Ferraris-kaart met de daarbij behoorende «*mémoires manuscrits*» van omstreeks 1777, een tijdstip waarop de moderne industrialisatie en de physiocraatische opvattingen hun stempel op onze gebieden nog niet diep hadden gedrukt.

3. De menschelijke aardrijkskunde zal wellicht een verband kunnen leggen tusschen bepaalde bewonings- en bebouwingsvormen en het historisch uitzicht van den bodem waarop zij ontstaan zijn, zooals de planten-aardrijkskunde of phytogeographie ons de natuurkun-

(12) F. Goblet d'Alviella heeft in zijn werk *Histoire des bois et forêts de Belgique, des origines à la fin du régime autrichien (Paris-Bruxelles, 1927-30, 4 vols)* een eerste poging gedaan en reeds heel wat historisch materiaal verzameld. Wanneer men echter in het eerste deel van dit werk naleest hoe S. op grond van enkele algemeene geografische principes en van een uiterst fragmentaire toponymische documentatie de uitbreiding van de wouden in de vroege middeleeuwen tracht te bepalen, zal men dadelijk inzien dat nog schier alles te doen blijft.

(13) Over de ontbossing in de middeleeuwen handelt samenvattend B. Huppertz in zijn studie : *Räume und Schichten blauerlicher Kulturformen in Deutschland, Bonn, 1939, blz. 260-80.*

dige voorwaarden zal moeten aanwijzen voor het ontstaan van wouden op onzen bodem, enz.

4. De archeologische kaarten en repertoria zullen ons met zekerheid die punten aanduiden, welke in een bepaalde periode reeds bebouwd waren en de in andere landen reeds bewezen doorlopende bewoning van bepaalde, voor den landbouw geschikte gebieden, ook voor onze streken waarschijnlijk bevestigen.

5. Ten slotte zal de toponymie, wanneer zij over groote gebieden met het oog op de koloniatiegeschiedenis zal zijn onderzocht, zooals J. Lindemans het in zijn bovenvermelde publicatie heeft aangetoond, waardevolle inlichtingen kunnen verstrekken over den voortgang der oorbaarmaking en de uitbreiding van de kolonisatie. Daarom trachten wij in de eerste plaats door een toponymische studie, alle mogelijke gegevens te verzamelen over de uitgestrektheid van de bosschen en over de oorbaarmaking in de zuidelijke Nederlanden (14).

Met het excerpereen van de gedrukte toponymische repertoria en van de meestal onuitgegeven toponymische studiën die op het Instituut voor Vlaamsche Toponymie te Leuven werden samengebracht, werd een aanvang gemaakt. Deze documentatie wenschen wij aan te vullen en te controleeren met de medewerking van al wie belang stelt in onze volksgeschiedenis en daarom zijn wij gelukkig dat wij, dank zij de bereidwilligheid van het Verbond voor Heemkunde aan zijn leden enkele vragenlijsten, waarvan de eerste hieronder wordt afgedrukt, ter beantwoording kunnen voorleggen.

1. Noem al de namen van wijken, gehuchten, velden, bosschen op die gij kent, waarin het woord *bosch, hout, woud* als eerste of tweede lid in een samenstelling, of als alleenstaande woord («*De Bosschen, Het Hout*») voorkomt.
2. a) Kent gij een woord *hees, heze, heester* ?
2. b) Wat beteekent het ?
2. c) Noem al de plaatsnamen op waarin het voorkomt.
3. a) Kent gij in uw dialect het woord *haag* ?
3. b) In welke plaatsnamen van uwe of van eene naburige gemeente komt het voor ?
4. a) Kent gij een woord *laar* ?
4. b) Wat beteekent het ?
4. c) Noem de plaatsnamen op van uwe of van een naburige gemeente waarin het voorkomt.
5. Geef alle plaatsnamen op zooals *Vogelzang, het Stokt, de Brand* die in uwe gemeente of in een naburige gemeente te vinden zijn.
6. Noem alle plaatsnamen op die gij kent waarin het woord *-rode, [-root, -raat, -rot]* voorkomt.
7. Geef alle plaatsnamen op met *-loo, [-lo, -lu, -le, -el]*, die er bestaan in uwe omgeving.
8. a) Kent gij een woord *boel* ?
8. b) Welke beteekenis heeft het ?
8. c) In welke U bekende plaatsnamen komt het voor ?
9. Welke plaatsnamen kent gij in uwe omgeving waarin de naam van een boom (*eik, beuk, hagebeuk, olm, iep, linde, esch, wilg,*

(14) Wij hebben onze opzoekingen voorloopig beperkt tot het Nederlandsch sprekend gedeelte van België en wij drukken den wensch uit dat een gelijklopend onderzoek ook van Waalsche zijde zou worden ondernomen.

esp, els, hazelaar, hulst, den, spar, mast, lork) voorkomt? Noem ze alle op.

10. a) Kent gij in uwe omgeving nog andere namen van thans nog bestaande bosschen? Noem ze op.

10. b) Kent gij namen van verdwenen bosschen? Noem ze op.

Leuven.

H. DRAYE,

Consulent van het Verbond

Alle antwoorden moeten gestuurd worden naar het Verbond, Parklaan 24, Aalst (O.-VI.), dat ze den steller van het art. zal bezorgen. Vragenlijsten, met ruimte voor beantwoording, worden graag door het Verbond aan gegadigden gezonden.

JAARLIJSCHE PRIJS VAN HET VERBOND VOOR HEEMKUNDE

1. - Ter bevordering van de heemkundige studiën in het Vlaamsche land schrijft het Verbond voor Heemkunde, afdeling van den Vlaamschen Toeristenbond, een jaarlijkschen prijskamp uit.

2. - Deze prijs heet «Jaarlijksche Prijs van het Verbond voor Heemkunde».

3. - Verlangd worden onuitgegeven studiën over natuur of/en kultuur van een bepaald Vlaamsch heem.

4. - Door studie wordt verstaan de wetenschappelijke, d.i. ernstige, grondige behandeling van een onderwerp volgens de methodes der betreffende wetenschap.

5. - De studie moet onuitgegeven zijn, d.i. noch geheel noch grotendeels (waar ook in druk verschenen. De steller moet dit schriftelijk op zijn eeroord bevestigen bij de inzending.

6. - Door heem wordt verstaan hetzij een plaats - gehucht, parochie, gemeente (dorp of stad) - hetzij een bepaald gewest (natuurkundig of geschiedkundig) in het Vlaamsche land, inbegrepen de voormalig onbetwistbaar dietsche, thans verfranschte gebieden van België en Frankrijk. Voorbeelden: Wijnendale, Kortembosch, Zoutenaie, Brussel, Kempen, Land van Aalst, Sint-Omaars, Neer- en Opheijlsem, Land van Dalhem.

7. - De studie mag behooren tot eender welke wetenschap, behandeld op het locale of regionale plan, bv. tot aardrijkskunde, natuurwetenschappen, geschiedenis, volkskunde, familiekunde, taalkunde enz.

8. - Onderwerp en omvang der studie zijn vrij. Ze moet echter binnen haar (aardrijkskundig en wetenschappelijk) nauwkeurig bepaalde en verantwoorde grenzen zoo volledig mogelijk behandeld zijn en persklaar.

9. - Aan de beste inzendingen kunnen jaarlijks prijzen ter waarde van 2000 fr. of 1500 fr. of 1000 fr. of 500 fr. (minimum) worden toegekend, tot een gezamenlijk bedrag van 2000 fr.

10. - De studiën, behoorlijk getypt, met witte interliniën, aan één zijde van bladen kwartoformaat, moeten gezonden worden, vóór 1 Maart van elk jaar, aan den voorzitter van het Verbond, Jozef Van Overstraeten, Parklaan 24, Aalst (Oost-Vlaanderen). Aangeraden wordt verschillende exemplaren te sturen.

11. - De schrijver moet aan de verklaring ge-

eischt door art. 5 toevoegen: zijn echte naam en voornaam, zijn beroep, geboorteplaats en -datum, volledig adres.

12. - In 1943 moet de inzending gebeuren vóór 1 Oktober. De volgende inzending zal dan geschieden vóór 1 Maart 1944.

13. - Elke studie wordt voor schriftelijk advies voorgelegd aan een of meer bevoegde consultants van het Verbond, dit zijn specialisten in de verschillende heemkundige wetenschappen.

Daarna wordt uit tenminste drie consultants een jury samengesteld, welke uitspraak doet en schriftelijk verslag uitbrengt ten laatste zes maand na den uitersten datum der inzending.

14. - Het Verbond voor Heemkunde mag de wijze van publicatie der bekroonde studiën bepalen, b.v. in zijn «Heemkundige Bibliotheek» of in zijn tijdschriften. De schrijvers blijven echter eigenaars van hun werk.

KALENDER VAN HET VERBOND

Zondag, 18 April, 14 u., vergaderzaal van den V.T.B., Sint-Jacobsmarkt 45, Antwerpen: studievergadering voor het onderwijs. Zie «Toerisme».

Sprekers: Leo De Wachter, kantonnaal schoolopziener, Antwerpen; Hendrik Jaspers, leeraar aan de oefenschool der bisschoppelijke normaalschool, Antwerpen; Z. E. H. L. J. M. Philippen, archivaris van de Commissie van Openbaren Onderstand der stad Antwerpen; Jozef Van Overstraeten, voorzitter van het Verbond voor Heemkunde, Aalst.

Maandag, 26 April (Paaschmaandag), 14 u. Brussel: vergadering van den Raad.

Zondag, 2 Mei, 11 u., stadhuis Brugge: vergadering voor Westvlaamsche heemkundigen.

Zondag, 9 Mei, 10 u. 30, stadhuis Hasselt: Vergadering voor Limburgsche heemkundigen.

Zondag, 23 Mei, 14 u., feestzaal van het gemeentehuis, Hamme: studievergadering voor het onderwijs (arr. Dendermonde-Sint-Niklaas). Zie «Toerisme».

Sprekers: Z. E. H. Emiel Ivens, leeraar aan de bisschoppelijke normaalschool, Sint-Niklaas; Jozef Van Overstraeten, voorzitter van het Verbond voor Heemkunde, Aalst; Dr. Jan Vereammen, kantonnaal schoolopziener, Brugge.

Zondag, 6 Juni, 22e Landdag van den V.T.B., te Gent, met o.m. heemkundig jaarverslag.

Zondag, 20 Juni, Tweede Lustrumviering, met heemkundig kongres, van onzen Mechelschen Kring voor Oudheidkunde, Geschiedenis en Folklore.

Zondag, 15 Augustus, te Eckloo, studievergadering voor het onderwijs. (Meetjesland).

Zondag, 26 September, derde studiedag van het Verbond, te Brussel.

Let wel! Deze kalender wordt in het volgend nummer nog aangevuld, o.m. met de data van studievergaderingen voor het onderwijs te Hasselt, Brussel, Brugge enz.

Lees geregeld de heemkundige mededeelingen in «Toerisme»!

HEEMKUNDIGE BIBLIOGRAFIE VANAF 1940.

Deze lijst vermeldt uitsluitend boeken en brochures, verschenen vanaf 1 Januari 1940 en die van belang zijn voor de heemkunde in Vlaanderen.

Gebrek aan plaats laat ons niet toe over elk werk méér inlichtingen te verschaffen. Deze bezorgen we echter graag mondeling en schriftelijk. Postzegel(s) voor antwoord niet vergeten! Alle hier vermelde werken zijn langs onzen V.T.B.-Boekhandel, Sint-Jacobsmarkt 45, Antwerpen, postrekening 936.27, te bekomen.

Al is deze bibliografie, naar we meenen, tamelijk volledig en nauwkeurig, toch zullen we dankbaar alle aanmerkingen en aanvullingen ontvangen!

0 : 1940; 1 : 1941; 2 : 1942; 3 : 1943; 41/517 :
recensie in «Toerisme», jg. 1941, blz. 517.

Jozef Van Overstraeten.

AALST

0 XXX. - Aalst zingt (bundeltje verzen van Aalstenaars)

1 Reynaert Jozef. - De Sint-Martenskerk van A. 41/517.

1 Sedeyn M. en Hilda P. - Charel de Spons (humoristisch volksboek).

AARSCHOT

1 Aerts Huib. - Heimwee (roman)

2 Gessler J. - Over en om de Mystieke Wijnpers te A. en elders, 2e uitg.

ALBERTKANAAL

3 Haeghens Gustave. - La troisième alerte (10-5-40).

1 Hoewaer Trudo. - zie Hasselt.

1 Meulenijzer Victor. - Du Canal Albert au Stalag (vert. door Sylva De Jonghe : Gevangen!) (oorlogsdagboek)

1 Van Heddegem Frans. - Oorlogsdagen (2e en 22e linieregiment).

ANDERLECHT

2 Helbig J. - Une ancienne verrière de l'église Saint-Pierre d'A. (in «Handelingen van het Centrum voor Archeologische Vorschingen» I).

ANTWERPEN

0 Akademie der Marine van België. Mededeelingen. Boek 2 (1938-9) (oan. P. de Vree : De binnenscheepvaart te A. door de eeuwen heen).

2 Albumbladjes door de Vereniging Liederevonden Groot-Antwerpen, aan hare beschermleden aangeboden, 1e reeks.

3 Arents Amedee. - Bibliografie van en over Hendrik Van Tichelen.

0 Arents Prosper. - Geschriften van en over Rubens (kunstgesch.)

0 Baekelmans Lode. - In den ouden spiegel (bloemlezing).

2 Baekelmans Lode. - Mijnheer Snepvangers (roman). heruitg. 42/317.

2 Baekelmans Lode. - Tille (roman), 4e uitg.

2 Baekelmans Lode. - Zonnekloppers, 2e dr.

3 Baelde Alex. - Het leven roept u (roman).

1 Boucherij Herman. - Het museum Plantin-Moretus 41/492.

1 Boucherij Herman en Van den Wijngaert Frank. - P. P. Rubens en het Plantijnsche Huis.

2 Bresseleers Fr. en Kanora H. - Hier : Ekeren! (heemkundige varia), 42/187.

2 Cantens Lode. - Het leven aan den stroom

(verhalen).

1 Clijmans Frederik. - De Beurs te A. 42/134.

1 Clijmans Frederik. - Hoffmann von Fallersleben op bezoek te A. 43/7.

1 Clijmans Frederik. - Hollandsche toeristen op hun wandel in het achttiende eeuwse A. 43/7.

1 Clijmans Frederik. - Poortjes en Maria-beelden in het oude A. 43/7.

0 Clijmans Frederik en Denucé Jan. - Het Brouwershuis of het Waterhuis 41/517.

1 Clijmans Frederik en Wappers Jacques. - De Antwerpsche Academie. 42/24.

2 Corbet August. - Geschriften van Peter Benoit.

1 Corbet August. - Het Koninklijk Vlaamsch Muziekconservatorium.

1 Cornette Arthur. - Drie uren in het Koninklijk Museum voor Schoone Kunsten van A. 42/77.

0 Cornette Arthur. - Petrus Paulus Rubens. 1 De Bom Emmanuel. - Henri De Braeckeleer en A. (schilderkunst)

1 De Bom Emmanuel. - Scheldelucht (novellen).

3 De Bom Emmanuel. - Twee Antwerpsche schilders, Piet Verhaert en Charles Mertens.

1 De Bruyn Jeanne. - De speelman en zijn zoon (roman).

0 De Haan P. - Filips van Marnix van Sint-Aldegonde (kerkel. gesch.).

0 De Keyser Paul. - Leven en werk van P. P. Rubens.

0-2 De Lattin Amand. - Evoluties van het Antwerpsche stadsbeeld; 3 dln (gesch.), I, 1940; II, 1941; III, 1942.

2 De Lattin Amand. - Sinjorenstad (groei van 1880 tot 1900), 2e dr.

0 Delen A. J. J. - Het huis van P. P. Rubens, De invloed van R. op de Vlaamsche barok-architectuur. 41/90.

1 Delen A. J. J. - Het stedelijk prentencabinet van A. 43/58.

1 Denucé Jan. - Koopmans-leerboeken van de 16e en 17e eeuwen in handschrift.

1 Denucé Jan. - Het Steen. 42/51.

1 Denucé Jan. - Het Vleeschhuis, Museum van Nijverheid en Kunst. 42/77.

-0 Denucé Jan. - zie Clijmans.

1 De Ridder André. - Met Rubens te A. (studie)

1 Dermal Am. - De Antwerpsche stadsbibliotheek, een historische schets 32/103.

1 Dermal Am. - Het scheepvaartmuseum.

2 De Schuyter Jan. - Antwerpsche typen (straatberoemdheden).

2 De Schuyter Jan. - Kerstmis in Vlaanderen (verhaaltjes).

1 De Wilde G. A. - Geschiedenis onzer Academiën van Beeldende Kunsten 42/52.

1 Frank Josef. - Shakespeare, Galilei, Rubens, Gilliams Maurice. - Inleiding tot de idee Henri De Braeckeleer.

0 Goris Jan Albert. - Lof van A. Hoe reizigers A. zagen, van de 15e tot de 20e eeuw.

1 Harsányi Zsolt. - Dit was leven (Elni Jo). Roman van Peter Paul Rubens (3 dln). Uit het Hongaarsch.

1 I. De jonge Rubens.

2 II. In de kracht van zijn leven.

Vervolgt.

EERSTE LIJST VAN CONSULENTEN

Consulenten zijn vooraanstaande beoefenaars eener heemkundige wetenschap, die op hun eigen wetenschappelijk terrein het Verbond met raad en daad willen bijstaan.

Ze hoeven natuurlijk slechts leiding en inlichtingen te verschaffen zoover de vragen niet te vaag of te algemeen of te onbescheiden worden gesteld. Een postzegel voor antwoord moet iedere vraag vergezellen!

- Asterius*, Eerw. Broeder, schoolbestuurder, conservator van het museum voor Heemkunde en Folklore van het Land van Bornem, te Bornem : vogelkunde (watervogels).
- Clabots* Albert, ingenieur, Demeesterstraat 28, Zwevegem, raadslid van de Vlaamsche Vereniging voor familiekunde : familiekunde, huismerken.
- Cleiren* Aloïs, groothandelaar, Groenstraat 13, Borgerhout, penningmeester van den V.T.B.; penningmeester van het Verbond.
- Conrijn* Jozef, leider van het Vlaamsch Verbond van Poppenspelers, Ouwegemvaart 41/14, Mechelen : poppenspelen en volksch toneel.
- Coremans* Paul, Dr., chef van de laboratoria der Kon. Musea voor Kunst en Geschiedenis, Gerardstraat 212, Brussel-Etterbeek : natuurwetenschappelijke museumtechniek.
- Dangez* Oskar-Gustaaf, sekretaris-beheerder van de Vlaamsche Vereniging voor Familiekunde, Klein Kasteel, Reet : familiekunde.
- De Clercq* Gregorius, O.S.B., Dr., abdijs Dendermonde, voorzitter van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Dendermonde : oudheidkunde en geschiedenis van het Land van Dendermonde.
- De Coo* Jozef, bibliothekaris van het Iconografisch Instituut, Ruytenburgstraat 46, Antwerpen-Berchem : iconografie der kunst.
- De Keyser* Paul, Prof. Dr., leeraar aan de universiteit, eerevoorzitter van den Bond van Oostvlaamsche Folkloristen, voorzitter van de Vlaamsche afdeeling van de Nationale Commissie voor Folklore, voorzitter van de Nationale Commissie voor het Volkslied, Egmontstraat 14, Gent : volkskunde.
- De Keyser* Jozef, Z. E. H., professor aan het Klein Seminarie, Sint-Niklaas : kunstgeschiedenis.
- De Maeyer* Robert, Prof. Dr., leeraar aan de universiteit, Kongostr. 30, Gent : oudheidkunde.
- De Meyer* Maurits, bestuurder van de uitgeverij «De Standaard», lid van de Nationale Commissie voor Folklore, Huidevettersstr. 57, Antwerpen : volkskunde.
- De Meyer* Willem, opziener voor den volkszang, Verzoeningstraat 5, Antwerpen-Borgerhout : heimatlied.
- Denijs-M.*, E. Br. der Broeders van O. L. Vr. van Lourdes, Dr. in de opvoedk. wetensch., leeraar aan de Normalschool, Sint-Jozefstr. 7, Oostakker : natuurwetenschappen, heemkunde in het onderwijs.
- De Smet* Jozef, Dr., rijksarchivaris, Academie

straat 14, Brugge : geschiedenis.

- De Via* Hendrik, Z. E. H., professor aan de Leuvense universiteit, lid van de Nationale Commissie voor Folklore, Koninklijk Parklaan 14, Brussel-Laken : volkskunde.
- De Wachter* Leo, kantonnaal schoolopziener, Belgiëlei 121, Antwerpen : bibliografie en methodologie der heemkunde.
- De Waele* Ferdinand Jozef, Dr., professor aan de universiteit te Nijmegen, Dorpstr. 83, Sint-naai-Waas : kunstgeschiedenis.
- De Wilde* J., Z. E. H., Sint-Jozefstr. 2, Sint-Niklaas : Waansland in 't verleden.
- De Wreede* Frans, Drs., leeraar aan het atheneum, P. D'Hauwerstr. 8, Ronse : volksbedevaarten.
- Dochy* B. H., hoofdopziener van het Lager Onderwijs, Ommegangstr. 6, Roeselare : onderwijs en heemkunde.
- Draye* Hendrik, Dr., assistent aan de universiteit te Leuven, Fochplaats 19 : plaatsnaamkunde.
- Eemans* Marc, journalist, letterkundige, De Jonckerstraat 34, Sint-Gillis-Brussel : «dorpsboeken» en aesthetische verzorging van heemkundige aangelegenheden (musea, tentoonstellingen, uitgaven).
- Enckels* Reimond, apotheker, Grootte Markt 24, Herk-de-Stad, stichter-voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap van Limburg en van den regionalen Heemkundigen Kring, raadslid voor Limburg van het Verbond voor Heemkunde : plantkunde, insektenkunde.
- Ferdinand*, Eerw. Br., Dr., leeraar, Sint-Thomasgesticht, Nieuwland 198, Brussel : plantkunde.
- Goossenaerts* Jozef, Dr., rustend atheneumleeraar, Kleine Schuurstraat 50, Gent-Sint-Amandsberg, afgevaardigde-beheerder van de Vereniging voor Wetenschap, hoofdredacteur van «Wetenschappelijke Tijdingen» (Huize Mac Leod, Sint-Pietersnieuwstr. 50, Gent).
- Grammens* Florimond, Vorstlaan 364, Brussel-Oudergem, voorzitter van de Commissie voor Taaltoezicht : taalgrensangelegenheden.
- Helsen* Jozef, Dr., atheneumleeraar, Guillaume Lekenstr. 3, Brussel-Anderlecht : plaatsnaamkunde.
- Heyns* Pól, volkskundige, Moorkensplein 7, Borgerhout, raadslid voor de prov. Antwerpen van het Verbond voor Heemkunde : heemkunde in verband met radio-omroep, volkslied.
- Keersmaeckers* August, eere-gemeentesecretaris, Dorp, Bouwel : natuurkennis der Kempen (brieven sturen naar onzen corr. te Herenthout!)
- Leenen* J., Dr., atheneumleeraar, Scailquinstr. 5, Sint-Joost-ten-Noode (Brussel) : dialectkunde.
- Lemaire* Reimond, Kanunnik, Vandenbemptlaan 15, Heverlee, archeoloog-architect, prof. aan de Leuvense universiteit, provinciaal adviseur voor monumentenzorg bij den Wederopbouw : oudheidkunde.

Vervolgt.

TWEEDE LIJST VAN CORRESPONDENTEN EN STUDIEKRINGEN

aangesloten bij het Verbond
voor Heemkunde

De cursief gedrukte namen duiden de plaatsen aan waar een aangesloten studiekering voor heemkunde bestaat. Kringen en correspondenten beantwoorden graag heemkundige vragen, die niet te vaag of te algemeen zijn gesteld. Wederkeerig dienstbetoon is plicht! Postzegel voor antwoord niet vergeten. Wie wil op de derde lijst voorkomen?

Aartselaar : (zie I) + Verbeeck Aloïs, handelaar, Hoevelei 62.
 Adinkerke : Nieuwlaet André, beambte, Nieuwpoortstr. 13.
 Attenhoven : Decat Leo, Landenschestr. 372
 Battenbroek (Walem) : Goetstouwers Adriaan, Z. E. H., pastoor, Walem.
 Bavikhove : Allegaert Julien, onderwijzer, Hoogstr. 26, Deerlijk.
 Beek (Bree) : Leynen J., Z. E. H., pastoor.
 Boechout (Lier) : Naveau Albrecht, Z. E. H., onderpastoor, Donk 157, Meer (Hoogstraten).
 Borgerhout : (zie I) + schrappen : Asterius, Eerw. Br., schoolbestuurder.
 Borgloon : Aofs Raph, Provinciaal sekretaris voor toerisme, 18e Oogstlaan 17, Tongeren.
 Bornem : (zie I) + Asterius, Eerw. Br., schoolbestuurder.
 Boschvoorde (Brussel) : Van Obbergen Jozef, gemeentebeambte, Gondvogelstr. 6.
 Bree : Leynen J., Z. E. H., stadsarchivaris, pastoor te Beek.
 Broechem : De Belser Arthur, rustend onderwijzer, Van den Nestlaan 2A.
 Brussel : (zie I) + Eerw. Br. Dr Ferdinand, leeraar, Nieuwland 193.
 Dottenijs : Vanneste Albert, Z. E. H., onderpastoor, Nieuwpoortstraat 12, Middelerke.
 Duishurg : (zie I) schrappen.
 Edingen : Cogneau Jozef, schoolhoofd, Scholestr. 16.
 Elewijt : Vermeulen Laurent, taalopziener voor het L. O., Hendrik Consciencestr. 29, Vilvoorde.
 Elverdinge : Verbeke Armand, geneesheer, Vlamertinge.
 Emelgem : Parret Rafaël, onderwijzer, Sint-Crispijnstr. 19, Izegem.
 Gaasbeek : Dieudonné Jeroom, onderwijzer, Frans Van der Steenstr. 24b, Sint-Kwintens-Lennik.
 Gellik : Coenen J., Kanunnik, Dr., rector van het Sint-Augustinusgesticht.
 Geak : Gielen Gilles, onderwijzer, Houthalenstr. 1.
 Gent : Gijssels Hektor, beambte, Drongen-scheesteenweg 113 en Botermarkt 12.
 Vermeulen Jozef, advocaat, Prinsstr. 16.
 Gestel : Verkuylen Louis, diamanthandelaar, Doelstr. 286, Berlaar.
 Gierle : Verheyen Jaak, Z. E. H., Van Genechtenplein 3, Herentals.
 Gistel : Pinte Georges, onderwijzer, Koolaardstr. 2.
 Gooik : De Weesdt Lucian, onderwijzer, Stationstr. 317, Lot.
 Groot-Bijgaarden : Prim Joris, E. B., Dr., Hendrik Placéstr. 9.
 Gullegem : Pottie Gustaaf, onderwijzer, Poststr. 63.

Gutschoven : Marschal Jan, Bekstr. 26.
 Haacht : Mommens Emiel, gemeentesekretaris, Dorpsplaats 24.
 Haaltert : Van Overwalle Gilbert, onderwijzer, Dorp 35 A, Kerksken.
 Hakendover : Morren-Roukaerts Robert, verzekeraar, Schipplaats 118, Tienen.
 Halen : Hendrickx Karel, schoolhoofd, Steenweg, Zelk (Halen).
 Hallaar : Weyns Jozef, Lic., Broekstr. 83a.
 Halle (Kempen) : Berghmans Jozef, schoolhoofd, Driesheide 18/1.
 Hamme (Durme) : De Keersmacker Arthur, onderwijzer, Kerkstr. 29.
 Hamont : Poelmans Ferdinand, onderwijzer, Acholpoort 29.
 Handzame : Mispelon Michiel, onderwijzer, Kortemarkweg 2.
 Harelbeke : Van Gaver Jeroom, Kortrijkstr. 7.
 Hasselt : Behets Jan, lic. in de geschiedenis, Kuringersteenweg 30.
 Heist-op-den-Berg : Weyns Jozef, Lic., Broekstr. 83a, Hallaar.
 Hemiksem : De Schepper Louis, onderwijzer, Kerkstr. 108.
 Herdersem : Van Geit Filemon, hoogstudent, Grootte Baan 66.
 Herent : Van Eyecken Edmond, staatsambtenaar, Wijchmaalstr. 2.
 Herentals : Laureys J., Dr., atheneumleeraar, Bovenrij 55.
 Herenthout : Van Hout Emiel, onderwijzer, Van Reynegomlaan 3.
 Herk-de-Stad : Cools Paul, onderwijzer, Diesterstr. 197.
 Enckels Reimond, apotheker, Grootte Markt 24.
 Herne : Billiet Richard, Dr., atheneumleeraar, Desguinlei 60, Antwerpen.
 Herten : Vanmuysen Jozef, schoolhoofd, Meerschstr. 30, Wollen.
 Herzele : Van Wijnendaede Geeraard, leeraar, Nieuwstr. 566, Assche.
 Hever : Ceulemans Laurens, onderwijzer, Goorstr. 54, Schiplaken.
 Heverlee : Coopmans Alexis, onderwijzer, Hertogstr. 45.
 Moers Renaat, schoolbestuurder, Centrum.
 Hingene : De Preytere Oscar, onderwijzer, Fr. Van Haelenstr. 45.
 Hoeselt : Aofs Raph, provinciaal sekretaris voor toerisme, 18e Oogstlaan 18, Tongeren.
 Hofstade (Mechelen) : Rainson Hendrik, Lic., burgemeester, Vaartdijk 5.
 Hombeek : Wuyts Lodewijk, gemeentesekretaris, Dorp 68.
 Hoogstraten : Lauwerys Jozef, Z. E. H., leeraar, Vrijheid 226.
 Houwaart : Scheys Frans, Lic. in wijsb. en lett., Dorpstr. 31.
 Iddergem (Denderleeuw) : De Dier Omer, onderwijzer, Hoogstr. 42.
 Ieper : Buckinx Renaat, leeraar, Cartonstr. 16
 Itzem : Van den Brande Jozef, schoolhoofd, Beekstr. 33.
 Izegem : Parret Rafaël, onderwijzer, Sint-Crispijnstr. 19.
 Jette : De Naeyer Albert, ambtenaar, Boghemansstr. 5.
 Verbouwe Alexis, Léon Théodorstr. 46.
 Jeek : Purnal Eustache, onderwijzer, Houtstr. 164.
 Vercollet

PLANT- EN INSEKTENKUNDE EN HEEMKUNDE

De kennis van een dorp of van een streck zal niet volledig zijn, zoo er niet opgeteekend wordt welke planten er groeien en welke insecten er voorkomen. Dit werk zal echter moeilijkheden meebrengen. Ieder heemkundige is wel genoeg onderlegd om opzoekingen te doen in zake geschiedenis, volksgebruiken, familie-kunde enz. Gelukt het hem niet bepaalde punten op te helderen, dan kan hij de hulp inroepen van deskundigen. Hij moet niet vreesen dat het voorwerp zijner studie intusschen verdwijnen zal. Monumenten en dokumenten blijven, ten minste een tijd lang, waar ze zijn.

Met planten en insecten is het anders gesteld. Er is heel wat kennis noodig om met zekerheid te kunnen bepalen welke plant en vooral welk insect men vóór zich heeft. In vele gevallen zal men beroep moeten doen op een ervaren plant- of insectenkundige. Het gaat ook niet altijd op die personen ter plaatse te ontbieden. En mocht aan dat verzoek voldaan worden, dan bestaat er gevaar dat, wanneer de kenmer na enkele dagen of weken opdaagt, de plant zal verdwenen zijn. Een insect, dat niet gevangen wordt op 't oogenblik dat men het in 't zicht krijgt, zal bijna zeker aan latere opsporingen ontsnappen, tenzij men te doen heeft met een insect, dat bij voorkeur een bepaalde soort bloemen bezoekt of dat in de omgeving nestelt.

Wat staat er den heemkundige dan te doen op gebied van plant- en insectenkunde? Het antwoord luidt heel bondig: hij zal de planten uittrekken, de insecten vangen en het verzamelde materiaal zenden aan consulenten in die bepaalde vakken der wetenschap. Maar het verzamelen en vooral het bewaren moet oordeelkundig geschieden. Want men mag zich niet inbeelden dat de consulenten zoo maar op 't eerste zicht zullen kunnen zeggen wat waaesch ze in de kuip hebben. Neen, meestal zullen ze sommige deelen van de plant of van het insect nauwkeurig moeten onderzoeken om die determinatie tot een goed einde te brengen. We laten hier eenige praktische wenken volgen, welke zeer stipt dienen in acht genomen te worden, wil men nuttig werk verrichten.

De planten moeten verzameld worden als ze in bloei staan. Als men te doen heeft met een kruidachtige plant, zal men ze met wortel en al uit den grond rukken of desnoods uittrekken. Van een houtachtig gewas volstaat doorgaans een bloeiend takje en een stuk van den stengel met enkele volledige bladeren. De alzo verzamelde plantendeelen worden onmiddellijk gelegd in een blikken bus, waarin vooraf een weinig vochtig mos gedaan werd. *Vernonia* (*sphagnum*) bewijst in dit opzicht groote diensten. Als men thuis komt, wordt elke plant afzonderlijk zorgvuldig op een blad krantenpapier opengespreid en met een tweede blad papier afgedekt. De verschillende bundels worden op elkaar gelegd en de heele stapel wordt ten slotte door een zwaar gewicht, b.v. twee of drie groote registers, samengedrukt. Na een paar dagen zal men het materiaal nazien. De bladen krantenpapier, welke vochtig geworden zijn, worden door droge vervangen; de plantendeelen, vooral de bladeren, welke door onachtzaamheid een valsche plooi aangenomen hebben, worden opnieuw glad gestreken. Deze bewerking moet zoo dikwijls herhaald worden

tot alles goed en wel droog is. Men moet er tevens zorg voor dragen bij elke plant een papiertje te leggen, waarop aangeteekend wordt: de vindplaats (gemeente, plaatsnaam, grondsoort als: bosch, grachtkant, weide, poel, moeras), de datum en zoo mogelijk de samenstelling der bloem (vergroeid, of losbladige kelk; aantal kelkbladen of -slippen, vergroeid- of losbladige bloemkroon, aantal kroonbladen of -slippen, aantal meeldraden, bovenstandig of onderstandig vruchtbeginsel, enkelvoudig of gedeeld vruchtbeginsel).

Het materiaal is klaar om naar den consulent gebracht te worden. Deze zal voorzeker de meeste planten, welke op de voorgeschreven wijze verzameld en gedroogd werden, kunnen bepalen. Mocht hij omtrent een of ander kruid in twijfel verkeeren, dan zal hij den heemkundige verzoeken om toezending van een versch exemplaar. Dit moet dan dadelijk na het plukken in een doos met vochtig mos verzonden worden. Rekening houdende met de mogelijkheden van het postverkeer legt men het zoodanig aan boord dat het vervoer niet meer dan één nacht en een halven dag in beslag neemt.

Vooraleer een plant uit den grond te rukken, moet de heemkundige zich eerst vergewissen of er verschillende exemplaren in de omgeving groeien. Want het zou kunnen gebeuren dat hij terecht komt op een zeldzame soort, waarvan er maar één exemplaar ter plaatse aanwezig is. En dit eenig exemplaar uittrekken, zou in botanisch opzicht een ramp betrekken. De mogelijkheid van vermenigvuldiging of zelfs van voortbestaan der zeldzame plant zou daardoor te niet gedaan zijn. In zulk geval zal men best doen slechts een bloeiend takje af te snijden, ten minste indien men oordeelt dat dit gevoelig kan gebeuren zonder de plant doodelijk te kwetsen. Zooniet zal men eenvoudig de plant gansch ongedoerd laten staan en de groeiplaats aan een plantenkenners aanwijzen.

Insecten kunnen op verschillende wijzen gevangen worden. Kevers zijn doorgaans log, ze vliegen niet gemakkelijk op. Maar anderszijds laten ze zich licht van een bloem of eenig ander plantendeel op den grond vallen en kruipen dan tusschen het gras en de bladeren weg. Met deze omstandigheid dient men steeds bij het vangen van kevers rekening te houden.

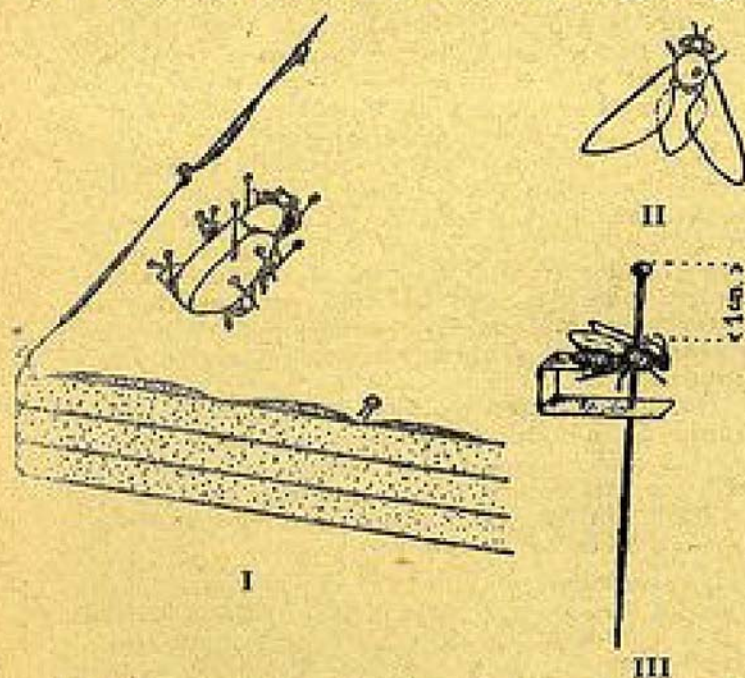
De meeste bijen en wespen zijn, wanneer ze honig uit een bloem zuigen, zoodanig in hun werk verdiept, dat ze ten minste eenige oogenblikken stil zitten en ongemerkt kunnen benaderd worden. Ze kunnen dan met een doos of een flesch gevangen worden.

De metalen doos moet een hoogen vorm hebben; ze moet gemakkelijk en dicht sluiten. Op den bodem legt men een laag watten, welke door een stevig karton afgedekt wordt. In den bodem hoort men een gaatje, om langs buiten zwavel- of azijnether op de watten te kunnen gieten. De doos wordt over het insect heen dicht geklapt. Na eenige minuten is het insect door de etherdampen gedood. Andere verzamelaars geven de voorkeur aan een flesch met wijden mond. De stop wordt uitgehouden en de holte opgepropt met watten waarop de ether gegoten wordt. Als men de insecten niet lang genoeg bloot stelt aan de etherdampen, bestaat

er gevaar dat ze uit de verdooving ontwaken en beschadigd worden. Om ze met zekerheid te dooden, bezigt men kaliumcyanide. Doch dit is een gevaarlijke stof wegens hare groote gif-tigheid. Om een vangflesch met kaliumcyanide klaar te maken gaat men als volgt te werk : Men neemt een vijftigtal gram goed gips, giet er de helft van het gewicht water bij, roert snel om, giet een dun laagje van de bekomen brij op den bodem eener stevige, wijdmondsche flesch, laat hierop twee gram kaliumcyanide vallen en giet er dan weer een laag gipsbrij op ter hoogte van 1 cm. Daarna laat men goed drogen. Het gips versteent en kleeft aan den bodem der flesch. Een insekt, dat in zulke gesloten flesch gebracht wordt, sterft schier onmiddellijk door verstikking. Deze methode levert nog het voordeel op dat de insecten niet door vocht kunnen beschadigd worden. De flesch kan gedurende vele maanden gebruikt worden, zonder dat men de laag gips met het kaliumcyanide hoeft te vervangen.

Snelle insecten, zooals vlinders, vliegen en sommige soorten bijen (o.a. de pelsbijen) kunnen alleen met een net gevangen worden. In den handel zijn plooibare beugels te verkrijgen, welke gemakkelijk mee op reis kunnen genomen worden, daar men het net toegevoewen in den zak kan wegbergen. Het net zelf moet van lichte tule gemaakt worden; het moet diep zijn en aan den onderkant afgerond, zonder scherpe hoeken, waarin de insecten zich zouden verschuilen en waaruit men ze niet zou kunnen weghalen zonder ze te beschadigen. Wanneer het insekt in het net gevangen zit, slaat men dit om den beugel heen om het wegvliegen te beletten. Het insekt wordt daarna overgebracht in de vangflesch met ether of kaliumcyanide om het te dooden.

Eindelijk worden de insecten weggeborgen

in genummerde glazen buisjes. In eenzelfde buisje mogen alleen insecten samsengebracht worden, welke in één gemeente of wijk en op dezelfde soort bloem gevangen werden; h.v. in het buisje nr 1 de bijen te Genk gevangen op de Speerdistel; in nr 2 de insecten te Genk gevangen op de Struikheide; in nr 3 de insecten te Diepenbeek gevangen op de Struikheide enz.

Zoowel in de vangflesch als in de glazen buisjes legt men eenige strookjes vloecipapier om het vocht, dat de insecten afscheiden, op te zuigen. Men drage er goed zorg voor niet te veel insecten in één buisje te doen, zooniet worden ze, ondanks het vloecipapier, toch nat en beschadigen elkaar. De vlinders worden met toegevouwen vleugels tusschen velletjes zacht papier in een platte doos geborgen.

Men doet best de insecten onmiddellijk na de thuiskomst op te prikken. Daartoe gebruikt men roestvrije stalen spelden, ongeveer 4 cm. lang. Om kevers op te prikken, wordt de speid door het rechter dekschild gestoken, zoodanig dat ze tusschen de tweede en de derde poot uitkomt (fig. I). De pooten worden netjes onder het lichaam gevouwen. Als de kever lange sprieten heeft, buigt men deze over het lichaam naar achteren. De kever wordt op een turfplaat vastgezet om te drogen.

Bij vliegen en bijen wordt de speld door het borststuk gedreven, rechts naast het midden (fig. II). Het achterlijf van het insekt wordt tijdens de periode van het drogen, ondersteund door een strookje stijf papier, dat haakvormig geplooid is (fig. III). De vleugels worden voorzichtig naar voren gebracht en de pooten schuin naar achteren.

De insecten moeten steeds zoodanig opgeprikt worden dat de speld 1 cm. boven het lijf uitsteekt.

Het opzetten van vlinders vergt een groote behendigheid, welke alleen door herhaalde oefeningen onder leiding van een bekwamen leermeester verkregen wordt. Dit in acht genomen, meenen wij dat het onnoodig is hieromtrent verdere aanwijzingen te geven.

De opgeprikte insecten worden geplaatst in een nauwsluitend kistje, bv. een sigarenkistje, waarvan de bodem bedekt is met een turfplaat, dit om het plooiën of het breken der spelden te vermijden.

Na een veertiental dagen - het insekt is dan goed droog en bewaart uitstekend - wordt het strookje, dat het achterlijf ondersteunde, verwijderd en vervangen door een klein etiket, waarop de noodige aanduidingen geschreven worden : dag en plaats der vangst, desgevallend naam der bloem, welke door het insekt bezocht werd.

De deskundige, wien de alzo opgeprikte insecten ter determinatie toevertrouwd worden, zal ze later terugzenden, voorzien van een tweede etiketje, waarop de naam van het insekt ingeschreven is.

Wil men een verzameling insecten aanleggen, dan moet men doozen gebruiken, welke met een groef sluiten, om het ongedierte verwijderd te houden. De ruit in het deksel moet met stopverf ingezet worden. Verder brengt men in elke doos een tablet dichlorobenzol aan. De doozen worden in een droge plaats bewaard, zooniet treedt schimmel op, welke de verzameling in korten tijd waardeloos maakt.

Iedereen zal het met me eens zijn dat degelijk aangelegde verzamelingen van planten en insecten, zeer waardevolle voorwerpen zijn voor een heemkundig museum. Beter dan wat ook spreken ze van de levende natuur onzer heimat. We ontveinken het ons echter niet dat zulke verzamelingen veel zorg vergen en geregeld door een bevoegd en toegewijd persoon moeten nagezien worden.

In de meeste gemeenten zal het aanleggen van verzamelingen wel iets onmogelijks blijken. Maar een dagboek houden, waarin planten en insecten worden opgeteekend, naarmate ze gevonden worden, kan iedereen. In elken studie-

STANDREGELLEN VAN EEN STUDIEKRING VOOR HEEMKUNDE

Veel studiekringen vragen ons naar een model van statuten. Hieronder vinden ze zulk een type : op enkele bijzonderheden na de standregelen van onzen Mechelschen Kring, die reeds op tien jaar bestaan kan terugblikken en in zijn onlangs vernieuwde statuten heel wat ervaring heeft kunnen vastleggen.

Art. 1. - De in dato van straat, te, gestichte heemkundige studiekring, afdeling van V.T.B.-..... onder de benaming a..... heeft als doel : het bestudeeren en doen kennen van al wat de heemkunde aanbelangt, vooral op het plaatselijk terrein en dit der omliggende gemeenten; het opzoeken, doen kennen en bewaren van voorwerpen betrekking hebbende op de heemkunde, tevens het heropbeuren en het aanmoedigen van zekere gewoonten en gebruiken en het behoud van plaatselijk natuur- en kultuurschoon.

Art. 2. - De kring is aangesloten bij het Verbond voor Heemkunde, organisme dat tot doel heeft de werking der heemkundige verenigingen in Vlaanderen te ordenen en te bevorderen.

Art. 3. - Om lid te worden van den kring dient men lid te zijn van V.T.B. Het bestuur kan, in bijzondere gevallen, ook niet-V.T.B.-ers aannemen. Elk nieuw lid moet door twee andere leden voorgesteld worden.

Het bestuur kan tevens vrije ondersteunende en vrije ereleden aannemen.

Art. 4. - De eenige verplichting der leden is het voldoen der jaarlijksche bijdrage. Deze wordt vastgesteld door het bestuur en bedraagt thans ... fr. (.....) per jaar.

De leden hebben vrijen toegang tot alle door den kring ingerichte vergaderingen, voordrachtavonden, wandelingen, bezoeken en dergelijke; zij kunnen kosteloos genieten van de uitleening van boeken, kaarten en documentatiemateriaal, eigendom van den kring. Zij ontvangen alle door den kring uitgegeven publicaties.

Art. 5. - De kring wordt beheerd door zes bestuursleden bij meerderheid van stemmen door de leden in algemeene jaarvergadering gekozen. Twee bestuursleden treden om het jaar af, doch zijn herkiesbaar. Hun functiën, omvattende : voorzitter, ondervoorzitter, secretaris, bibliothecaris en twee raadsleden, worden onder hen verdeeld.

Een zevende bestuurslid, met de functie van penningmeester belast, moet steeds een afgevaardigde van V.T.B.-..... zijn.

Elk lid van den kring is als bestuurslid kiesbaar. De stemmen zijn persoonlijk. Bij gelijkheid van stemmen op verschillende leden uitgebracht, beslist een tweede stemming.

Art. 6. - Het bestuur vergadert zoo dikwijls het noodig is; alsook op wensch van twee bestuursleden bij schriftelijke uitnoodiging door den secretaris bekend te maken.

Het bestuur regelt de actie van den kring; het ontwerpt roosters voor voordrachten, wandelingen, bezoeken en dergelijke; evenzoo besluit het tot de uitgave van publicaties en over

kring neme een lid van het Verbond die taak op zich, Hij zal er veel genoeg aan beleven en tevens een grooten dienst bewijzen aan de heemkunde en aan de wetenschap.

Herk-de-Stad.

RAYM. ENCKELS.

den inhoud dezer; het beslist over het aankopen of aanwerven van boeken, benodigdheden en documentatievoorwerpen en besluit tot alle daden welke bijdragen kunnen tot het doel der vereeniging.

Het mag daartoe alle wettelijke middelen aanwenden en ter uitwerking derde personen aanstellen.

De secretaris maakt verslag op van de bestuursvergaderingen en schrijft dit in een register. Ook de verslagen van voordrachten enz. worden in een register opgeteekend.

Art. 7. - Op het einde van ieder jaar wordt het verslag opgemaakt over de werking en den finantieelen toestand van den kring. Deze verslagen worden op de eerste vergadering van het nieuwe jaar ter kennisgeving aan de leden voorgelezen en daarna in een register opgeteekend. Begroting voor het nieuwe jaar wordt eveneens voorgedragen.

Art. 8. - Door het niet voldoen der bijdrage worden de nalatige leden automatisch uit den kring gesloten. Leden die de belangen van den kring zouden schaden, kunnen op advies van het bestuur, door de algemeene vergadering uitgesloten worden; deze uitsluiting wordt hun schriftelijk bekend gemaakt.

Uitgesloten en ontslagnemende leden kunnen geen rechten doen gelden noch op reeds gestorte bijdrage(n), noch op maatschappelijk bezit. Ontslag als bestuurslid geschiedt door schriftelijke kennisgeving aan den voorzitter of een ander bestuurslid. In de vervanging van het ontslagnemend bestuurslid zal ten spoedigste worden voorzien.

Art. 9. - In geval de kring ontbonden wordt zal de finantieele schuld - na aanzuivering door te gelde maken van het maatschappelijk bezit - overgenomen worden door de plaatselijke afdeling van V.T.B. In geval van finantieel batig saldo komt dit ten goede aan vermelde V.T.B.-afdeeling.

In dit geval wordt het overige maatschappelijk bezit geschonken aan :

de meubelen, aan de plaatselijke afdeling van den V.T.B.; de boeken, kaarten, documentatie, aan de gemeente, ter verrijking van het gemeentearchief; de oudheidkundige en folkloristische voorwerpen, aan de gemeente.....ter verrijking van het museum; briefwisseling en bestuurlijk archief komen aan V.T.B.-.....

Art. 10. - Gebeurlijke ontbinding van de plaatselijke afdeling V.T.B. brengt niet de ontbinding van den kring mede.

In geval de V.T.B. door een of andere oorzaak zou ophouden te bestaan, of bestaan te hebben ten tijde van de ontbinding van den kring, zal voorgaand artikel gewijzigd worden als volgt : Gansch het maatschappelijk bezit, meubelen, boeken, kaarten, documentatie en voorwerpen, worden aan de gemeente..... geschonken.

Het finantieel batig slot zal overgemaakt worden aan eeh vereeniging met gelijk doel en werking als deze van den huidige kring, of, bij ontstentenis daarvan, aan een vereeniging welke in gelijk welke mate en manier

ijvert voor het behoud en de bevordering van het plaatselijk natuur- en kultuurschoon.

Aldus overeengekomen tusschen het huidig bestuur van den kring, bestaande uit de heeren : voorzitter, secretaris, onder-voorzitter, bibliothecaris, en raadsleden

eenzijds, en de afdeeling van den Vlaamschen Toeristenbond, vertegenwoordigd door daartoe gemachtigd door het hoofdbestuur der v.z.w. Vlaamsche Toeristenbond, anderzijds.

..... den

HEEMKUNDIGE BIBLIOGRAFIE VANAF 1940. - II.

ANTWERPEN

- 1 Heijndael Felix. - Het leven van Hendrik Conscience aan de jeugd verteld.
- 3 Helbig J. - Oud-Antwerpsche school van glazeniers.
- 1 Hendriks J. - Huwelijk zonder kinderen (roman)
Hodister Stan. - Joppeke Pot (verhaal), heruitg.
- 2 XXX. - Jaarboek 1939-41 van het Koninklijk Museum voor Schoone Kunsten.
Jaarboekje 1940-1941 van de Vereeniging voor Natuur- en Stedenschoon.
- 2 Longestaey Antoon. - Lobbe en Sefa (jeugdverhaal), 3e uitg.
Marc-Evian. - La main de Pierre-Paul Rubens (roman).
- 1 Monteyne Lode. - De Koninklijke Nederlandsche Schouwburg van A., 42/51.
- 2 Monteyne Lode. - De Koninklijke Nederlandsche Schouwburg te A., 2e dr.
- 2 Lode Monteyne. - Uit het Vlaamsch Tooneellevens te A. (19e en begin 20e eeuw).
Muls Jozef. - Rubens als diplomaat in den Tachtigjarigen Oorlog.
- 3 Muls Jozef. - Werk. Ingeleid en samengesteld door Jan Hallez en Dirk Vansina; bibliografie door Robert Roemans.
- 1 Munoz Antonio. - Anton Van Dijk (Duitsch).
- 0 N. De oude schilderkunst in het Koninklijk Museum te A.
- 2 Pauwels Yvonne. - Gebroken vleugels (roman).
- 2 Pauwels Yvonne. - Jeanneke (roman uit arbeidersmilieu).
- 2 Peeters Edward. - Herinneringen uit de geschiedenis van A. in de vorige eeuw, heruitg.
- 3 Peisson Edouard. - A destination d'Anvers (scheepvaart-roman)
Philippen L.J.M. - Antwerpsche godshuisjes.
- 2 Pols André. - De Ruckers en de klavierbouw in Vlaanderen.
- 0 Prims Floris. - Antwerpiensia 1939 (gesch.)
- 1 Prims Floris. - Antwerpiensia 1940 (gesch.) 42/51.
Prims Floris. - Geschiedenis van A. VIII. Met Spanjé (1555-1715).
- 1 1e boek. De politieke orde.
- 2 2e boek. De economische orde.
- 2 Prims Floris. - De groote cultuurstrijd. 1e boek. De religieusvrede, 1578-1581, in het bijzonder te A.
- 2 Prims Floris. - De kolonellen van de aburgersche wachte te A., 1577-1585.
- 0 Prims Floris. - De litteekens van A. 41/620
- 1 Prims Floris. - Het stadhuis te A. Geschiedenis en beschrijving. 42/161.
- 1 Prims Floris. - De verfransching van A. in de jaren van Oranje, Matthias en Anjou.
- 1 Prims Floris. - Het Wonderjaar (1566-1567), 2e herz. en vermeerdeerde uitg.
- 1 Prims Floris en Verbeeck Michel. - Het Antwerpsche Stadsarchief 43/58.
Rency Georges. - Georges Eckhoud,
- 1 Ressler Victor. - De Koninklijke Vlaamsche Opera te A. 42/163.
- 0 Roosen H. - Die Gestaltung der Farbe bei Quentin Metsys.
Rosseels Daniel. - Blindeman (roman)
- 2 Rosseels Daniel. - Halfwas (roman)
- 2 Scheers Alfred. - Herman Wijns. Het blijspel van een jongensleven (Merksem 1931-1941).
- 3 Schiller Friedrich. - Het beleg van A. (vert. R. F. Lissens)
- 2 Schmook Gerard. - Hoe Teun den Eyerboer in 1815 sprak tot de burgers van A. of het aandeel van de Rubensviering in de wording van het Vlaamse bewustzijn.
- 1 Schmook Gerard. - Het Museum van de Vlaamsche Letterkunde te A.
- 2 Schmook Gerard. - Het Museum van de Vlaamsche Letterkunde; schema van zijn inrichting.
- 2 Smits Frans. - Willem Elsschot (leven en werk)
- 2 Stellfeld J. A. - Bronnen tot de geschiedenis der Antwerpsche clavecimbel- en orgelbouwers in de XVIe en XVIIe eeuwen.
- 0 Stubbe A. - Rubens (kunstgesch.)
Thyssen August. - A. vermaard door den eeredienst van Maria. Geschiedk. aantekeningen over de 500 Mariabeelden in de straten der stad; 2e uitg.
- 1 Truyens C. L. - Het kantwerk van den Ommevang. 42/163.
- 3 Van Assche Plet. - Lapsala en Nolle Tim (zwerwersroman, omstr. 1870)
- 2 Van Cauwelaert August. - En de rechter vertelt (novellen), heruitg.
Van Cauwelaert August. - Harry (roman).
- 1 Van den Berghe Victor. - De stedelijke volksboekereien van A. (1866-1941)
- 2 Van den Borren Ch. - Peter Benoit (Coll. nationale)
- 2 Van den Wijngaert Frank. - De betekenis der prentkunst voor het Rubensschilderij (overdruk)
- 0 Van den Wijngaert Frank. - Inventaris der Rubeniansche prentkunst.
- 1 Van den Wijngaert Frank. - zie Boucherij Herman.
- 1 Van der Auwera Edmond. - De dienst (novellen der havenwijken).
- 0 Van der Auwera Edmond. - Kantjesrapsodie (novellen der havenwijken), 2e dr.
- 1 Van der Auwera Edmond. - Raymond Sampers (roman).
- 3 Van de Velde Anton. - A. de Stoute (vooral foto's)
- 1 Van de Velde Anton. - Pelgrimage door A. (toerisme) 43/36.
- 1 Van de Velde Anton. - Peter zoekt het geluk (jeugdroman), 2e uitg. (1e : 1940). 41/417 en 42/52.
- 3 Van de Velde Anton. - Peter cherche le bonheur. Trad. par J. M.
- 3 Van de Velde Anton. - Pukkie Pech (fantastische roman), 3e dr. (1e : 1941).
- 1 Vandewalle C. Borromaeus. - Onze Lieve

- Vrouw ter Minderbroeders (gesch. van 't beeld).
- 2 Vankrinkelen Lode. - Jongens in 't gesticht; 2e uitg.
- 3 Vansina Dirk. - Jan Van Puyenbroeck (schilder).
- 1 Van Werveke Hans. - Brugge en A. Acht eeuwen Vlaamsche handel (1000-1800).
- 2 Vanzijpe Gustave. - Rubens, génie raisonnable.
- 0 Verachtert Frans. - Karel Van den Oever (leven en werk).
- 1 Verachtert Frans. - Karel Van den Oever (keurbladzijden)
- 1 Verbeeck Michel. - zie Prims Floris.
- 0 Verdonck Joris. - Borgerhoutsche kunstenaars (schilders en beeldhouwers).
- 2 Verhees Lode. - Vertellingen van den smid, 2e uitg.
- 1 Verkeim Leo. - Het museum voor folklore 42/109.
- 2 Vlaamsch Jaarboek voor Muziekgeschiedenis IV (o.m. Stellfeld J.A.-Bronnen tot de geschiedenis der Antwerpsche clavecimbel- en orgelbouwers in de 16e en 17e eeuwen).
- 1 Wappers Jacques. - zie Clijmans Frederik.
- 1 Willems Paul. - Tout est réel ici.
- 1 Wilms J. - Onder Sint-Andriestoren (gesch. en folkl.)
- 3 Zestig. Gedenkboek ter eere van Hendrik Van Tichelen (1883-1943).
- 2 Zielens Lode. - Herinneringen van toen... (vertellingen).
- 0 Zielens Lode. - Op een namiddag in September (roman in briefvorm)
- ASSCHE**
- 2 Baeyens Albert. - Die goede moeder aarde (roman in 't land van A.)
- 0 Moens Wies. - Dertig dagen oorlog (dagboek).
- 1 Verbouwe Alexis. - Iconografie van het kanton A. 41/540.
- ASSEBROEK**
- 1 Van Coppenolle V. - Z. E. H. Kan. Dr. Decoene.
- AVERBODE**
- 1 Claes Ernest. - De fanfare "De Sint-Jansvrienden" (verhaal), 6e dr.
- 2 Claes Ernest. - Onze smid, 3e dr.
- BAASRODE**
- 0 Boeykens Gerard. - Geschiedenis van B. (heemkundig opgevat).
- BELLEM**
- 1 Van Oye Paul en Evens François. - Les desmiacées du Kranepoel (in "Biologisch Jaarboek" 1941) 42/75.
- BERINGEN**
- 1 Zie Albertkanaal (Meulenijzer)
- BOOM**
- 2 De Roeck M. - Het land van Waas en Boom. Bijdrage tot de landstrokengraphie van België. Zie ook Rupelstreek.
- BORGERHOUT**
- Hodister Stan. - Joppeke Pot (Verhaal), heruitg.
- 0 Verdonck Joris. - Borgerhoutsche kunstenaars (schilders en beeldhouwers)
- BRUGGE**
- 2 Baeyens Albert. - Pieter de Conine (tooncelstuk).
- 2 Boschvogel F. R. - Als ich can (geromaniseerd leven van Jan van Eyck), 2e uitg. (1e : 1941).
- Boschvogel F. R. - Drie Vlaamsche Sinten in een kerkraam (o.m. Karel de Goede)
- 2 Bossier Herman. - Geschiedenis van een romanfiguur (kanunnik Van Haecke) 42/76
- 2 Brugge, kunststad (gids), 3e uitg.
- 2 Coppieters 't Wallant Robert. - Notices généalogiques et historiques sur quelques familles brugeoises. Additions et corrections.
- 1 Cuypers Fernand A. en Pottier Albert. - Brugsch perkament.
- 2 Cuypers Firmin. - Le souverain puéril (geschiedk. roman).
- 1 Declercq Pieter. - O. L. Vrouw van Remedie, vereerd in de St-Gilliskerk te B. sinds drie eeuwen (1642-1942). 42/299
- 3 de Ghelderode Michel. - Kronijken.
- 2 Depau Robert. - Simon Spévin (Coll. nationale)
- 1 De Smet Jozef. - Het bestuur van het graafschap Vlaanderen, Het Brugsche Vrije. De feodaliteit; De adel; 2e uitg.
- 1 De Smet Jozef. - B. in het begin van de 12e eeuw. Karel de Goede en zijn tijd (1119-1128); 2e dr. 40/188
- 1 De Smet Jozef. - B. op het einde der 13e eeuw. Sociaal, politiek en economisch overzicht; 2e dr.
- 0 De Smet Jozef. - In het middeleeuwsche B. (Uit het dagelijksch leven), heruitg. 41/492
- 1 De Smet Jozef. - De Vlaamsche en de Duitische Hanze. 41/516
- De Wolf Karel. - Brugsch volk (folkloristische vertellingen)
- 1 Duribreux Gaston. - Derina (roman)
- Gaspar Camille. - Calendrier des Heures de Hennessy
- Gaspar Camille. - Kalender van het Hennessy-Getijdenboek.
- 1 Gerards Marcus. - Plan van B., 1562; heruitg. 42/161
- Kuipers E. - Brügge, du schönste (Uebers. Lutz Pesch)
- Lambotte Paul. - Hans Memline, de meester van het Ste Ursula schrijn (plaatwerk in polychromie).
- 1 Lavalleye. - Memline, heruitg.
- 2 Lieder Frans (pseud. van Firmin Cuypers.) De reine dwaas (vert. dr Paul Verdhy van Le souverain puéril; geschiedk. roman).
- 0 Lootens Adolf. - Brugsche kindervertelsels, heruitg.
- 1 Maertens Alfons. - Gids der Brugsche godshuizen.
- 1 Maertens Alfons. - Onze Lieve Vrouw van de Potterie. Gids.
- 2 Matthijs Marcel. - Schaduw over B. (roman); 1e uitg. ; 1940.
- 1 Muls Jozef. - Memling, de laat-gothische droom; 3e vermeerderde dr. 41/618
- 1 Munthe Curt. - De stad op de vlakke (Zweedsche roman)
- 1 Pagel Karl. - Die Hanse.
- 1 Pottier Albert. - zie Cuypers Fernand.
- 1 Schepens Jan. - In de stille stede (lyrische ontboezemingen bij litho's van Albert Goethals). 42/51
- 1 Schoutet A. - Marcus Gerards, de 16e-eeuwsche schilder en graveur. 42/161
- 2 Seidenfaden Theodor. - Der Meister von Brügge, Lebensroman Hans Memlings.
- 2 Steghers Oktaaf. - En d'oude schuur schoot in brand (H. Bloedprocessie)

- 2 Strubbe Eg. L. - Egidius van Breedene (11. -1270), grafelijk ambtenaar en stichter van de abdij Spermalie.
 0 XX. - Torenland (bij teekeningen van A. Setola)
 0 Van Coppenolle Maurits. - Langs Brugsche reitjes.
 1 Van Werveke Hans. - B. en Antwerpen. Acht eouwen Vlaamsche handel (1000-1800)

BRUSSEL

- 1 Aerts Huib. - Heimwee (roman)
 2 Amiable Eugène. - Légionnaire au Mexique 1865-7 (aanteek. Louis Leconte)
 3 Anspach Pierre. - Guide de toutes les rues de Bruxelles, 5e éd.
 1 Bonenfant P. - L'ancienne "Maison des Insensés" (Simpelhuys) de B.; overdr.
 3 Baix Micheline. - L'autobus K (roman uit het begin v. dezen oorlog).
 2 Garette Louis. - Cadavre exquis (roman)
 1 Claes-Vetter Stephanie. - Als de dagen lengen (roman)
 2 Crick - Kuntziger Marthe. - La tenture de la légende de Notre-Dame du Sablon.
 1 De Cort Aimé. - Jaak Ballings herdacht, 1881-1941. 42/24
 2 Dehaye Marcel. - Bob ou l'enfant nouveau.
 3 De Keyser Paul. - Victor Gilsoul (schilder)
 2 Delamain Jacques. - Les oiseaux s'installent... à s'en vont (Kon. Park van Laken).
 2 De Leener Georges. - Un grand belge : Ernest Solvay (wetensch., nijverheid)
 2 De Meyer Petrus Baptista. - Leven van de H. Alice van Schaarbeek.
 0 Desart Robert en Quiévreux Louis. - De steegjes van B. (folkl.) 42/76
 2 Dewachter Richard. - Jeanke (roman uit de Marollen).
 2 Dewachter Richard. - Kapelaan Van Bolle (roman uit de Marollen)
 1 De Wilde G. A. - Zie Antwerpen.
 2 Du Jacquier Yvonne. - Franz. Gaspar Camille. - Calendrier des Heures de Hennessy. Gaspar Camille. - Kalender van het Hennessy Getijdenboek.
 2 Ghyssaert P. - Laura Staclens. Een "heiliges" van het Sana (geb. uit 'n Brusselsch gezin)

- 2 Helbig J. - De oude glasramen van de collegiale Sinte-Goedele te B.
 2 Helbig J. - Zie Anderlecht.
 2 Jonckheere Frans. - Autour de l'autopsie d'une momie : le scribe royal Boutehamon (museum Jubelpark)
 3 Jottrand Lucien. - Victor Gilsoul (peintre)
 2 Koenen Bert. - Andreas Vesalius, 2e uitg. Lehoucq G. - André Vésale.
 3 Leconte Jacques-Robert. - Au musée royal de l'armée. Les souvenirs du lieutenant-général Charles-Joseph Pletinex. Un petit-fils de William Cockerill, combattant de 1830 : James Hodson.
 2 Lefèbre Gaspar. - Sous l'égide de saint Benoît. Manuel de la Confrérie Saint-Benoît de Notre Dame de la Cambre.
 2 Leurs Stan. - De groote markt van B.
 2 Liénard Alfred. - Nelle, Wantje et Luppe ou la surprenante aventure du vrai roi de Bruxelles et d'un Son-de-Cloche (kinderboek).
 1 Lombaerde Elza. - Jacqui is mijn zusje... (kinderlectuur)
 2 Masane Philippe. - Mieke, de fiancée van den «Duivelshoek». Vert. dr Burchard Housen, 2e uitg.
 0 Quiévreux Louis. - Zie Desart Robert.
 2 Raucq E. - Die Runen des Brüsseler Codex Nr 9565-9566 (i. d. Kon. Bibl.)
 2 Robyns de Schneidauer Louis. - Contribution à l'histoire du château et de la manufacture impériale et royale de porcelaine de Monplaisir à Schaarbeek.
 2 Solvay Lucien. - Mémoires d'un solitaire.
 2 Sourie Louis. - Prosper Van Langendonck (dichter)
 2 Tournour Victor et De Wildeman E. - Jean Hermans, apothicaire et botaniste bruxellois du XVIIe s.
 1 Truyens C. L. - Het kantwerk van den Ommegang (in het Jubelparkmuseum) 42/163
 3 Van Assche Piet. - Lapsala en Nolle Tim (zwerwersverhaal).
 3 Van Melkebeke Jacques. - Imageries bruxelloises (folkl. der Marollen)
 1 Verniers Louis. - Bruxelles. Esquisse historique. 42/161
 1 Wartel L. - La cave de Dieu-le-Père (conte) Jozef Van Overstraeten. Vervolgt.

TWEDE LIJST VAN CONSULENTEN

Consulenten zijn vooraanstaande beoefenaars eener heemkundige wetenschap, die op hun eigen wetenschappelijk terrein het Verbond met raad en daad willen bijstaan.

Ze hoeven natuurlijk slechts leiding en inlichtingen te verschaffen zoover de vragen niet te vaag of te algemeen of te onbescheiden worden gesteld. Een postzegel voor antwoord moet iedere vraag vergezellen!

Coonen J., Kanunnik, rector van het Sint-Augustinusgesticht, Gellik-bij-Lanaken, Dr. in de kunstgesch. en de oudheidk. : geschiedenis van het Land van Loon.

Delestré Daniel Jules, Z. E. H., pastoor, Dorpsplein, Grimbergen : Brabantsche geschiedenis.

Denijs-M., E. Br. der Broeders van O.L. Vr. van Lourdes, Dr. in de opvoedk. wetensch., prof. aan het Kath. Hooger Instituut voor Opvoedkunde van Gent, leeraar aan de Normaalschool, Sint-Jozefstr. 7, Oostakker : natuurwetenschappen, heemkunde in het onderwijs. (Aanvulling van I)

Damon Amandus, Dom, O.S.B., abdij Steenbrugge : locale paraliturgische gebruiken,

Engelbeen Karel, Dr., directeur bij het ministerie van Economische Zaken, Coghenaan 84, Ukkel : economische geschiedenis.

Grootaers Lodewijk, Prof. Dr., leeraar aan de universiteit te Leuven, Naamschesteenweg 158, Heverlee : dialectologie.

Heuts Jozef, Dr. in dierkundige wetenschappen, assistent aan de universiteit Leuven, K. Schurmansstraat 2, Kessel-Loe : dierkunde (waterdieren), anthropologie.

Leurs Stan, Prof. Dr. Ir., architect, leeraar aan de Gentsche universiteit, voorzitter van den V.T.B., raadslid van het Verbond voor Heemkunde, adviseur bij 's Lands Wederopbouw : kunstgeschiedenis, bouwkunde, monumentenzorg, heemschut.

Liesenborghs Maurits, Slotlaan 39, Sint-Lambrechts-Woluwe, journalist, schepen van Schoone Kunsten, Cultuur en Toerisme der stad Brussel : dagbladwetenschap en dagbladkunde.

Lindemans Jan, Dr., bestuurder van het Hooger Normaal Instituut voor Landbouwhuishoudkunde, Landgoed Ossegem (Heizel), Laken-Brussel, lid van de Kon. Vl. Academie, voor-

- zitter van de Vlaamsche Vereeniging voor Familiekunde : familiekunde, naamkunde, plaatsnaamkunde.
- Lindemans* Paul, Ir., hoofdopziener van het landbouwonderwijs, Opwijk : landbouw. en landeconomische aangelegenheden.
- Maerevoet* Lodewijk, schoolhoofd, Mariëkerke-bij-Sint-Amands : Midden-Schelde, rivier-vischerij.
- Meersseman* Gerard, O. P., Z.E.P., Brugstr. D4, Torhout, oudheidkundige, raadslid voor West-Vlaanderen van het Verbond voor Heemkunde : oudheidkunde, geschiedenis van het graafschap Vlaanderen.
- Naveau* Albrecht, Z.E.H., onderpastoor, Donk 157, Meer (Hoogstraten), stichter van het Natuurhistorisch Museum der Kempen (Maxburg) : plant- en dierkunde der Kempen.
- Parsoni*, journalist, Sint-Kathelijne Markt 33, Brussel : folklore van circusartisten en kermisreizigers.
- Polspoel* Gaston, Kanunnik, professor aan de Leuvense universiteit, Ruelensvest 67, Heverlee : aardrijkskunde.
- Schellekens* Jozef, provinciaal architect, Steenweg op Mol, Turnhout : heemschut, vooral «de weg in het landschap».
- Segers* Frans, Z.E.H., Begijnhof 43, Turnhout, voorzitter van de ornithologische vereeniging «De Wielawaals» : vogelkunde.
- Soete* Jan, Dr. phil., stadsbibliothecaris, Jacob Van Maerlantstr. 1, Kortrijk : dialectologie.
- Sterkens* Remi, Dr., leeraar aan het atheneum, Kruishofstr. 24/1, Antwerpen : Kempische letterkunde.
- Tielman* Edmond, Dr., atheneumleeraar, Destelbergenstr. 48, Sint-Amandsberg : methodologie der heemkunde, familiekunde.
- Van Balberghe* Jozef, G. de Stassartstr. 32, Mechelen : folklore.
- Vandenbussche* Jozef, Drs, ambtenaar, Vischstr. 47, Denderbelle en Liefdadigheidstr. 5, Brussel, sekretaris van den gewestelijken heemkundigen kring voor het Land van

- Dendermonde; sekretaris van het Verbond voor Heemkunde.
- Van den Wijngaert* Leopold, beambte, Milsenstr. 21, Mechelen : Germaansche godenleer, gebruiken en gewoonten die wortelen in het heidendom.
- Van der Mueren* Floris, professor aan de Gentse universiteit, voorzitter van het Hooger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, schepen van Schoone Kunsten en Openbaar Onderwijs, Capucienenvoer 50, Leuven : muziekgeschiedenis.
- Van de Vijvere* P., apotheker-scheikundige, Hoogstr. 39, Brugge : plantkunde.
- Van de Wijer* Jozef, Prof. Dr., leeraar aan de Leuvense universiteit, Schreursvest 29, Heverlee : plaatsnaamkunde.
- Van Overstruten* Jozef, Drs, leeraar, onder-voorzitter van den V.T.B., hoofdredacteur van "Toerisme" en "Heemkunde", Parklaan 24, Aalst : stichter-voorzitter van het Verbond voor Heemkunde.
- Van Schepdael* J., leeraar in de natuurwetenschappen aan de normaalschool, Carlsbourg (Lux.) : insektenkunde, plantkunde.
- Verbesselt* Jan, Dr., conservator van het Heemkundig Museum, Ransbeekstr. 79, Neder-Overheembeek (Brussel), raadslid voor Brabant van het Verbond voor Heemkunde : geschiedenis.
- Verbouwe* Alexis, Léon Théodorstr. 46, Brussel-Jette : iconografie van het Vlaamsche land.
- Verheyen* R., Dr., leeraar aan het Kon. Natuurhistorisch Museum van België, Vautierstr. 31, Brussel : dierkunde, in het bijzonder vogelkunde.
- Vermeulen* Jozef, advocaat, volkskundige, Prinsstr. 16, Gent : volkskunde.
- Verstegen* V., O.F.M., Z.E.P., Dr., assistent aan de universiteit, Vlamingenstr. 47, Leuven : taalkunde, dialectkunde, plaatsnaamkunde.

BIJGEWERKTE KALENDER VAN HET VERBOND

- Zondag, 20 Juni*, 2e Iustrumviering, met heemkundig kongres, van onzen Mechelschen Kring voor Oudheidkunde, Geschiedenis en Folklore. Zie «Toerisme» van 16 Juni.
- Zondag, 27 Juni*, te Brugge, studievergadering voor het onderwijs. Zie «Toerisme» van 16 Juni.
- Zondag, 1 Augustus*, 10 u. 30, te Brussel, vergadering van onzen Raad.
- Zondag, 15 Augustus*, te Eekloo, studievergadering voor het onderwijs (Meetjesland).
- Zondag, 22 Augustus*, te Hasselt, studievergadering voor het onderwijs.
- Zondag, 29 Augustus*, te Kortrijk, studievergadering voor het onderwijs (Leieland).
- Zondag, 5 September*, te Antwerpen-Deurne,

- onthulling van een gedenksteen in het sterfhuis van den volkskundige Jozef Cornelissen.
- Zondag, 12 September*, te Brussel, studievergadering voor het onderwijs.
- Zondag, 26 September*, te Brussel, derde studiedag van ons Verbond.
- Zondag, 10 Oktober*, te Aalst, Isidoor Bauwens en Frans Jozef Kluykensbulde. De eerste dezer beroemde Aalstersche geneesheeren overleed vóór 25 jaar, de tweede vóór 100 jaar.
- Zondag, 14 November*, te Aalst, studievergadering voor het onderwijs (Denderland).
- Lees getegeld de heemkundige mededeelingen in "Toerisme" !

DERDE LIJST VAN CORRESPONDENTEN EN STUDIEKRINGEN aangesloten bij het Verbond voor Heemkunde

- De cursief gedrukte namen duiden de plaatsen aan waar een aangesloten studiekring voor heemkunde bestaat. Kringen en correspondenten beantwoorden graag heemkundige vragen, die niet te vang of te algemeen zijn gesteld. Wederkerig dienstbetoon is plicht! Postzegel voor antwoord niet vergeten. Wie wil op de vierde lijst voorkomen ?
- Beersel (Br.) : Clerckx Eugeen, architect, Kerkeveldstran
- Berendrecht : Michielsens Louïis, bouwmeester-

- landmeter.
- Beringen : Thonissen R., onderwijzer, Vurten-sche Weg 29, Beringen-Mijn.
- Bevingen (Sint-Truiden) : Benaets Jozef, be-ambte, Naamsche Steenweg 1
- Bramst (Bornem) : Van Herck Lucien, schoolhoofd.
- Denderloew : (zie I+) Van der Straeten Filemon, onderwijzer, Guido Gezellestraat 99.
- Dikkelvenne : Weymaere Hector, schoolhoofd.
- Elverdinge : (zie I+) Coulier Pieter, school-

hoofd.
 Geluwe : Driessens Oscar-Emiel, gemeente-ontvanger
 Grimbergen : Z.E.H. Delestré Daniel Jules, pastoor, Dorpsplein
 Gutschoven : Marschal Jan, normalist, Bekstr. 26 (aanvulling bij II)
 Heers : Vandevelde Simon, hoogstudent, Nieuwe Steenweg 15.
 Herselt : Mertens Antoon, Z.E.H., pastoor, Dorp 50, Houtvenne
 Herzele : (zie II+) De Buysscher Maurits, onderwijzer, Stationstr.
 Hoeilaart : Van Orshoven H., Steenweg op Brussel.
 Holsbeek : Boschmans A., kunstteekenaar, Leuvensesteenweg 110.
 Houtvenne : Mertens Antoon, Z.E.H., pastoor, Dorp 50.
 Houwaart : Scheys Frans, leeraar, Dorpstr. 31 (verbetering bij II)
 Kaggevinne : De Laet Aloïs, Z.E.H., pastoor.
 Kalloo : Van Gerven Rijkhard, schoolhoofd, Hoogstr. 26.
 Kampenhout : Peeters Paul, beambte, Schoolstraat 13.
 Kanegem : Danneels Henri, onderwijzer.
 Keerbergen : Pieck A.-L., Z.E.H., pastoor
 Kerksken : Van Overwaelle Gilbert, onderwijzer, Dorp 35A.
 Kessel-Loo : Tallon Lode, ambtenaar, Kerkstr. 34, Blauwput.
 Kessenich : Rutten Willem, Z.E.H., leeraar aan het college, Neerpelt (vacantie : Nieuwenhof, Kessenich)
 Knesselare : Verstracte Daniel, hoogstudent, Rooze 54.
 Koekelare : De Visscher Remi, onderwijzer, Lokestr. 9a.
 Koersel : Moons Leopold, burgemeester
 Koksijde : Vannecke Roger, onderwijzer, Kerkstr. 8
 Koningshoofd : Van Parijs Louis, beambte, Hazendonk 18.
 Korsworm : Klingeleers Leo, Z.E.H., pastoor
 Kortemark : Monthaye Amaat, ingenieur, Handzamestr. 2.
 Kortenberg : Maes Frans, schoolhoofd, Everberg.
 Kortrijk : Acke Victor, architect, Juliaan Liebaertlaan 61.
 Kruibeke : De Cock Kamiel, eere-gemeentesekretaris, Bazelstr. 19.
 Kruishoutem : Vanderhaegen Leo, onderwijzer, Waregemstr. 10.
 Laken (Brussel) : Quintelier Robrecht, beambte, Kroonveldstr. 20.
 Lanaken : Thomassen H., Tongersche weg.
 Landen : Wauters Frans, beambte, Bondgenootenlaan 10.
 Lebbeke : Roosen Eugeen, hoogstudent, Dendermondschesteenweg.
 Van Ransbeek Paul, onderwijzer, Dendermondschesteenweg 22.
 Ledeberg (Gent) : Tommelein Arthur, leeraar, Kerkstr. 82.
 Leest : Wuyts Lodewijk, oud-gemeentesekretaris, Kouter 16d.
 Leut : Biëgs H., burgemeester, Kerkplein 33.
 Leuven : Croels Hendrik, handelaar, Oude Markt 48.
 Vogelaers Jan, rentenier, Tesschenstr. 5
 Lichtervelde : Sintobin Cleophas, drukker, Markt 37.
 Liedekerke : Bronselaer Maurits, onderwijzer, Molenbaan
 Lokeren : Van Es Ferdinand, bestuurder van de rijksmiddelbare school, Groendreef 114.

Lommel : René Tijckens, gemeentebeambte, sekretaris van den Heemk. Kring.
 Lot : De Weerdt Luciaan, onderwijzer, Stationstr. 317.
 Lummen : Pools Jozef, zaakvoerder, Stationstr. 4.
 Maaseik : Corstjens Arnold, hulp-griffier, Boschstr. 47.
 Machelen (Deinze) : De Waële Renaat, lic. in Germ. phil., Vossenhol, Pontestraat 11.
 Maldegem : De Sitter Gerard, leeraar, Noordstr. 9.
 Albrecht Cyriel, leeraar, Nieuwstr. 54-3.
 Malderen : Vermoesen Karel, melkerij-eigenaar, Dorp 39.
 Mariakerke (Sint-Amands) : Macrevoet Lodewijk, schoolhoofd.
 Mark (Edingen) : Cogneau Jozef, schoolhoofd, Scholenstr. 16, Edingen.
 Marke : Vanneste Arthur, genesheer, Kerkstr. 28.
 Massemen : Mertens Edmond, hoogstudent, Dorp 1.
 Mechelen : Uytterhoeven Jozef, beambte, Koningin Astridlaan 222.
 De Vroede Paul, Drs., Ouwegenvaart II.
 Meenen : Seys Justin, leeraar, Ieperstr. 117.
 Meer : Naveau Albrecht, Z.E.H., onderpastoor, Donk 157.
 Meerbeke (Ninove) : Stevens Pieter, hoogstudent, Joris Van Severenstr. 9.
 Meldert (Limb.) : Crèvecoeur Edmond, schoolhoofd.
 Melle : Op de Beeck Albert, Brusselschesteenweg 471.
 Melsele : Hulstaert Albert, beambte, Groote Baan 297.
 Melveren (Sint-Truiden) : Mignon Leo, schoolhoofd.
 Merchtem : De Grauwe Paul, onderwijzer, Nieuwstr. 526.
 Mere (Aalst) : Suys Aloïs, rustend onderwijzer, Vijverstr. 29.
 Merkem (Diksmuide) : Vannobel Rafaël, onderwijzer, Westbrouckstr. 28.
 Merkssem : Mulleman Jan, rustend onderwijzer, Wuytslei 26.
 Meulebeke : Mattelin Edgard, gemeentesekretaris, Spoorwegstr. 205bis.
 Middelkerke : Vanneste Albert, Z.E.H., onderpastoor, Nieuwpoortstr. 12.
 Moen : Vermaut Joris, beambte, Sint-Denijsstr. 35.
 Moerbeke (Viane) : De Smet Pieter, schoolhoofd, Steenweg op Edingen.
 Moerbeke (Wans) : De Schepper Jozef, onderwijzer, Hospicestr. 4 D.
 Mol : Van Overbeek Adriaan, handelsreiziger, Schansstr. 11.
 Moorsel : Saëys Edgard, beambte, Populierenstr. 6.
 Moorsele : Wynendaele Luciaan, onderwijzer, Sint-Janslaan 6.
 Moortebeck (Anderlecht) : Geerts Felix, beambte, Horacestr. 36, Anderlecht.
 Muizen (Brabant) : Van Hemeldonck Lucien, ambtenaar, Vlamingenstr. 18.

Pas verschenen :

Nr 1 onzer «Heemkundige Bibliotheek»
 INLEIDING TOT DE HEEMKUNDE I.

Prijs : 15 fr.

Voor de leden van het Verbond : 12 fr.
 Stort 12 fr. + 0,50 fr. voor verzending
 op de postrekening 93627 van den V.T.B.
 Sint-Jacobsmarkt 45, Antwerpen, en vermeld

LANDBOUW EN HEEMKUNDE

Daar heemkunde siet bestudeeren is van de eigen gemeente, de eigen streek, in al haar aspecten, zoowel in den huidige staat en in de toekomstmogelijkheden, als in het verleden, is het vanzelfsprekend dat de heemkundige van het platteland belang stelt in de studie van den landbouw, en wel, op de eerste plaats, in de studie van den huidige toestand van deze bedrijvigheid, en hare evolutie in den jongsten tijd. Goed documentatiemateriaal zal hij hiervoor vinden in de officieele landbouwstatistieken. De eerste werden gemaakt in 1846 en zijn zeer betrouwbaar; de uitgebreide statistieken van 1910 geven een goed beeld van den toestand in 't begin dezer eeuw. Ziehier enkele vragen die te bestudeeren zijn:

Hoe groot is, en was vóór 100 jaar, de oppervlakte benomen door landbouw, nijverheid, huizen in uwe gemeente? Hoe groot de oppervlakte bosschen en woesten grond?

Welke is nu en was vóór 100 jaar de verhouding laarbeid en weiden?

Welke oppervlakte besloegen toen, en beslaan nu, volgende teelten: broodgranen, voedergrassen, verschillende nijverheidsgewassen enz.?

Welke zijn nu en waren vroeger, de gemiddelde opbrengsten der verschillende gewassen?

Dergelijke vragen kunnen gesteld worden nopens den veestapel.

Het antwoord zonder meer op deze vragen is al iets doch mag den heemkundige niet bevredigen. Interessante studie is nu:

1) Het opsporen van de oorzaken van de opgemerkte evoluties. Om welke reden vervielen zekere teelten? Waarom en sinds wanneer kregen nieuwe teelten, hier ter plaatse, uitbreiding?

Door welke omstandigheden vermeerderde of verminderde de bebouwbare oppervlakte? Enz.

2) Welke zijn vóór het dorp de gevolgen dezer evolutie? Meer welstand,.... zich uitende in levenswijze, uitzicht der dingen enz.; het ontstaan van nieuwe takken van nijverheid, handel, markten,....; ook wel, indien de beschikbare grond te klein wordt voor de levensmogelijkheden der boerenbevolking: landvlucht, landhonger, evolutie naar zeer intensieve boerenbedrijven op kleinere oppervlakten.

Er zijn nog andere aspecten van den landbouw, die te onderzoeken zijn: Hoeveel menschen (of gezinnen) leven er van landbouw op de gemeente - nu en vroeger?

Hoe groot zijn er de bedrijven? Hoeveel van méér dan 20 Ha - van 10 tot 20 Ha - van 5 tot 10 Ha - van 1 tot 5 Ha - van minder dan 1 Ha? Is de versnippering van den grond nu grooter dan vroeger?

Doch een heemkundige kan, en moet ook den landbouw zijner gemeente in het verleden bestudeeren.

Men denke niet dat deze geschiedenis van den plaatselijken landbouw uitsluitend uit het archief moet opgediept worden. Zeker zal een archiefpluizer veel interessante zaken ontdekken over vroegere landeconomische en agrarische toestanden, over de geschiedenis van hoeven en erven en de oude plaatselijke boerengeslachten, in oude pachtbrieven en cijnsboeken, in de registers der schepenbanken, in

de dorpskeuren enz. Maar vele heemkundigen zijn geen archiefritten en hoeven het ook niet te zijn; zij kunnen nochtans allen belang stellen in het opsporen in hun dorp van de littenkens der verdwenen landbouwkundige aangelegenheden, en die littenkens zijn zeer talrijk. Men denke slechts aan de honderden toponiemen, namen van velden, die wijzen op de vroegere bodemgesteldheid (de *Klei*, de *Kieudendriesch*), de vroegere eigenaars en de verdwenen hoeven, op verdwenen teelten (*Hopveld*), op wat de bodem eens was vóór de ontginning (*Boschveld*, *Broekveld*), op voormalige agrarische en landrechtelijke toestanden (*Helftwinning*, *Bocht*, *Broek* enz.)

Laten we de oudste landbouwgronden der gemeente opsporen; de gronden die bij de eerste gemeenschap van de plaats in gebruik waren. De toponymie kan ons hierin helpen,...

Liggen er in uw gemeente kouters? Dat zal wel het geval zijn voor een aanzienlijk aantal dorpen uit het Vlaamsche land, namelijk deze uit de leem- en de zandrijke leemstreek. De *kouter* is wel de oudst bebouwde grond der gemeente, de «culturas» der praefrankische volksgemeenschap.

Er zijn dorpskouters en hofkouters. De eerste zijn grooter dan de tweede, liggen in de nabijheid van de plaats die de eerste dorpskom was; zijn ook de oudste, daar zij het gemeenschappelijk bebouwd land waren der ingezetenen van het dorp. Hofkouters wijzen op de oudste zelfstandige hoeven.

In andere streken, zooals in de Kempen, is het de *akker* die aanvankelijk het gemeenschappelijk bebouwde, dus het oudste land is, van het dorp.

De kouters zijn altijd drieledig, omvatten drie deelen, die thans nog gemakkelijk op te sporen zijn op de kadastrale kaarten. Die drieledigheid wijst op het primitieve bedrijfsstelsel der boerderijen, het drieveldensysteem, dat hierin bestond: een veld of aard droeg het wintergraan, rogge, tarwe of spelt (winteraard of winterling), een ander het zomergraan, haver, gerst (zomeraard of zomerling) en het derde lag braak (brakeling). Om de heurt was elke aard winter-, zomer- of brakeling.

De dorpskouter werd, tot in de middel-eeuwen, gemeenschappelijk bebouwd door de ingezetenen van het dorp en gezamenlijk ogevreijds, dit is, omringd van een haag of tuin.

Er was maar één toegang, het koutergat, afgesloten met een slagboom (veken, stichel). Aanvankelijk had elke boer een perceel van gelijke grootte in elk der drie velden; meestal was het een lange streep, die uitkwam op de gemeenschappelijke kouterbaan. De moderne kadastrakaarten (bv. deze van Popp) dragen nog duidelijke sporen van deze zeer oude omstandigheden.

De eerste der latere ontginningen geschieden vaak bij ons hofsgewijs, door onderneemende boeren, in de hooge middeleeuwen. De meeste dezer hoeven zijn wel sinds eeuwen verdwenen, andere bestaan nu nog. De heemkundige kan ze opsporen, dank zij zekere littenkens.

Die hoeven waren alle omweld. De vroegere bouwtechniek, met hout, vitswerk en stroo, vergde los van elkaar staande gebouwen wegens brandgevaar. Dit opene hof, eenzaam gelegen midden woeste gronden, moest geschat en beveiligd worden door een waterwal...

De hoven kunnen verdwenen zijn, maar de waterwallen bestaan nog (juister: bestonden nog tot vóór een kwarteeuw en werden nu meestal gevuld; zie Poppkaart). Die wallen zijn zeer interessante litteekens!

Die hoeven waren met de straat verbonden door een inrijdreef. Deze ook bestaat vaak nog, als losbaan van de plaats waar eens de hoeve stond.

Ik veralgemeen nochtans niet; al de waterhoeven behoren niet tot de oudste zelfstandige ontginningen. Er zijn nog andere aanduidingen die ons toelaten oude ontginningen te onderscheiden. Zoo hadden deze hoven hun eigen veld, het «hoffland», gewoonlijk een onregelmatige blok, waar de oude veldbanen omheenkronkelen, en waarin men, nu nog, niettegenstaande de grondversnippering, de scheidslijn der drie deelen kan onderscheiden. Zij hadden, zooals de kouters, hun losbaan, dreef of uitree met slagboom.

Uit dit alles blijkt hoe nuttig het is voor een heemkundigen kring een toponymische kaart der gemeente op te maken.

Een ander aspect van den landbouw, waarheen de aandacht van een heemkundige moet gaan, is de studie van de plaatselijke landbouwtechniek. Deze studie is in ons land maar al te veel verwaarloosd geweest, en wij mogen wel zeggen dat, sinds het verschijnen in 1807 van het merkwaardig boek van N. Schwert, «Anleitung zur Kenntniz der Belgischen Landwirtschaft», zeer weinig over dit onderwerp gepubliceerd werd. En dit mag ons verwonderen: onze boeren waren, door de eeuwen heen, en dat zoolang heel de landbouwkunde op empirisme gesteund was, de beste boeren van West-Europa, en hun techniek was wereldberoemd.

Het is hier de gelegenheid niet daar verder over uit te weiden; doch in verband hiermede vestigen wij de aandacht op enkele punten: 1. - Hoe wordt de grond bewerkt? Elke streek heeft haar eigen werkwijze, gesteund op eeuwenoude ondervinding, verschillend volgens seizoen en komende vrucht. In zekere gewesten zijn die werkwijzen wel wat veranderd deze laatste tijden; andere, zooals Kempen en Waasland, hebben ze trouw bewaard.

Aan de heemkundigen die oude techniek op te teekenen: er zijn nog oude boeren die daar veel kunnen over vertellen. En men vergeet niet de geijkte benamingen, uitdrukkingen, spreuken enz. er bij te voegen.

2. - Een deel van de oude techniek en boerenwijsheid staat uitgedrukt in vele boerenspreuken. Al die spreuken vormen zoowat een soort boerenalmanak. Het opmaken voor het eigen dorp van den boerenalmanak is een dankbare taak voor den heemkundige. Het zal voor hem ook een interessante studie zijn na te gaan hoever die oude spreuken nog met de huidige werkelijkheid overeen komen. Zoo by. al de spreuken die betrekking hebben op den aanvang van den korenoogst.

«Op Sinte Margriet, pikken rijp of niets».

«Sinte Magdalena, de zicht in 't graans».

«Op Sint-Jacobusdag, klopt men de pik...» e. a. wijzen allemaal op data die vroeger zijn dan deze waarop thans de oogst aanvangt. Het koren was dus eertijds vroeger rijp dan nu... Waarom?

3. - Daar is ook de studie van 't materiaal.

De droom van een heemkundige kring is het oprichten van een heemkundig museum. De interessantste stukken die men daar kan bijbrengen zijn het autochtone alaam en bijzonder het boerenalaam. Doch museums inrichten zal wel overal niet mogelijk zijn.

Wat ieder kring wél kan doen is:

redden wat er nog te redden valt, al het interessante oude alaam dat anders toch naar 't oud ijzer en den bakoven zou verzonden worden; van dit alaam goede foto's en teekeningen maken. Er bij aantekenen: hoe men met het tuig werkte; de lokale benamingen van al de deelen; de spreuken, de gezegden die er betrekking op hebben.

Er is tenslotte nog de studie van den boer zelf. De boerenstand is de meest autochtone van het heem; daardoor is de folklore van het boerenleven van bijzonder belang voor den heemkundige.

Hij bestudeere den boer in zijn milieu; het huis en het erf bij groote en kleine boeren. Hoe zij gebouwd zijn, ingedeeld, georiënteerd; welke uitingen van volkskunst zij vertoonen, binnen en in de omgeving...

Een heemkundige kring zorgt voor een volledige iconografische verzameling der interessante boerengebouwen van het dorp. Fotografisch materiaal, benevens goede schetsen, bijzonder van wat verdwenen is of bedreigd is. Oude kaartboeken kunnen hier ook kostbare documentatie leveren:

hij bestudeere ook den boerenstand in zijn geloof en ... wangeloof; in zijn gebruiken, godsdientige, huiselijke, maatschappelijke.

Hij teekene die gebruiken aan, de nog bestaande en deze die verdwenen zijn. Een omstandig programma kunnen wij hier niet geven. Trouwens, het is eenvoudig het folkloreprogramma aangepast aan den boerenstand.

Interessant werk voor den kring is na te gaan hoe en waarom vele dezer gebruiken deze laatste decennia geleidelijk uitgestorven zijn. De oorzaken zijn gewoonlijk wel algemeen verschijnsels, doch zijn soms ook lokale omstandigheden. Een paar voorbeelden:

De boer houdt van bedevaarten. Nochtans zijn oude boerenbegankenissen deze laatste jaren zoo goed als gansch gevallen. Sint Gertrudis werd te Machelen en te Ternat druk aanroepen tegen ratten en muizen. Dat waren zeer bloeiende begankenissen zoolang het graan de hoofdvrucht was van onzen landbouw, en het geld dat van de tarwe kwam de voornaamste bron van inkomst voor den boer, om zijn pachten te betalen. Doch sinds als gevolg van den massalen invoer van uitheemsche tarwe, de inlandsche tarwebouw op het tweede plan geschoven werd in de economie van het boerenbedrijf, zijn de begankenissen tot Sint Gertrudis geleidelijk vervallen...

Sint Berlindis werd te Meerbeek van heinde en ver gediend, o.a. voor al de miseries met de zuivelprodukten. Naarmate nu samenwerkende en andere zuivelfabrieken uitbreiding namen in de dorpen, verminderden ook de klanten van Sint Berlindis te Meerbeke.

Dat zijn maar voorbeelden. Maar zoo is het met alle boerengebruiken: hun verdwijnen en hun opbloei heeft zijn redens, doorgaans van economischen aard.

Opwijk,

Ir. PAUL LINDEMANS
Consulent van het Verbond

BEKNOPTE LEIDRAAD BIJ VOLKSKUNDIGE ZANTING

Deze lijst is grotendeels ontleend aan een vragenlijst in Juli 1926 gepubliceerd door den Bond van Oostvlaamsche Folkloristen, samen met het allereerste nummer van «Oostvlaamsche Zantens». We hebben ze hier en daar gewijzigd en aangevuld.

Men vergete nooit bij een opteckening te voegen den naam der gemeente, den datum der opzoekingen, de namen der zegglieden, hun afkomst, leeftijd, beroep, ofwel zeer nauwkeurig de bron(nen). - J. V. O.

A. GEMEENTE (gehucht)

Officieele naam
Volksnaam
Spotnamen (verdwenen of nog levend)
der plaats en der inwoners.

B. VOLKSGELOOF (en Volkskultus)

I. - *Godsdienstig leven*

Patroon der kerk
Bijzondere vereering
Tegen welke kwalen?
Wijze van beevaren? Wie? Vanwaar?
Bijgeloovige handelingen
Bijzondere feestdagen
Veldkapellekens ter eere van
waar?
Processiën
eigenaardige gebruiken, bv. strooisel.

II. - *Geloof aan bijzondere krachten*

Vereering van bronnen
stenen
boomen
planten
dieren
voorwerpen (talismans,
maskotten)
Waarzeggerij : Astrologie
Handkijken
Kaartleggen
Droomverklaring, voor-
teekenen, dagen en ge-
tallen

III. - *Geloof aan ingeboelde wezens*

1. Luchtgeesten : spoken
weervolven
weerkerende dooden
wilde jacht
2. Watergeesten : nekkers
meerminnen
3. Vuurgeesten : dwaallichten
vuurmannen
4. Aardgeesten : dwergen
reuzen
elven
5. Huisgeesten : Kabouters

IV. - *Daivelgeloof.*

Wie is hij?
Hoe komt hij bij de menschen?
Plaatsen waar hij verkeert
Tooverkollen en heksen

C. VOLKSLEVEN

I. - *Kleederdracht*

bij man, vrouw en kind
gedurende de week, (op 't werk, in
huis, op straat,
of des Zondags
juweelen, haartooi, schoeisel

II. - *Huis en huisraad*

Bouw : plan
richting

afwerking (dak, muren, bijge-
bouwen...)
dak- en gevelversiering
huismerken (zinnbeelden)
huisnamen, uithangborden

Meubelen

Verlichting

Verwarming

Gebruiken bij : opbouw van huis en
hoeve (begin en einde).
verhuis
inkomst van den eigenaar.

III. - *Gebruiken bij*

geboorte
schoolgaan
plechtige communicatie
vrijgagie
huwelijk
ziekte : volksremediën
tooverformulen ter genezing
begrafenis
sterfgeval
handel : verkoop, aankoop, gewichten,
maat ...
nijverheid
landbouw : volgens kalender
bij het zaaien
maaien
wieden
oogst inhalen

IV. - *Volksvermaken*

kinderspelen
volksspelen (sport...)
herbergbezoek
kermis : Wanneer?
bijzondere gebruiken
maaltijden, gerechten

V. - *Bedrijven en Ambachten*

tuigen (volksbenaming)
liederen
gebruiken bij het huren van werkvolk
gebruiken op den feestdag van den be-
schermheilige

D. - VOLKSKUNST

I. - *Vakkunsten, sierkunsten (smeedwerk,
houtwerk, kant...)*II. - *Schoone kunsten : dans, toneel, mu-
ziek...*III. - *Letterkunde.*

1. - *Taal* : eigenaardige zegswijzen,
spreekwoorden, spreuken, gezegden,
rijmpjes,
bargoensch, soldatentaal, taal der
verschillende standen,
volks-etymologie (plaatsnamen, fa-
milienamen)
2. *Vertelsels* (bv. moppen over vrij-
metselaars, andere volkeren enz.)
3. *Sprookjes* : Dieren, Kwelsprookjes,
Natuurverklarende sprookjes.
4. *Sagen* : Helden, goden, plaatssagen
5. *Legenden van heiligen*
6. *Raadsels*
7. *Liederen* : epos, balladen
op zekere tijden : feestdagen, Mei,
oogst, huwelijk
kinderlied
8. *Drukwerken* : prentblaadjes, alma-
nakken, volksboeken

E. - VOLKSWETENSCHAP

Gezegden over wind en weer, dieren,
planten
Volksgeneeskunde

VIERDE LIJST VAN CORRESPONDENTEN EN STUDIEKRINGEN

aangesloten bij het Verbond voor Heemkunde

De cursief gedrukte namen duiden de plaatsen aan waar een aangesloten studiekering voor heemkunde bestaat. Kringen en correspondenten beantwoorden graag heemkundige vragen, die niet te vaag of te algemeen zijn gesteld. Wederkeerig dienstbetoon is plicht! Postzegel voor antwoord niet vergeten. Wie wil op de vijfde lijst voorkomen?

Balen-Neet : Deprouw Ernest, onderwijzer, Hoolsterberg 1a
 Beerse : Geerts Jozef, onderwijzer, Gemeenteplaats 9
 Beringen (aanvulling bij III) : Thonissen Renier, onderwijzer, Vurtensche Weg 29, Beringen-Mijn.
 Blankenberge : Dhondt Karel, leeraar, Descampstr. 48
 Bergerhout : (zie I en II)* Ossenklok August, rustend leeraar, St-Mattheustr. 11.
 Dikkelvenne : De Clercq René, onderwijzer aan de gemeenteschool (woont Kerkstr., Gavere)
 Evergem (zie I+) : De Schepper Andries, handelaar, Eindeken 33
 Glabbeek-Zuurbemde : Rockaerts Raymond, onderwijzer, Tienschestraat 21
 Heist-op-den-Berg : Liekens Lodewijk, archivaris, Bergstr. 20
 Heule : Wybo Pol, onderwijzer a. d. Broederschool (woont Groote Markt 29, Kortrijk).
 Heusden (Limburg) : Vandeurzen Jan, onderwijzer.
 Hofstade (Aalst) : Reynier Florent, gemeentebeambte, Hoogstr. 54.
 Kalinhout : Severin Lode, leeraar kunstetser, Huis «De zeven eiken»
 Kortesseem : Van Visschenroye Flor., Dorpstr. 11
 Leopoldsburg : Claereboudt E., schoolhoofd, Englebert Adonglaan 73
 Loksbergen : Van Cauwenbergh Emiel, gemeentesekretaris
 Lier : Quisenarts August, bankbeambte, Zagerijstr. 3
 Loo : Vandromme M., Z.E.H., pastoor
 Meerle : Vermeulen Karel, onderwijzer
 Moerbeke (Waes) : Van Caneghem A., Opperstraat 2
 Nazareth : Van Walle Maria, Mevr., gemeentebeambte, Drapstraat 17
 Neder-Overheembeek : Verbesselt Jan, Dr., ambtenaar, Ransbeekstraat 79
 Neerijche : Jena Stan, Puistraat 6
 Niel (Rupel) : Vermant Jules, beambte, Antwerpschestraat 113
 Nieuwenrode : Delestré René, gemeentesekretaris
 Nieuwkapelle : Versteete Oskar, Z.E.H., pastoor, Nieuwstraat 2
 Nieuwpoort : Melkenbeek Jozef, postontvanger, Albert I laan 41
 Messinaen Mark, staatsbeambte, Marktstraat 25
 Nijverseel (Opwijk) : Van den Broeck Bert, houthandelaar, Trod, Nijverseel (Opwijk)
 Ninove : De Decker Lucien, kunstschilder, Ooststraat 35, Schaarbeek-Brussel
 Noorderwijk : Helsen Jozef, Dr., atheneumleeraar, Guillaume Lekenstraat 3, Brussel-Anderlecht.
 Nossegem : Deman Rafaël, hoogstudent, Mechelschesteenweg 27
 Oedelem : Raes Jozef, Z.E.H., onderpastoor, Pastor Termotestr., Dorp, Wingene

Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek : Motteux Robert, burgemeester
 Onze-Lieve-Vrouw-Waver : Van Rompay Jozef, onderwijzer, Dorp 102
 Oolen : Lauwerys Jozef, Z.E.H., leeraar, Vrijheid 226, Hoogstraten
 Oostduinkerke : Lambrecht Gaston, Z.E.H., Leopoldlaan 57
 Oostende : Loontjens Carlo, archivaris-bibliothecaris der stad, conservator der stedelijke musea, Rogierlaan 14
 Oosterloo : Bertels Viktor, student, Statiestr. 6
 Oostham : Jumar Hendrik, schoolhoofd
 Oostkamp : Janssens de Bisthoven Aquilin, Kasteel Maeieberg, Sectie H, 373
 Oostmalle : De Molder Theodoor, Z.E.H., pastoor, Liersche Lei 1
 Oostvleteren : Desjore Albert, onderwijzer, Korte Keer 9
 Ophasselt : Robinon Hendrik, houtsnijder-meubelmaker, Leopoldlaan 94
 Opwijk : Abbeles Frans, onderwijzer, Heirbaan 74 (Dorp)
 Van den Broeck Bert, houthandelaar, Trod (Nijverseel)
 Oudegem (Denderm.) : Winkels Angèle, Meij., leerares, Oudburg 22
 Oudergem (Brussel) : De Cort Hendrik, onderwijzer, Oude-Molenstr. 114
 Oud-Turnhout : Mertens August, Dorp 26
 Overboelare : De Turek A., Paterstraat 1, Geeraardsbergen
 Overpelt : Verkammen Hendrik, leeraar, Markt 61
 Paal : Van Tilborgh Ward, lic. in de Germ. phil., B, 10
 Pamel : De Moortel Jozef, onderwijzer, Hoogstraat 2
 De Wever Désiré, leider v. d. gemeentediensten, Kwinkelerstr. 6
 Peer : Remans Albert, Z.E.H., leeraar aan het college
 Pepingen : De Coster Renaat, onderwijzer, Dorp
 Pitten : Arickx Valeer, onderwijzer, Waterstraat 32
 Vergote Gillis, onderwijzer, Kuuwstraat 47
 Poperinge : De Keirsgietor Jozef, onderwijzer, Sint-Janskruisstr. 6
 Reet : Dangez Oskar-Gustaaf, Klein Kasteel Rekem (Maas) : Smeets Jaak, schoolhoofd
 Rekem (Kortrijk) : Van den Berghe Maurits, beambte, Donckaertstr.
 Reninge : Maes André, schoolhoofd
 Retie : Sneyers Edward, ocre-inspecteur L. O., Peperstraat 23
 Rijkevorsel : Van Roey Renaat, student, Burgerhoutstraat 262
 Roeselare : Marichal Gerard, stadsarchivaris, Statieplaats 43
 Rollegem : Millecamps Gerard, Kerkstraat 6
 Rollegem-Kapelle : Wynendaele Lucian, onderwijzer, Sint-Janslaan 6, Moorsele
 Ronse : De Wreede Frans, Drs., leeraar, P. D'Hauwerstraat 8
 Rosmeer : Lux Guillaume Victor, onderwijzer
 Ruisbroek (Zenne) : Notaer Pieter-Jan, beambte, Van den Elschenstraat 29
 Ruiselede : Van Gaver Jerom, Kortrijkstraat 7, Harelbeke
 Rumbek : Jozef Delbaere, gemeenteontvanger, Hoogstraat 3
 Rumst : Abel Frans, schepen

Rupelmonde : Van Schöor Emiel, vakleeraar, Kasteelstraat 3
 Schaffen : Peeters Constant, Boringersteenweg 31, Schoonaarde (Schaffen)
 Schakkebroek (Herk-de-Stad) : Maes Gaston, onderwijzer
 Scheldewindeke : De Sutter Oktaaf, eere-gemeentesecretaris, Dorp 44
 Schellebelle : Dobbelaere Edgard, beambte bij het ministerie van Landbouw, Stationstraat 110
 Scheut (Anderlecht) : Callège Jan, onderwijzer, Achiel Jonasstr. 20
 Schilde : Cleiren Karel, rentenier, Leeuwenhoek 7
 Schiplaken (Hever) : Ceulemans Laurens, onderwijzer, Goorstraat 54
 Schoten : De Clerck Jan, onderwijzer, Korte Boomenstraat 46
 Sijsele : Lievens Angèle, Meij., Molenstraat 30
 Sinaai : Verschelden Jozef, onderwijzer, Dorp 117
 Sint-Amands (Schelde) : Wils Ignace, drukker, Jan Van Droogenbroeckstr. 32
 Sint-Andries : Van Coppenolle Maurits, provinciebeambte, Sint-Eeuwoudstr. 33
 Sint-Denijs (Helkijn) : Froedure G., geneesheer
 Sint-Denijs-Boekel : De Geyter Albert, onderwijzer
 Sint-Genesius-Rode : Theys Constant, inspecteur N.M.B.S., Gehuchtstr. 125
 Sint-Gillis (Dendermonde) : Braeckman Roger, hoogstudent, Van Bogaertstr. 22
 Sint-Jans-Molenbeek : Demets Jan, journalist, Rotterdamstraat 24
 Sint-Joost-ten-Noode : Vekens Hector, bankbestuurder, Oogststraat 57
 Sint-Joris-Winge : Taverniers Madeleine, Meij., lie. in de gesch., Leuvensesteenweg 5
 Sint-Katharinakapelle (Kuurne) : Allegaert Julien, onderwijzer, Hoogstraat 26; Deerlijk
 Sint-Kathelijne-Lombeek : Mertens Alfons, onderwijzer, Wambeekstr. 18, Ternat
 Sint-Kwintens-Lennik : Diendoné Jeroom, onderwijzer, Frans Van der Steenstraat 24b
 Sint-Lambrechts-Woluwe : Mertens René, onderwijzer, Tombergstraat 27
 Sint-Lievens-Houtem : Braeckman Georges, onderwijzer, Eiland 4
 Sint-Mariaburg (Ekeren) : Van den Bussche
 Sint-Martens-Latem : Van den Abeele Rafaël, Drs. hist., Kerkstr. 15
 Charles, beambte, Vredelei 29
 Sint-Martens-Lennik : Diendoné Jeroom, onderwijzer, Frans Van der Steenstraat 24b
 Sint-Kwintens-Lennik
 Sint-Niklaas : De Wulf Marcellijn, handelaar, Stationstraat 83
 Scheerder Jozef, Drs., atheneumleeraar, Guido Gezellelaan 62
 Van Wiele Prosper, leeraar, Hemelaerstraat 2
 Sint-Pieters-Leeuw : Coopman Hendrik, rustend beambte, Jules Sermonstr. 7B
 Sint-Renelde : Van Belleghem J. K., Ad. Dupontplaats 19
 Sint-Truiden : Koninckx Jan, burgemeester, Tiensteesteenweg 57
 Sterken Louis, architect, Ridderstraat 35
 Sleidinge : De Paep Edgard, burgemeester, Weststraat 49
 Spalbeek : Salaets Eugeen, gemeentesekretaris
 Steenbrugge (Assebroek) : De Cloedt Filip Dom, O.S.B., Benedictijner Abdij

Steenne : Cavereel Albrecht, bankbeambte, Sint-Amandsberglaan 41
 Steenokkerzeel : Verhoeven Albrecht, lie. in de geschiedenis, Lode Van Frachtenlaan 43
 Stevoort : Cleeren Urbain, geneesheer, Kolmenstr. 2
 Stokkel (Sint-Pieters-Woluwe) : Vandersteen Gaston, onderwijzer, Boschstraat 572
 Strijpen : Merchiers Marcel, stud. Germ. phil., Dorp 142
 Temeche : Rombaut Frans, onderwijzer, Boodtsstraat 33, sekretaris van het Museumcomité
 Teralfene : Van der Weeën Juul, beambte, Daalstraat 49
 Ternat : Mertens Alfons, onderwijzer, Wambeekstraat 18
 Tervuren : Drabs Marcel, meester-schoennaaker, Steenweg op Brussel 33
 Testelt : Willems August, hoogstudent, Hulst 15
 Tienen : Theeuws Jozef, schoolhoofd, Markt 7
 Tiel : Impe Arthur, handelaar, Bruggestraat 39
 Tienen : Morren Robert, stempelfabrikant, Beauduinstraat 118
 Rock Rob., redactiesecretaris van «Volk en Bodem», Vianderstr. 37
 Tongeren : Alofs Raph., provinciaal sekretaris voor toerisme, 18e Oogstlaan 17
 Vols Jozef, schoolhoofd, Holt 33, Beverst
 Torhout : Meersseman Gerard, Z.E.P., Bruggestraat D4
 Vandermeersch Andries, schoolhoofd, Aarrikschestraat
 Turnhout : Nuyts Jozef, Z.E.H., onderpastoor, sekretaris van «Taxandria», de Merodelei 179
 Uitkerke : Vanbeylen Lode, schoolhoofd, Kerkstraat 49
 Ursel : De Muyter Remi, schoolhoofd
 Verstraete Daniël, hoogstudent, Rooze 54
 Vechmaal : Gielen Gilles, onderwijzer, Houthalenstraat 1, Zwartberg (Genk)
 Veurne : Guvelier Marcel, telegraafbeambte, Steenweg op Koksijde 15
 Vichte : Favere Gerard, schoolhoofd, Statiestraat 21
 Vilvoorde : Vermeulen Laurent, taalopziener van het L. O., Hendrik Consciencestraat 29
 Vlaminge : Verbeke Armand, geneesheer
 Vlijtingen : Hendriks Hendrik, kantoorbeambte, Kerkstraat 63
 Voort : Van de Velde Simon, hoogstudent, Nieuwe Steenweg 15, Heers
 Vorst (Brussel) : Thuriaux Alex, ambtenaar, J. B. Vanpéstraat 26
 Vosselaar : Van Hemeldonek Emiel, inspecteur van het L. O.
 Waarschoot : Bouchier Werner, student, Statiestraat 89
 Walem : Goetstouwers Adriaan, Z.E.H., pastoor
 Waregem : Lahousse Henri, rustend onderwijzer, Jules Stormstr. 59
 Wellen (Lb.) : Vanmuyse Jozef, schoolhoofd, Meerschstraat 30
 Wemmel : Martens Renaat, gemeente-ambtenaar, Emmanuel Lambrechtslaan 21
 Wenduine : Van de Genachte Hendrik, gemeentebeambte, Zeevillastr. 24
 Wespelaar : Meutermaans Juul, gemeentesekretaris
 Westerloo : Onzia Jozef, bestuurder van de gemeenteschool
 Westroozebeke : Verstele Oskar, Z.E.H., pastoor, Nieuwstraat 2, Nieuwkapelle

Westvleteren : Dewachter Jozef, Z.E.H., onder-
pastoor, Dorp 33
Wetteren : Daem Marcel, sekretaris van den
Heemkundigen Studiekring, Libbrechtstraat
19
Wielsbeke : Callens Valeer, onderwijzer
Wike : Muylaert John, drukker, Dorp 5
Saeys Edgard, beambte, Populierenstraat 6
Moorsel
Wijchmaal (Herent) : Wittemans Lode, boek-
houder, Rotselaarschebaan 90
Wijnegem : Claessen Juul, sekr. van den
Heemk. Kring, Kanaalstr. 6
Willebroek : Lenaerts Florent, leeraar, Flo-
dastraat 51
Wingene : Fraeyman Jules, apotheker
Raes Jozef, Z.E.H., onderpastoor, Pastor
Termotestr., Dorp
Wintam : Verstraeten Arthur, schoolhoofd
Wolvertem : Parijs Lode, onderwijzer, West-
rodestr. 24
Wommelgem : Baets Arthur, onderwijzer,
Selsaetenlei 100
Wulpen : Watthy Reimond, provinciebeambte,
Konterdijk 4
Zandhoven : Vandeven Achiel, handelaar,
Langestraat 35
Zandvliet : Gabriels J., kand. landb. ingen.,
Zeedijk 2
Zarldinge : De Smet Pieter, hoofdonderwij-

zer, Steenweg op Edingen, Moerbeke (Viane)
Zelk (Halen) : Henderickx Katel, schoolhoofd,
Steenweg
Zevenecken : Van de Vijver Ferdinand, Git-
schotellei 154, Antwerpen
Zichem : Boets Ferdinand, beambte, Diestsche-
straat 16
Zingem : Dierickx Michel, S. J., E. P., Min-
derbroedersstraat 11, Leuven
Zombeke (Waasmunster) : Maurits De Meyer,
volkskundige, Zombeke 19
Zonhoven : Moens Remi, kantoorbeambte,
Heuven
Gonsalvus, Frater, Sint-Jan Berchmansge-
sticht
Zottegem : Coessens Omer, groothandelaar,
Grootenbergestr. 57
Zutendaal : Put Clemens, onderwijzer, Heiberg
Zwartberg (Genk) : Gielen Gilles, onderwij-
zer, Houthalenstr. 1
Ziezegeem : Eggermont Renaat, uurwerkmaker,
Ootegemstraat 199
Clabots Albert, ingenieur, Demeesterestraat
28
Vanhuysse Sylveer, beambte, Avolgemstraat
112
Zwevezele : Callewaert Marcel, brouwer, Licht-
terveldestraat 26
Zwijndrecht : De Meulenaere Albert, onder-
wijzer, Adhemar Borinstr. 57

KALENDER VAN HET VERBOND

Zondag, 1 Augustus : 10 u. 30, te Brussel,
vergadering van onzen Raad.
Zondag, 15 Augustus, te Eekloo, studieverga-
dering voor het onderwijs (Meetjesland)
Zaterdag, 14 Augustus, te Herentals, vergade-
ring voor de studenten.
Zondag, 22 Augustus, te Hasselt, studieverga-
dering voor het onderwijs.
Zondag, 29 Augustus, te Kortrijk, studiever-
gadering voor het onderwijs (Leicland)
Zondag, 5 September, te Antwerpen-Deurne,
onthulling van een gedenksteen in het sterf-
huis van den volkskundige Jozef Cornelissen.
Zondag, 12 September, te Brussel, studieverga-
dering voor het onderwijs.
Zondag, 12 September, te Geel, studievergade-
ring voor het onderwijs

Zondag, 26 September, te Brussel, derde stu-
diedag van ons Verbond
Donderdag, 30 September, uiterste dag van in-
zending voor den jaarlijkschen prijskamp
van het Verbond voor Heemkunde. Zie blz.
73.
Zondag, 10 Oktober, te Aalst, Isidoor Bauwens-
en Frans Jozef Kluyskenshulde, De eerste
dezer beroemde Aalstersche geneesheeren
overleed vóór 25 jaar, de tweede vóór hon-
derd jaar.
Zondag, 24 Oktober, te Roeselare, heemkun-
dige studievergadering voor het onderwijs.
Zondag, 14 November, te Aalst, heemkundige
studievergadering voor het onderwijs.
Lees geregeld de heemkundige mededeelingen
in «Toerisme».

HEEMKUNDIGE BIBLIOGRAFIE VANAF 1940 - III.

BRUSTEM

2 Sourie Louis. - Het heilig avontuur van Go-
delieve, Gudula, Kristin... 43/326

DAMME

2 Buysse Emile. - Sneeuw en houtrook (ver-
tellingen van den Zwinkant)
3 de Ghelderode Michel. - Kronijken.
3 Eekhout Jan H. - Pastoor Poncke van Dam-
me in Vlaanderen (roman 18e. e.)
1 Van den Berghe. - Damme (gids). Jacob
van Maerlant; heruitg.

DEERLIJK

2 Defraeye Leon. - Deerlijksche zanten 42/326
2 Defraeye Leon. - Deerlijk's plaatsnamen
42/326
2 Defraeye Leon. - Geschiedenis en folklore
van D. 43/59
1 Defraeye Leon. - Heemkundige sprokkelin-
gen 42/326
2 Defraeye Leon. - Jeugdwerk
1 Defraeye Leon. - Rouw- en feestkransen
42/52
2 Defraeye Leon. - Spreuken, gezegden,
rijmpjes en liedjes 42/163
0 Defraeye Leon. - Volksche oorlogsliederen,

2e bundel

DEINZE

1 De Meuleneester Maur. - De congregatie
der Zusters van den H. Vincentius a Paulo
te D. (propagandabrochure)
2 Devoghelaere Hub. - Albert Saverys (schil-
der)
1 Maere R. - De Onze-Lieve-Vrouwkerk van
D., archeologische studie
1 Van den Abeele Hugo. - De opkomst der
bretellennijverheid in Vlaanderen (Mei-
gem-D.), 1847-8.

DENDERMONDE

Zie : Wetteren, Broeckaert; Volkskunde, Hiel.
3 Doevenspeck Willem. - Door Boerewaard
(schilder)

DIEST

2 Busé A. - Nicolaas Van Esch, een groot
Diestenaar
2 XXX. - Nicolaus Clenardus (uitg. van het
museum Plantin-Moretus)
2 Roersch Alphonse. - Clénard peint par lui-
même.
1 Van Bever Johan (Philippen Jos.). - Sint
Jan Berchmans; 2e uitg.

0 Verhouwe Alexis, - Iconographie van het kanton D. 41/57

DURMELAND

De Pillecijn Filip, - De soldaat Johan (hist. roman).

De Pillecijn Filip, - Le soldat Johan; vertaling.

EDEGEM

2 Gevers Marie, - Guldentop, Histoire d'un fantôme; heruitg.

EDINGEN

1 Hoffmans Landelin, - Les portraits des d'Arenberg dans les tableaux religieux des 17e et 18e siècles à Enghien.

0 Laloire Edouard, - Recueil iconographique de la Maison d'Arenberg

EELKLOO

2 Koenen Bert, - Karel Lodewijk Ledeganek, 2e uitg.

2 Steghers Oktaaf, - En d'oude schuur schoot in brand (roman, 19e eeuw)

EKEREN

2 Bresseleers Fr. en Kanora H., - Hier: Ekeren! (heemkundige varia)

ELSENE

3 Gauchez Maurice, - Camille Lemonnier (letterkundige)

3 Hanlet C., - Camille Lemonnier, le Zola belge

ESSCHEN

1 XXX, - Gedenkschriften betreffende de aloude heerlijkheid Eschen-Calmphout-Huybergen, Jaarboek 1940.

GEERAARDSBERGEN

2 Broekaert Arthur, - Gejaagd door de Stuka's (oorlogsdagboek)

2 Broekaert Arthur, - Pieter Antoon Paeme (roman)

GENT

2 Aerts Lambert, - De Aanbidding van het Lam Gods, het meesterstuk der gebroeders Van Eyck 42/326

2 Adelhof Emiel, - Galerij van Gentsche typen (straatberoemdheden der 19e eeuw). 43/36

? Bijzondere Handelsschool bestaande bij de Faculteit der Rechten van de Universiteit te G.

2 Blockmans Frans, - G., tot omstreeks 1336.

0 Bontinck E., - Microchemische analyse der muurschilderingen van de St. Baafs-abdij te G. (omstr. 1175).

1 Boschvogel F. R., - zie Brugge

2 Bracke Cam., - G. De conmaking der agglomeratie.

1 Celis G. en Gabriel G., - Nood zoekt troost, Volksdevotie te G. 1866-1941 (kerkel. gesch.)

3 Christophe Lucien, - Charles Van Lerberghe, L'Homme et l'œuvre (dichter).

2 De Cneudt Richard, - Mijn hart verlangt... (verzen), 2e dr. (1e: 1942)

2 De Keyser Paul, - Gent, de stoere burcht van Vlaanderen (toerisme) 43/27

1 De Keyser Paul, - Gentsche Psalm, (verdietscht door -), huldeblijk aan de nagedachtenis van Armand Heins 42/23

3 Depauw Valcer, - De 15e Compagnie (schetsen uit het soldatenleven).

2 De Pillecijn Filip, - Pieter Fardé, De roman van een Minderbroeder, 3e dr.

1 De Wilde G. A., - zie Antwerpen

2 Dumont M. E., - De situatie van G.

1 Gabriel G., - zie Celis G.

1 Gorissen Friedrich, - Gent, de fiere (vooral foto's)

1 Heins Armand, - zie De Keyser Paul 42/23

3 XXX, - Jaarboek der Koninklijke Sovereine Kamer van Rhetorica van Vlaanderen ode Fonteynes 43/59

0 Ladrière René, - Galerij van Gentsche numismatiekers en penningkundige folkloristische wetenswaardigheden.

1 Ladrière René, - Gentsche locale geschiedenis, Lodewijk Roelandt en François Laurent (stadsbouwmeester en rechtsgeleerde)

3 Ladrière René, - Miscellanea, Wetenswaardigheden, verhandelingen, geschiedk. brokjes, anekdoten en verhalenjes, numisma, poëzie, la page du français.

2 Lievevrouw Lodewijk, - Folkloristische sprokkelingen II

2 Mariën Marcel E., - Victor Stuyvaert, houtsnijder en miniaturist, Minderaa P., - Karel Van de Woestijne I (tot 1914)

1 Philippen Jos. en Van den Wijngaert Frank, Jan-Frans Cantre, Vlaamsch houtsnijder 42/188

1 Rogghé Paul, - Jacob Van Artevelde (geromanceerde biografie)

1 Rogghé Paul, - Vlaanderen en het zevenjarig beleid van Jacob van Artevelde (1338-45), 2 dln.

1 Schepens Jan, - Twee Gentsche schilders, J. Neerman, E. Dutry.

2 Stadsplan van G. (G. J. Merchiers)

1 Van Beugem Isidoor, - Hendrik Nuyttens (essay over een schilder) 42/136

1 Van den Wijngaert Frank, - zie Philippen Jos. 42/188

3 Van de Voorde Urbain, - Albert Servaes of Het religieus expressionisme (schilder)

3 Van Durme Fernand, - Lieven Duvosel (toondichter)

1 Van Lishout Pliet, - Op het asphalt (roman) Van Werveke Hans, - Jacques Van Artevelde

2 Verburgt Oskar, - De Gentsche minnezanger (tooneelstuk)

GIERLE

1 Verheyen Jul., - Gierle, Een bijdrage tot de heemkennis. 42/24

GISTEL

Boschvogel F. R., - Drie Vlaamsche Sinten in een kerkrans (om: Godelieve)

0 De Nolf Aug., - zie Ieper.

2 Sourie Louis, - Het heilig avontuur van Godelieve... 42/326

1 XXX, - Special Juninummer van «Kerk en Volk», gewijd aan Sint Godelieve.

GROENENDAAL

Zie Hoeilaart

HASSELT

1 Hoewaer Trudo, - Fata Morgana (gedichten om, over de ramp op het Albertkanaal te Godsheide)

HEIST-AAN-ZEE

3 Doevenspeck Willem, - Door Boerewaard (zeeschilder)

HEIST-OP-DEN-BERG

2 Liekens Lodewijk, - Heista (vroegste gesch.)

HENEGOUWEN

3 Champagne Paul, - Géographie littéraire du Hainaut

HERDERSEM

2 Sourie Louis, - Het heilig avontuur van Godelieve, Gudula... 42/326

HERENTALS

2 Heyns Pol, - De kleinstad kletst (nouvelle)

HEULE

2 Streuvels Stijn, - Heule (jeugdherinneringen)

HOEILAART

- 2 Gootghebuer M. et Huet Marcel. - Tanytarsus Hueti, nov. sp. (Travaux de la Station de recherches de Groenendaal)
Van den Bogaert J. - Uit het leven van den «Wonderbaren» Jan Ruusbroec.

HOOGSTRATEN

- 0-3 Van Schijndel B. W. - H's oude huizen en familie's; 4 dln. 41/517 en 42/270

- 1 Salsmans J. - Gustaaf Segers

IEPER

- 0 De Nolf Aug. - Heilige Godelieve van Vlaanderen. Haar heiligdom te I.
2 Jongen H. - Rosa, offerlam te midden van den oorlog 1929-1940 (overleden te I.). 3e uitg. (1e : 1941)
2 Jongen H. - Rosa, hostie propitiatoire en pleine guerre, 1929-1940 (trad. par J. M.)

JETTE

- 1 Zie Brussel, De Cort Aimé 42/24

INGOOIGEM

- 1 Streuvels Stijn. - De vlaschaard, 12e dr.

KANNE

- Van Schaik D. C. - De onderaardsche gangen in den Sint-Pietersberg (Zonneberg)

KASTERLEE

- 1 De Geuster P. J. - Herinneringen uit de
3 Axters Stephanus. - Jan Van Leeuwen (bloemlezing)
jeugd van Monseigneur Heylen

KEMPEN

- Zie : Albertkanaal, Averbode, Diest (Verbouwe), Ekeren, Esschen, Gierle, Hasselt, Herentals, Hoogstraten, Kasterlee, Kessel, Kwaadmechelen, Leopoldsburg, Limburg, Maaseik, Oevel, Oelen, Oostham, Schoten, Tessenderloo, Tongerlo, Turnhout, Vosselaar, Wuustwezel.
2 De Jong A. M. - Un enfant parmi les hommes (Merijntje Gijzen)
1 De Jong A. M. - Poeske (dorpsroman uit Noord-Brabant)
0 De Jong A. M. - De vreemde broeders (roman uit Noord-Brabant)
2 Flecrackers Em. - Reyneke Vos in de K., heruitg.
2 Gevers Marie. - Verzoening (roman); vertaald uit het Fr. door Frans Verschoren.
2 XXX. - Het Gustaaf Segerspad van den V.T.B. (Brecht-Hoogstraten-Zundert)
3 Haegheens Gustave. - La troisième alerte (10.5.40)
3 Helsen Joz. - Het landschapsbeeld in de Antwerpsche K.
1 Heesters Maarten Kempenaar. - Willeke Bruis (roman uit de Noord-Brabantsche K.)
0 Jansen J. E. - De Brabantsche Omwenteling (Patriottentijd, Turnhout-K. (gesch.)
1 Jansen J. E. - Ter gedachtenis van den nitmuntenden Kempenaar Mgr Heylen, bisschop van Namen.
2 XXX. - Het Jan van der Nootpad van den V.T.B. (Antwerpen-Brecht)
3 Laevens Bert. - Frans van Giel, schilder van de (Antw.) K.
Langens Jaak. - Rosse Lei en de bruiloft

Geen lid van het Verbond mag ontbreken op onzen derden studiedag, te Brussel, Zondag, 26 September. Het programma zal aan wetenschappelijk en praktisch gehalte dat van den tweeden studiedag nog overtreffen!

- van tante Kato (verhaal uit de Limb. K.)
2 Leynen Hubert. - Het eeuwige beginnen (volksroman uit de Limb. K.)
Leynen Hubert. - Smokkelen (geromanceerde reportage)

Zie Van Pelt H.

- 1 Melis Jan. - Intocht (gedichten o. m. over de Limb. heide)
Olmen W. - Rond wind- en watermolen (novelle uit de Antw. K.)
0 X. - Oorlogsverwoestingen in de Oost-Zuiderkempen (Mei 1940) 41/516
1 Op de Breeck Leo. - Bij de vlieghaven (kinderverhaal)
Zie : Volk uit de K.
Roothaert A. - Doctor Vlimmen (Noord-brabantsche roman)
2 Simons Jozef. - Bij ons in de K. (verhalen)
Simons Jozef. - Bonifacius Suikerbuik (verhaal), heruitg.
2 Simons Jozef. - Dientje Goris (roman), 5e dr.
2 Simons Jozef. - De laatste flesch, 3e dr. (vertellingen), 2e uitg. : 1940
2 Simons Jozef. - Victor Ceuleman, 3e dr.
2 Simons Jozef. - Willy Branders (roman), 2e dr.
1 Tegenbos Jozef. - De landsche dag (arbeid en vreugd van den Kemp. landman)
3 Timmermans Felix. - Minneke-Poes (dagboek van een vacantie); 1e dr. : 1942.
1 Van den Brink Niek. - Peerke. Een verhaal uit het (Noord-) Brabantse volksleven.
1 Van Goirle Concordius. - De koorbanken van Oirschot (bij Eindhoven) (kunstgesch.)
2 Van Hemeldonek Emiel. - Berk en brem. 4e dr.
3 Van Hemeldonek Emiel. - Dorp in de hei. Geert en Greta (roman), herdruk.
1 Van Hemeldonek Emiel. - Johan Van der Heyden, magister (roman, 16e eeuw)
3 Van Hemeldonek Emiel. - Kroniek (roman)
1 Van Mieghem R. C. - Goerland (roman)
1 Van Nijnanten A.L.C.A. e.a. - Zwerven door Noord-Brabant, het land der vennen en kasteelen (heemkunde).
3 Van Passen Robert. - De klare baan (roman)
2 Van Passen Robert. - Fieke Fret (roman)
3 Van Pelt H. - Bokkenrijders in de K. (verhaal der handieterijen in Noord-Limb., 2e helft 18e e.)
2 Van Rooy Jos. - Grond! (roman)
2 Van Rooy Jos. - Vader en zoon (roman uit de Antw. K.)
2 Verachtert Frans. - Als druppels dauw (schetsen, jeugdherinneringen)
1 Verschoren Frans. - Sooike's jeugd (jeugdroman)

Bezie ge reeds de

INLEIDING TOT DE HEEMKUNDE I

Nr 1 onzer «Heemkundige Bibliotheek»? Handige en degelijke brochure van 80 bladzijden, netjes uitgegeven.

Prijs : 15 fr.

Voor de leden van het Verbond : slechts 12 fr.

Stort 12 fr. + 0 fr. 50 voor verzending op de postrekening 936.27 van den V.T.B., St-Jacobsmarkt 45, Antwerpen en vermeld op de strook uw lidmaatschapsnummer

De kennis van het heem, de heemkunde, zal haar volledig doel maar bereiken wanneer ze in ons dagelijksch leven een toepassing vindt.

En die toepassing kan ze alleen maar vinden in een met het volk innig verbonden (vooral kinderrijk) Vlaamsch en christelijk gezin.

Laten we andermaal eens formuleeren : de heemkunde heeft o. m. ten doel, door de kennis van het heem in het verleden en in den huidige stand van zaken, een zeker intellectueel genot te smaken, het heem meer en meer lief te hebben en uit de heemkennis zekere besluiten te trekken, die van nut kunnen zijn voor de huidige en toekomstige generaties.

Het heem in zijn eenvoudigsten vorm is het gezin en alles wat rond de personen die deel uitmaken van dit gezin, draait en keert : roerend en onroerend goed, de geschiedenis van de familie, stamboom, gewoonten, eigenaardigheden, familiestukken enz... Het heem verbreedt wanneer we gaan van het gezin naar gehucht of wijk, naar dorp, gemeente, gouv...

Laten we ons hier echter beperken tot het gezin.

Jarelang hebben wij onze familie bestudeerd, allerlei documenten in gemeentehuis, pastorie en museum ingekeken en afgeschreven; wij hebben papieren, kaarten, doodsbrieven, sanetjes, foto's, pachtbrieven, belastingsbiljetten, dagbladknipsels, en wat weet ik al, schoon-tjes in een kist verzameld. En nu ligt het daar.

Ja, dit werk kostte studie. Die studie heeft ons intellect gescherpt, want we kwamen in aanraking met allerlei takken van wetenschap : geslachtskunde, wapenkunde, ziektenleer, toponymie, aardrijkskunde enz. Wij hebben er veel genot aan beleefd. Ons gezin, onze familie zijn ons dierbaarder geworden; wij zijn meer en meer tot de overtuiging gekomen dat we van mekaar afhangen en moeten afhangen. Volksverbondenheid! Christelijke naastenliefde! Wij zijn zelfs tot zekere ontdekkingen gekomen, dat bv. een oude ziekte in een of ander voorgeslacht in de huidige generatie den kop wilde opsteken en we zijn naar den dokter geloopt. Gelukkig bij tijds.

Wat samen is heemkunde. Maar is dat alles?

Neen!

Nu pas begint het.

Het grondprincipe is dit : zolang wij den moed niet bezitten zelf een volksverbonden, Vlaamsch nationaal en christelijk kinderrijk gezin te stichten, en zolang we voor dit gezin onzen thuis, ons gezinsleven, onze familietradities niet zoodanig inrichten en nitbouwen dat wij aansluiting vinden bij de vorige gezonde generaties en in de toekomst onze kinderen als bodemverbonden menschen gaan leven — en dit door opvoeding en door het voorbeeld bij de ouders zelf, dit door beïnvloeding met alles wat in den thuis gebeurt en wat er zich bevindt — zolang blijft de heemkunde een doode zaak.

Heemkunde moet leven! Heemkunde moet een toepassing vinden.

Wij behandelen hier niet de gezinspolitiek, die als beginsel huldigen moet wat de encyclopediek «Rerum Novarum» zegt : ieder gezinshoofd moet een zoodanig loon verdienen dat hij samen met zijn vrouw en kinderen een

menschwaardig bestaan leiden kan. Een gezinspolitiek behelst : goed loon; gezond, ruim woonhuis met tuin, liefst in eigendom; opvoeding der kinderen thuis; de moeder van een talrijk kroost geen slavin; de verpoozing in het gezin, de kunst in het gezin...

Bij dit laatste blijven we staan. Dit houdt verband met heemkunde.

In één slag willen wij nu opsommen hoe we de heemkunde en de heemkunst in onzen huiskring kunnen toepassen. Het spreekt vanzelf dat niet alles moet gedaan worden : elk doe een kenze!

1. — Wij zijn in de verre geschiedenis onzer aloude familie voornamen tegengekomen, die nu zonderling klinken, ook welbekende en die nu nog in gebruik zijn. Wij lezen artikels over oude voornamen, afkomst en beteekenis. En wij stellen de vraag : welke namen dragen onze kinderen? Raar klinkende namen, uitheemsche, excentrieke? Engelsche, Fransche of Duitsche? Schamen wij ons even en wanneer de gelegenheid daar is, zoeken we niet ver, geven we ons kind een Germaanschen, Dietschen, Vlaamschen naam, waar beteekenis, pit en kruim in steekt. Geven we ons kind den naam van een Dietschen heilige, dan verloochenen wij het christelijk patroonschap niet! Ons land is als een kathedraal, waar in ieder kleurig glasraam de felle figuren branden van onze nationale heiligen : vrouwen en mannen, geleerden en simpele menschen, grijsaards en kinderen; heiligen die van ons zijn, die onder ons hebben gewoond en het best onze noden en onze verzuchtingen kennen. Hun voorbeeldig leven zal ons een spoorslag zijn, hun specifieke eigenschappen kunnen ook de onze worden en onze kinderen zullen hun naam dragen.

Sint Arnout, de ridder-bisschop en vredestichter in Vlaanderen; Sint Godelieve van Gistel, de lijdzame, alles verdragende echtgenote; Sint Jan van Diest, de zuivere Brabant-sche jongeling, patroon van de Vlaamsche studeerende jeugd; Sint Lutgardis van Tongeren, de God-minnende, beschermheilige der Vlaamsche intellectueelen; Gelukzalige Karel de Goede, die gevraagd werd eerst om koning van Palestina te worden en daarna keizer van Duitschland; Sint Ludwina van Schiedam, de lijderes, de verduldige; Gelukzalige Jan Ruusbroec, de Godschouwer, die vlamde van hemelsche liefde; Sint Goedele van Herdersem, Fiere Margriet van Leuven, Sint Guido van Anderlecht, de H. Ida, de H. Odrada, de H. Berlin-dis, de H. Idesbald, de Martelaren van Gorcum en tientallen andere heilige mannen, vrouwen en kinderen, waarmee wij in de gemeenschap der heiligen leven kunnen en bidden.

2. — Misschien hebben wij in de geschiedenis onzer familie een *geboorte-aankondiging* gevonden, in den eenen of den andere vorm, en ze zorgvuldig bewaard als een kostbaar familiestuk. Maar hebben wij zelf bij de geboorte van een kind een kunstig versierd en geestig opgesteld geboorteprentje laten drukken en naar vrienden en kennissen gestuurd? Een verzameling geboorte- of doopprentjes van onze eigen kinderen, geeft een verlijnd genot.

3. — En alsoo belanden we bij de *familie-graphiek*.

Wat is familiegraphiek? Alle drukwerk (of zelf gemaakte teekening), dat het karakter draagt van een kennisgeving en gemaakt is

voor een bepaalde gebeurtenis in het leven van een persoon of familie. Als zoodanig kan men onderscheiden: verlovingskaarten, huwelijksaankondigingen, prentjes bij geboorte, eerste en plechtige communie, eerste H. Mis, vertrek van een missionaris. Verder spijskaarten voor feestelijke familiemaaltijden, betuigingen van deelneming, dankbetuigingen, gelukwensen, Kerst- en Nieuwjaarswensen, Paasch- en Pinksterwensen, kennisgeving van adresverandering, overlijdensberichten (vooral van kleine kinderen), promotieberichten, uitnodigingen, visitekaartjes, ex libris, hoofden van brieven, facturen, omslagen enz.

Zoo'n prentjes kan men zelf teekenen en kleuren. Beter is, wanneer men geen kunstvaardige hand heeft, zijn vriend teekenaar of een graphisch kunstenaar aan te spreken. De teekening laat men clichéeren en de drukker maakt er dan, met den tekst, een mooi prentje van. Het cliché kan een hout- of lino-sede zijn, een ets, een litho, een kopergravuur, enz.

Verscheidene kunstenaars hebben heel mooi gewerkt voor de familiegraphiek: Jos. Speybrouck, Jan Toorop, Jeanne Hebbelinck, Jeanne Duchêne, schilder Severin, Nelly Degony, Felix Timmermans, Antoon Herckenrath, Elsa Severin, Rik Keuterickx enz.

Er zijn menschen — vooral groote menschen — die een verzameling aanleggen van familiegraphiek en die honderden verschillende ex libris, geboorteprentjes e.a. bezitten. Zou dat ook geen mooie bezigheid zijn voor uw kinderen? Filmsterren, oorlogschepen en wapens geraken stilaan uit de mode... nu er geen chocolade meer is. De gezinsgraphiek moet in het afamilieboek een ereplaats innemen.

De tekst is natuurlijk ook van groot belang: steeds oorspronkelijk zijn en beknopt, passende spreuken en gedichten gebruiken. Het geheel van het prentje, teekening en tekst, moet voor naam en toch eenvoudig en volksch voor den dag komen.

4. — De *huwelijksfolklore* bekleedt in de heemkunde een voornamelijk plaats. Huwelijken worden nu nog afgesloten! Eeren wij de gebruiken die in onze streek, in onze familie alleen misschien, traditie geworden zijn?

Verlovings- en huwelijkscontracten worden afgesloten, die samen met kunstig opgemaakte verlovingskaart, huwelijksaankondiging, trouwboekje, telegrammen van gelukwensen, verslag van het huwelijksfeest, foto's, geschenken enz... — liefdebrieven! — in den familie-koffer bewaard worden. Het feest zelf moet volgens een zekere volksche traditie verlopen: versiering van tafel, spijskaart, toespraken, zang, dans, gezelschapspelen... Liedjes en spelen kunnen voorbereid worden. Een boerenbruiloft is geen stadsfeest. Ook de spijzen dienen in acht genomen te worden. Het is gebeurd dat voor een boerenbruiloft de boer twee varkens slachtte (voor den oorlog) en dat twee dagen voor het feest de keuken in handen gegeven werd van een skokes uit de stad. Deze beweerde dat op een ordentelijk feest, naar de Brusselsche mode dus, er geen varkensvleesch op tafel mocht komen. En inderdaad: niets te zien van de blinkende zwarte of witte pensen, geen kotteletken, geen ooren en pootjes met lekkere pruimen... Er werd door de boerenmagen honger geleden! En de boer had twee varkens geslacht!

5. — Hetzelfde bij een sterfgeval, met doodenmaal, bij geboorte-, communie-, familie-, Eerste H. Mis-feest.

6. — In de familiegraphiek is alleen het *ex libris* reeds een heemkundige studie waard. Bezit onze familie geen oud boekmerk? Zouden wij en vooral onze kinderen geen *ex libris* verzamelen en uitwisselen met andere verzamelaars? Beginnen wij alvast met een eigen *ex libris* te ontwerpen en in onze boeken te plakken. Ook hier moet oordeel en kan heemkundig te werk gegaan worden.

7. — De laatste jaren hebben wij heel wat gelezen, gehoord en gezien over *poppenspel*: heemkundige bijdragen, geschiedenis, opvoeringen enz.

Hebben wij er al eens aan gedacht een eigen huispoppentheater te maken?

Ook hier is een traditie vast te leggen: geregelde poppenopvoeringen op feestdagen, vooral des winters en meestal door de kinderen zelf.

8. — Hebben wij een *Kerst*traditie en een Kerstekind-geest weten te scheppen in ons gezin? Laten wij, aansluitend met wat onze voorouders deden, samen met de kinderen een Kerststalleken maken voor den huiskring. De Kerstgebruiken zetten in met den Adventskrans, het maken van den stal en de personages, dan de uitstalling, Kerstliederen, Kerstvertellingen, Nieuwjaar, Driekoningen; laat de gebeurkinderen binnen komen en zingen, teken die liedjes op en geef de kinderen een cent of een koek.

9. — Bezitten wij een *huisapotheek*, met de noodzakelijkste medicamenten, verbandmiddelen en een goed medicijnenboek? Onze voorouders bezaten die, opgeborgen in een kunstig gebeeldhouwd en versierd kastje.

10. — Wie maakt er als tegenhanger van de huisapotheek een *huissanctuarium*, waarin de gewijde zaken, wijwater, watten, kruisbeeld, palmak en kerkboeken bewaard worden?

11. — Hebben wij ons oud *geslachtswapen* (niet het privilege van den adel!) opgezocht — of zoo wij er geen bezitten, er zelf oordeelkundig een ontworpen — en toegepast ter versiering van bv. familiegraphiek (geboorteprentje, huwelijksaankondiging, ex libris), van de wanden, Vlaamsche schouw, luchter, glasraam, familie-koffer, huisapotheek of andere familiestukken?

12. — Hebben wij er al eens aan gedacht zelf een robuusten houten *familie-koffer* te maken, met vervaarlijke maar kunstig gesmede sloten en scharnieren, versierd met familiewapen, met Germaansche en christelijke symbolen? In zoo'n familiebrandkast of -kist worden het familieboek en andere kleine familiestukken bewaard.

13. — Nog andere *familiestukken* mochten weer de fierheid, den kunstzin, soms ook den rijkdom van het gezin uitmaken: familie-schouw (Vlaamsche schouw), familie-uurwerk, -stoel, -zetel, -bed, -kast, -kruisbeeld, tientallen andere zaken, en dit om een reeds uitgestorven traditie te doen herleven.

Al die voorwerpen kunnen even goed «modern» als «antiek» zijn!

14. — In onze gang of vestibule hangen wij een kunstig gebeeldhouwd of geteekenden *shuiszegens*, die van den Heer den zegen afsmeeft over huis, inwonenden en binnentre-

denden. Motieven en teksten kunnen zeer uiteenlopend zijn.

15. — Onze *wanden* kunnen wij «heemkundig versieren met spreuken, schilderijen, teekeningen, gravures, houtsneden, of kunstige reproducties ervan. Geen banaliteit! Ook hierin traditie, verfijnde smaak en kunstzin.

16. — Vooral de *kinderkamer* vraagt in hare versiering onze aandacht: kinderlijke voorstellingen, zooals bv. de prentjes van Mey, Hebbelmeek, staan het best. Geen overdreven versiering, niet te veel prentjes. Liever met de seizoenen eens afwisselen. Over de keus van het behangselpapier zou heel wat te zeggen vallen.

17. — Wij spraken reeds over het *ex libris*. Dit veronderstelt *boeken*. Hebben wij een huisbibliotheek? De kerkboeken, Evangelies en Thomas Hamerken in het huissanctuarium; geneeskundige boeken in de huisapotheek; in de keuken beschikt moeder over haar receptenboeken; de kleuters hebben hun eigen school- en verzamelmaterial, de grooieren hun eigen rekje op hun kamer. Vader is meester over de huisbibliotheek, waarin de regionale literatuur, kunst, wetenschap niet vergeten zijn, doch de verdiende plaats bekleeden!

Dagbladen, tijdschriften en knipsels krijgen eigen ruimte.

18. — Waar wij onmiddellijk moeten mee beginnen is ons *familieboek*, waarin de geschiedenis geschreven wordt onzer familie, van ons huis en eigendom, waarin we vinden stamboom, familiewapen, familiestukken, foto's, kaarten enz.(1). Dit familiealbum blijve een trouwe spiegel van wel en wee!

De gezinskroniek blijft in de familie en gaat over naar den oudsten zoon.

19. — Hierbij kan, vanaf de geboorte, gevoegd worden een *album voor ieder kind* apart: doopprentje, foto's, ziekten, gebeurtenissen op school, reizen... Het wordt met den bruidschat meegegeven bij het huwelijk; in het nieuw gestichte gezin wordt het dan het familieboek.

20. — Sommige families bezitten een *gastenboek*. Och, denken we niet dat dit allemaal bluf is, aristocratisch... officieel gedoe. Neen, ook een gastenboek bezit een eigen charme, die past bij een gezonden familiegeest.

Op den omslag prijkt het familiewapen. Op de eerste bladzijde een afdruk van den huiszegen die in de gang hangt, met bv. volgenden tekst: «Heer, zegen dit huis en zijn bewoners en allen die het binnentredens». Een foto van het huis. Enkele nota's over het huis. En dan begint de in teekening der gasten. Men vraagt beleefd aan elk datum en handteekening. Een dichter zet een vers, een schrijver een proza-regel, een geestigard een kleine onschuldige geestigheid; een schilder of teekenaar voegt er een vlugge schets bij. Aldus komt er heel wat afwisseling in zoo'n gastenboek.

21. — De bezigheden, de spelen, de feestjes in de familie zijn eveneens van het allergrootste belang én voor de opvoeding én voor de ontwikkeling én voor den traditiegeest van de kinderen.

De spelen op het geburenpleintje — onze

kinderen moeten ook bij het thuis spel geregeld in contact komen met geburenkinderen; onze schoonste herinneringen hebben wij aan onze rakersstreken op straat of in 't bosch! — of in het speeltuintje moeten hun vrijen loop gaan: dansen, zingen enz... De volksliedjes en de volksspelen komen hier zuiver tot hun recht. En: het kind leert al spelende. Toezicht is niet uitgesloten!

22. — Er moet traditie bestaan bij onze *familiefeestjes*: naam- en verjaardagsfeest van moeder, vader, moederkens- en vaderkensdag, sluitkensdag, pannekoekendagen, Sint Maarten, Sint Nikolaas of Sinte Greef, Kerstmis, Nieuwjaar, Paascheieren rapen enz... Vaste familiefeestdagen in 't leven roepen. Programma samenstellen. Echter niet te gemaakt. De kinderen, onder zekere leiding, laten doen. Beschrijving van zoo'n feest past in het familieboek.

23. — *Verzamelen* bij de kinderen en ook bij groote menschen kan zeer leerrijk zijn — mag niet tot een blinde passie uitgroeien. Maar wat verzamelen? De tijd van «koercurse» en filmsterren moet voorbij zijn. Waarom ook niet eens familiegraphiek, foto's of prentkaarten, druk- en illustratiewerk, planten en insecten of stenen uit de streek? Waarom zelfs niet, samen met de kinderen, «heemkundigen» knipsels verzamelen uit dag- en weekbladen, tijdschriften en brochures die naar de scheurmand gaan?

Wij moeten ook onze kinderen opleiden in de heemkunde: niet alleen de schoonheid van het heem, maar ook de schoonheid en het nut van de studie van het heem moeten wij hun inprenten.

Wat knipsels betreft zal de belangstelling voor het een of het ander onderwerp afhangen van ouderdom, ontwikkeling, geestesrichting, vakkennis enz. Laat de kinderen doen en geef ze daarbij wat leiding, raad, richtlijnen. Het opgehoopte materiaal (ordelijk geklasseerd!), zal in den loop der jaren wel gezutverd en van het overtollige gedund worden.

Zoo bezit men knipsels over of artikels van een familielid of naamgenoot, die misschien wel tot denzelfden stam behoort. Dit geeft aanleiding tot interessante opsporingen en ontdekkingen.

Zeer belangwekkend zijn knipsels over voornamen, over plaatsnamen (bv. Je artikels van Jan Lindemans), beroemde streekgenooten, Germaansche symbolen, Christelijke symbolen, huismerken, weerspreuken, volksliedjes, folklore van Kerstmis, Nieuwjaar, Driekoningen, Vastenavond, Meimaand, Oogst, folklore van bepaalde heiligen... Onuitputtelijk is deze bron. Soms verschijnt in 't een of 't ander blad of tijdschrift (bv. in «Toerisme») een brok geschiedenis van de gemeente, met volkskundige en toeristische eigenaardigheden. Wanneer deze drukwerken niet bewaard en ingebonden worden, knipt men de artikels uit: tenslotte heeft men bv. een verzameling betreffende al de gemeenten zijner gouw.

24. — Gedurende de lange *winteravonden* moet ieder zijn bezigheid hebben. Ook deze kan in verband met heemkunde worden gebracht en ten dienste gesteld van den huiskring.

In ieder groot gezin zijn er knutselaars. De kunstzin moet geleid en uitgebaut: kunstige schaar- of papierknipsels, zaagwerk, lino- of houtsneden, teekenen, het familieboek versieren, knipsels inplakken enz.

(1) Vgl. «Das Familienbuch» in «Brüsseler Zeitung» van 6 Augustus en «Les livres de raison» in «Bulletin de l'Onesta» van 31 Juli. Red.

25. — Wat kan er bv. al niet in de *Meimaand* gedaan worden? In de tuin maken wij een staakkapelletje, met een azandtapijste ervoor, op de schouw en in ieders kamer pronkt tusschen de bloemen het kunstige Lievevrou-beeldje. De volksbedevaarten worden niet geminacht. Gedurende onze wandelingen zullen wij samen met de kinderen het een of het ander veldkapelletje opknappen en versieren en... er bidden en zingen.

Dat alles kan men, het eene min, het andere meer, levende, toegepaste heemkunde noemen. Wanneer wij den diepen zin van de heemkunde in dien geest zullen begrepen hebben, dan

DE VOORLOOPIGE LIJST DER VLAAMSCHEN MONUMENTEN VAN GESCHIEDENIS EN KUNST

In den *ersten jaargang van ons tijdschriftje en in het eerste deel van de „Inleiding tot de Heemkunde“* pleitte Prof. Dr Ir Stan Leurs overtuigend voor deze lijst en behandelde hij uitvoerig de regelen welke bij het opmaken ervan dienen in acht te worden genomen.

Zijn warme oproep heeft niet den uitslag opgeleverd, dien we mochten verwachten. Menig belangstellende wist wellicht, trots allen uitleg, nog niet best hoe den arbeid voor zijn gemeente aan te pakken en tot een goed einde te brengen.

We hebben daarom onzen consulent gevraagd een voorbeeld uit te werken en wel voor een „moeilijke“ gemeente. De behandeling van Moorsel-bij-Aalst hieronder moge velen tot navolging aansporen! Zou ze sommigen eerder afschrikken, dan weze hun voorgehouden: eenerzijds dat hun dorp waarschijnlijk heel wat „gemakkelijker“ is, anderzijds dat een onvolledige of zelfs een onnauwkeurige inzending voor ons *Verband en consulent Prof. Leurs* ook belang hebben.

Wie slaat nu zonder verwijl de handen aan den ploeg?

In het begin van volgend jaar verschijnt in onze Heemkundige Bibliotheek het geheele rechterlijke kanton Aalst, de stad waarschijnlijk uitgezonderd. — V.

MOORSEL

1119 Morcelle (mort. : mulle aarde; zele : groot zaalgebouw).

Bijnamen der inwoners : Bokkers (vechters); Zwerten (katholieken) en Witten (de anderen).

a. Neolithische nederzetting, vermeld in *Bulletin de la Société Anthropologique de Bruxelles*, b. XLII, 1927, bl. 152-186, en b. XLVI, 1931, bl. 19.

— Op den Kaalberg, het hof Teksel, en den Asschierenbosch zou men in 1879 gallo-romeinische pannen zonder merk en aarden vaatwerk opgegraven hebben.

b. 2. Het hof Teksel, een goed bewaarde ronde feudale terp van ± 65 m. doorsnee, met sporen van vroegere wallen en gracht; reeds vermeld in de *„Vita Gudulac“* (X^e eeuw).

c. 1. De Sint-Martenskerk ligt 75 m. ten Zuiden van het vierkant dorpsplein; aan den Zuidkant van dit plein de Sint-Gudulakapel; beide geïntendeerd naar het N. O.

Bestaat uit :

— Een vierkanten zandsteenen laatromaanschen Westtoren (XIIIe), bestaande uit vier ongelijke geledingen; het gelijkvloers met dubbele hoekfrijten aan de frontzijde; het heeft in den

pas wordt de studie van het heem een groot nut en een groot genot.

Meer dan ooit moet onze aandacht gaan naar de kern van volk, staat en kerk : het gezin. Wij zijn in dezen modernen tijd den thuis ontvlucht. Wij moeten terug naar den thuis. Terug naar het heem. Wij moeten mekaar leeren ontdekken. En de ontdekking, de kennis van mekaar, van al wat in en rond het heem geleefd heeft en nu nog leeft, zal aan ons bestaan on-eindig meer waarde geven. Ook de heemkunde heeft hier een rol — een verheven, actueele en zeer dringende rol — te vervullen.

Assche-Walfergem. *Eugoen Van den Broeck*

Noorder- en Zuiderwand een rondbogig, in de Westzijde een spitsbogig venster; het is met een zandsteenen kruisribbengewelf overkluisd; de tweede geleding met aan ieder zijde twee lichtspleten; de derde met twee dichtgemetselde rondbogige galmgaten; de vierde met spitsbogige galmgaten (1553?), een pyramidale spits (1553?); Westingang met hardsteenen rococo deuromlijsting (XVIIIe); ten Zuiden een ronde traptoren (XIVe); ten Noorden een vierkante, overwelfde doopkapel (XVIIe).

— Een driebeukig thans pseudo-basilikaal schip, drie travceën lang; de middenbeuk (XIVe) gedragen op zandsteenen rondzuilen, thans overwelfd (1637) met kruisribbengewelven, voorheen met bovenverlichting door kleine spitsbogige vensters, nu nog boven de gewelven bewaard, in 1823 in klassicistische geest gestukadoord; overwelfde zijbeuken (1823) in baksteen met zandsteenen vensteromlijsting; ten Zuiden sporen van een gestroefden transeptarm uit zandsteen, waarvan enkel de sluitgevel nog bestaat (XIVe?); ten Noorden een meer uitgesproken kruisarm (1502) uit zandsteen met kruisribbengewelven; over schip en zijbeuken één groot dak met XVIIIe betimmering.

— Een koor (XVe), gothisch en barok, in baksteen, twee travceën lang en met 3/6 absis, 1663 verbouwd, in zijn huidigen toestand voorzien van barokke vensteropeningen en kruisribbengewelven. Dit koor is geflankeerd door twee zijkapellen met stergewelven : de Noorder (in baksteen) XVIIIe, de Zuider (in zandsteen) XVIIe. Boven het koor XVIe eeuwshouten tongewelf.

— In het verlengde van de Zuiderkapel de sacristij (1879); ten Noorden een hulpsacristij gelijktijdig met de aanpalende zijkapel opgetrokken.

De kerk bezit :
Meubels.

— Rococo Hoofdaltaar (XVIIIe), waarachter barok portiek door Jakob Ulver (A.v.o?) (1639), met schilderij van Pieter van Mol (C) (1631), voorstellend *„De Aanbidding der Koningens“*, hersteld in 1892 door J. Maillard, met er boven een beeld van Sint Marten te paard met bedelaar (XVIIIe).

— Twee Louis XVI zijaltaren met portiek (XVIIIe), voorzien van XIXe eeuwse schilderijen, waarvan één voorstellende *„Christus aan het Kruis“* van P. De Clerck uit Ninove.

— Rond de muren van het hooge koor voor-klassicistische lambrisceering met koorbanken (1736).

- Een rococo preekstoel (XVIII^{2 of 3}).
- Twee rococo biechtstoelen (+1750).
- Twee klassicistische biechtstoelen (1769).
- Rococo sacristijkasten (XVIII²).
- Een renaissance kerkmeestersbank (XVII¹).
- Een lavabo in zwart marmer met koperen watervat (XVIII¹).
- Drie «Régence»-koorstoelen (XVIII²).

Zilverwerk.

- Een gedreven en vergulde barokke ciborie met engelenkopjes en loofwerk (XVII¹).
- Een voor-klassicistische kelk (XVIII¹).
- Een vroeg-barokke cylindermonstrans (1636), geleverd door Joos van Overschelde, zilver-smid te Aalst, A.
- Een processiekruis (XVII¹).
- Een wierookvat «Louis XVI» (XVIII²).

Koperwerk

- Twee barokke koperen kandelaars (XVII¹).
- Een voor-klassicistische ronde koperen Godslamp (XVIII¹).
- Acht kandelaars (XVIII¹).
- Twee offerandeschotels (XVII⁰ en XVIII⁰).

Schilderij

- Portret van Pastoor DE BROYER (XIX¹).

Grafmonumenten (tegen de buitenmuren der kerk)

- van Pastoor Fr. VAN DEN BROECKE †1784
- van Pastoor Lambertus ROMMES †1775
- van Pastoor Franciscus COPPENS †1760.

Klokken

- «Martinus», gegoten door Andreas Van den Gheyn in 1823.
- «Gudula», door denzelfden gieter in 1820.

Vordieeren :

- Een sacramentshuis door Laurens Keldermans, A (1511-1514)
- Grafzerk van Lucas Cayro, Heer van Moorsel (†1642) en van zijn vrouw Clara Lemmens (†1652).

Kerkhofmuur

- Overblijfsels, gedeeltelijk uit zandsteen XV? gedeeltelijk uit baksteen XVIII?
- e. 2. De H. Gudulakapel (1597), gothische zandsteenbouw, twee langwerpige traveeën lang, met uitgerekte 5/8 koorafsluiting met steunbeeren langs buiten; koor verlicht door vier vensters met nieuwe traceringen; de Oostzijde der sluiting, waartegen in 't midden een contrefort, is thans blind; ingang met vensters er boven in de frontzijde, een tweede deur in de tweede travee ten Zuiden; boven den Westervoorgevel een tamelijk rijk behandeld zeshoekig overkragend steenen torentje; de kapel is overkluisd met kruisribbengewelven (XVII²).

Zij bezit :

- Een barok portiekkaltaar (1660?) met schilderij, de H. Gudula voorstellend, door Antoon Blanckaert (1661) A.
- Een Gudulabeeld (XVIII¹).
- Een Christus in palmhout (XVIII).
- Twee tinnen driearmige kandelaars (XVIII¹).
- Negen schilderijen het leven van Gudula voorstellend, door Antoon Blanckaert (1661) A.
- Een klokje, door Andreas van den Gheyn (1821).

Folklore :

- Individueele nachtelijke bedevaarten.
- e. 3. De Sint-Stevens-kapel, herbouwd in 1911. In de kapel worden bewaard :
- Rococo altaartombe (XVIII³).

- Een schilderij «De Verrijzenis» (XVII¹).

- Een klokje van 1400.

e. 4. Baksteenen weggapelletje op het gehucht Kallestraat, de H. Gudula toegewijd, met acht dorische hoekpilasters (XIX¹).

e. 5. De Pastorie (1752), thans gecementeerd (XX¹).

g. 1. Het kasteel van Moorsel, in een steenrijge landelijke omgeving. Waterslot gebouwd door Karel van Croy, abt van Affligem, in 1526. Herbouwd in 1639 door Lucas Cayro. Vroeg-barokke zand- en baksteenbouw, opgetrokken in vier vleugels rond een bijna vierkantige middenkoer en geflankeerd door drie vierkante hoektorens, drie geledingen hoog, door zadeldak met in- en uitzwenkende topgevels afgedekt. De vleugelgebouwen, twee geledingen hoog, de onderste (kelder verdieping) spaarzaam verlicht door enkele vensters, met vroeg-barokke zandsteenen omlijsting, waarboven cirkelvormige nissen waarin oorspronkelijke borstbeelden; de tweede (begane grond) verbouwd in de XVIII² is voorzien van een rij ruime segmentboogige vensters. Om de binnenkoer waren oorspronkelijk open gaanderijen met dorische zuilen, verdwenen bij de verbouwing XVIII²; de gang aan den Oostvleugel aangebouwd XIX¹. Tegen den Noord-Oosthoek stond certijds een toren met spits (1526?). In het midden van den Westervleugel de ingang met geveltopy en twee ronde overkragende torentjes, gebouwd in 1908; bij dezen ingang boort een ophaalbrug. Inwendige eenvoudige deuren en gestukadoorde plafonds (XVIII²), dit van de voormalige slotkapel wat rijker met H. Geestsymbool. Twee merkwaardige kelderruimten met eigenaardig ribbengewelf rustend op een centrale hardsteenen zuil met lijstkapiteel (1639).

In het kasteel worden bewaard, o. m. :

- Een schilderij, het kasteel voorstellend vóór de verbouwing (XVIII²)
- laatrenaissance kasten (XVII¹).

In het park :

- Stallen en bijgebouwen (XVIII^{1 of 2}).

g. 3. Op het dorpsplein, oude hoeve met ingang lucht Waveg; twee baksteenen lage hoevegebouwen (XIX¹).

g. 6. Oude schuur in vakwerk met stroodak (XIX¹).

g. 4. Op den weg naar Hekelgem, watermolen (XIX¹).

g. 5. Baksteenen romp van een voormaligen windmolen, gelegen in de nabijheid van het station (XIX^{1?}).

g. 6. Oude schuur in vakwerk met stroodak (XVII), op het gehucht «het Hoekskens».

BIBLIOGRAFIE

- REYNTENS OSCAR : De gemeente Moorsel, bij Aalst, en hare geschiedenis. Gent, 1892.
- DE POTTER Frans en BROECKAERT Jan : Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. — 5^e reeks, 3^e deel. Gent, 1892.
- PODEVIJN Renetius (Dom) : Moorsel, p. 36-38 en 58-61 in «Toerisme» 1930.
- VAN NUFFEL Petrus : Het kasteel van Moorsel. Aalst, 1937.
- VAN NUFFEL Petrus : Het kasteel van Moorsel, in «Het Nieuws van den Dags», 2-2-1938.
- VAN OVERSTRAETEN Jozef : (in ms op het Kunsthistorisch Instituut te Gent) : De Sint-Martinuskerk te Moorsel (1930).

VERBOND VOOR HEEMKUNDE

Afdeling van den V.T.B.

Derde Studiedag. Paleis der Academiën

Brussel, Zondag, 19 September

- Lot op den datum!
 10 u. Welkom! door den h. Jozef Van Overstraeten, voorzitter.
 10 u. 5. Wenken en wenschen der studiekringen, consultants en correspondenten (vooraf schriftelijk aan te kondigen!).
 10 u. 35. *Maurits De Meyer* (Waasmunster): Volkskundig werk voor den heemkundige.
 10 u. 50. Bespreking, waarna korte poos.
 11 u. 15. Dr. *Maurits Vanhaegendoren* (Heverlee), archivaris bij het Rijksarchief: Wenken voor het behandelen van een gemeente-archief.
 11 u. 30. Bespreking.
 11 u. 45. Prof. Dr. *Kanunnik Gaston Polspoel* (Antwerpen): Aardrijkskundig werk voor den heemkundige.
 12 u. 5. Bespreking. Einde 12 u. 30.
 14 u. Toespraak door Prof. Ir. *Stan Leurs*, namens den V.T.B.
 14 u. 10. Z. E. P. *Gerard Meersseman*, O. P. (Torhout): De heemkundige en het archeologisch bodemonderzoek.
 14 u. 25. Mr. *Vaast Steurs* (Mechelen), wn. stadsarchivaris: Juridische aspecten van het archeologisch bodemonderzoek.
 14 u. 35. Bespreking der beide referaten, waarna korte poos.

DERDE LIJST VAN CONSULENTEN

- Consultanten zijn voornaamstaande beoefenaars eener heemkundige wetenschap, die op hun eigen wetenschappelijk terrein het Verbond met raad en daad willen bijstaan.
 Ze hoeven natuurlijk slechts leiding en inlichtingen te verschaffen zoover de vragen niet te vaag of te algemeen of te onbescheiden worden gesteld. Een postzegel voor antwoord moet iedere vraag vergezellen!
- BRACKE A.**, publicist in natuurwetenschappen, Casteau (bij Bergen): plantkunde.
CARNOY Albert, Dr., professor aan de universiteit, Oude Markt 24, Leuven: toponymie
CLABOTS Albert, ingenieur, Demeesterstraat 28, Zwevegem, raadslid voor Brabant van het Verbond voor Heemkunde: familie-kunde, huismerken (aanvulling)
GESSLER Jan, Dr., professor aan de universiteit, L. Schreurevest 31, Leuven: volkskunde

VIJFDE LIJST VAN CORRESPONDENTEN EN STUDIEKRINGEN

aangesloten bij het Verbond voor Heemkunde

- De cursief gedrukte namen duiden de plaatsen aan waar een aangesloten studiekring voor heemkunde bestaat. Kringen en correspondenten beantwoorden graag heemkundige vragen, die niet te vaag of te algemeen gesteld zijn. Wederkerig dienstbetoon is plicht! Postzegel voor antwoord niet vergeten.
 Wie wil op de zesde lijst voorkomen?
- Aalsberg**: *Proost Albert*, leraar, Witte Weg 6
Borinon (zie III en IV+): *Quintens Jef*, schoolhoofd
Bever (Henegouwen): *Vandercammen Emilien*, onderwijzer, Plaats 5
Beverloo: *Thonissen Renier*, onderwijzer, Vartensche Weg 29, Beringen-Mijn

- 15 u. Ir. *Jozef De Meester* (Kortemark): De heemkundige en de vogelkunde.
 15 u. 15. Bespreking.
 15 u. 30. Prof. Dr. *Lodewijk Grootaers* (Tongeren): De heemkundige en de dialectkunde.
 15 u. 45. Bespreking.
 16 u. Dr. *Jan Lindemans* (Opwijk): Wat kan de heemkundige voor de persoonsnaamkunde (voornamen en familienamen) doen?
 16 u. 15. Bespreking.
 16 u. 25. Slotwoord door den voorzitter van het Verbond.

LET WEL

- De morgenvergadering begint klokslag 10 u. Men gelieve dus vóór dat uur in de zaal aanwezig te zijn. Ze eindigt te 12 u. 30.
- De namiddagvergadering begint stipt te 14 u. en eindigt te 16 u. 30.
- Het Paleis der Academiën ligt tusschen de Regentlaan-Kunstaan en de Hertogstraat, aan het Paleizenplein, bij het Koninklijk Paleis.
- De toegang tot de vergaderingen is vrij.
- Studiekringen, hb. consultants en correspondenten, vergeet niet vooraf schriftelijk uw wenken en wenschen aan te kondigen!

- LANCKROCK Richard**, staatsbeambte, redacteur aan «Weetlust», Groeningestraat 122A, Gent: biologie, microscopie.
LEMAIRE Raymond, Drs., assistent van den adviseur-generaal voor de monumentenzorg, Paaschbloemenlaan 26, Ukkel: monumentenzorg, geschiedenis der architectuur.
MAERE René, Z. E. H., Kanunnik, professor aan de Universiteit, Minderbroedersstraat 29, Leuven: oudheidkunde en kunstgeschiedenis.
MEERSSEMAN Gerard, O.P., Z.E.P., Bruggestraat D 4, Torhout, oudheidkundige, raadslid voor West-Vlaanderen van het Verbond voor Heemkunde: oudheidkunde, geschiedenis van het graafschap Vlaanderen (verbeter.)
ROGGEN Domien, Dr., professor aan de Gentsche Universiteit, Adolf Buyllaan 105, Brussel-Elsene: geschiedenis der beeldhouwkunst.
SIMONS Jozef, letterkundige, Steenweg op Mol, 10 b, Torhout: Kempische heem- en letterkunde.

- Bokrijk** (Genk): *Bouveroux Jan*, secretaris van het Provinciaal Domein, Kuringersteenweg 60, Hasselt.
Brustem: *Ruppel Anna*, onderwijzeres, Dorpstraat 203
Denderwindeke: *Lanckman Cyriel, Z.E.H.*, onderpastoor, Dreef 39, Ninove.
Desschel: *Mulders Albert*, onderwijzer, Lorenzstraat 3
Diest (Zie I+): *Sangers Willem, E.H.*, Kruisheer
Eikevliet (Hingene): *Verbruggen Clemens*, schoolhoofd
Erondegem: *De Clippelcer Louis*, onderwijzer, Kuilstraat, N. H.

Gavere : De Clercq René, onderwijzer, Kerkstraat
Geenrudsbergen : Lalleman Jan, Secretaris van de C.O.O., Buizemontstraat 41 (aanvulling bij I)
 Gentbrugge : De Geest Juul, onderwijzer, Jules de Saint-Genoisstr. 162
 Gijzegem : Vereenigen-Van de Velde Magdeleine
 Hendrieken : Coune Lambrecht, Z.E.H., pastoor
 Herdersem : (zie II+) Vereenigen-Van de Velde Magdeleine, Gijzegem.
 Hoboken : Geuens Antoon, architect, Leopoldsl. 27.
 Houthalen : Moors René, schoolhoofd, Dorp 19 a
 Kalken : De Geest Juul, onderwijzer (woont : Jules de Saint-Genoisstr. 162, Gentbrugge)
 Kortessem : (zie IV) Van Vinckenroye Flor., Dorpstraat 11 (verbetering)
 Leopoldsburg : (zie IV) Claereboudt E., schoolhoofd, Englebort Adanglaan 73 (verbetering).
 Lovendegem : Colpaert André, onderwijzer, Molendreef 43
 Machelen (Vilvoorde) : Puttemans Renaat, onderwijzer, Deneufforgestr. 26
 Mariaburg : Van den Bussche Charles, beambte, Vredelei 29 (verbetering)
 Meerle : De Laet Hendrik, geneesheer, Voort 65
 Meerle : (zie IV) Vermeulen Karel, onderwijzer (schrappen)
 Merksplas : Van Gool Karel, beambte, Dorp 57
 Mortsel : Van Roy Frans, onderwijzer, Antwerpschestr. 120
 Neeroeteren : Mulders Albert, onderwijzer, Zittaart 11 B, Meerhout
 Nevele : Schelstraete Antoon, hoogstudent, Veldeken 50
 Ninove (zie IV+) Lanckman Cyriel, Z.E.H., onderpastoor, Dreef 39

HEEMKUNDIGE BIBLIOGRAFIE VANAF 1940. - IV.

KEMPEN (vervolg)

3 V.T.B.-Sniederspad Antwerpen-Turnhout
 1 XXX. - Volk uit de K. (heemkundige variatie, onder leiding van Leo Op de Beeck) 42/292
 2 Weekx Jan. - Wat wankelde... (roman; Noord-Limb., aan de Dommel)

KERKHOVE

2 Streuvels Stijn. - De teleurgang van den Waterhoek, 3e dr.

KESSEL

2 Lemaire Raymond. - De bouwgeschiedenis der kerk van K. (in «Handelingen van het centrum voor archeologische vorschingen» I.)

KLEIN-BRABANT

Zie ook : Boom, Rupel, Schelde
 2 Peleman Bert. - Boerenlyrick (bloemlezing uit zijn gedichten)
 1 Van Laeken Lodewijk. - Vlaamsch bloed (de Boerenkrijg in K.-B.), heruitg.

KOKSIJDE

3 Elsschoot Willem. - Tsjip (verhaal), herdr.

KORTRIJK

1 Blockmans Fr. - 1302, Vóór en na (gesch.)
 2 Crampe Theodor. - Die flandrische Familie Crampe. Ergänzungsheft zu LIII (1933-1938)
 2 Soete Jan. - Het wetenschappelijk werk en de verzameling van Pastoor Slosse 43/7
 2 Van de Velde Anton. - Willem van Saeflinge (Guldensporenslag)
 1 Vereenoek Ferdinand. - Dampiere. Een

Olmen : Mangelschots August, onderwijzer.
 O. L. Vrouw-Lombeek : (zie IV+) Van Stalle Paul, schoolhoofd, Kon. Albertstr. 51
 Oosteekloo : Roegiers Herman, brouwer, burgemeester
 Ophasselt (zie IV+) Delmotte Jozef, E. H., Waterlooze
 Oud-Turnhout : (zie IV) Mertens August (schrappen)
 Rumst : (zie IV), Frans Abel, schepen (familienaam : Frans)
 Schelle : Wachters Louis, leeraar, Provinciale Steenweg 38
 Serskamp : Bogaert Albert, meester-kleermaker, Dreef 18
 Sint-Laureins : Jonckheere Albert, hoogstudent, Dorpstr. 5
 Sint-Martens-Latem (zie IV) Charles... (schrappen)
 Steenhuffel : Steenackers Frans, onderwijzer
 Stevensweert (Ned. Limburg) : Sangers Willem, E. H., Kruisheer, Diest.
 Ukkel : Lemaire Raymond, Drs, Panschbloemenlaan 26
 Voort (Limburg) : Coune Lambrecht, Z.E.H., pastoor
 Waregem (zie IV) : Lahousse Henri, rustend onderwijzer, Jules Stormestraat 59 (verbetering)
 Weerde : Van Dijk Adolf, gemeentesekretaris
 Wervik : Lannoy Lucien, architect, Leiestr. 23
 Westmalle : Oudermans Jozef, schoolhoofd, Antwerpschesteenweg 56 a
 Wilsel : Hueber, Z.E.P., O.S.B., onderpastoor (woont : abdij Keizersberg, Leuven).
 Zele : De Keyzer Jozef, Z.E.H., professor aan het Klein Seminarie, Sint-Niklaas
 Zittaart (Meerhout) : Mulders Albert, onderwijzer, Zittaart 11 B, Meerhout
 mergem : Colpaert André, onderwijzer, Molendreef 43, Lovendegem
 Zouhaven : (zie IV) Moons Remi (schrappen)

Groeningespel (toneel)

KUST

Zie ook : Hoist, Koksijde, Oostende
 2 De Spot Ernest. - Vlaamsche zeevisschers (novellen en schetsen over visscherij, zee en duin) 42/299
 2 Duribreux Gaston. - Braun (roman)
 0 Duribreux Gaston. - De laatste visschers (roman der westkust)
 Duribreux Gaston. - Die letzten Fischer (vert. roman)
 Duribreux Gaston. - Op Vlaanderen's kust, Onze visschers.
 3 Duribreux Gaston. - De Roeschaard (visschersroman)
 1 Duribreux Gaston. - Zee- en visschersvolk op Vlaanderen's kust.
 1 Filiacri Juul. - Meidagen 1940 in Vlaanderen's Westhoek (oorlogsdagboek)
 3 Gernonprez Fred. - Dat dwaze hart (roman)
 1 Gernonprez Fred. - Volk uit den Westhoek (novelle); 3e dr.
 0 Gernonprez Fred. - De Westkust onder vuur deren's Westhoek (oorlogsdagboek)
 3 Janssens E. - Histoire ancienne de la Mer du Nord.
 0 Loontjens Carlo. - Duin- en strandverdediging langs de Vl. Kust (natuurl. wet.)
 2 Maur Evelyn. - L'enfant silencieux (roman)
 3 Officiële lijst der Belgische visschersvaartuigen

0 Prud'homme van Reine W. J. - Wat vind ik aan het strand? Excursieboekje voor de Nederlandsche Noordzeekust.

Van der Meersch Maxence. - L'Empreinte du Dieu (roman)

3 Van Offel Horace. - Le capitaine du vaisseau fantôme (roman)

1 Vercoocke Ferdinand. - Zeeland (gedichten), 3e dr.

KWAADMECHELEN

0 Clerckx A. H. - Over de toekomstmogelijkheden van den Westhoek van het Limburgsch kolenbekken 43/7

LAMPERNISSE

1 Hans Abraham. - Nikolaas Zannekin (verhaal), heruitg.

LEIE

Zie ook : Deinze, Heule, Kortrijk, Marke, Meenen.

2 Defraeye Leon. - De L. in de letterkunde 42/317

LEMBEEK (bij Halle)

1 Kuypers Julien. - Heer van Lembeke, rijd aan! (roman, einde 13e - begin 14e eeuw)

LEOPOLDSBURG

3 Depauw Valère. - De 15e Compagnie (schetsen uit het soldatenleven)

3 Sylvius Anne. - Qui sème le vent (politie-roman)

LEUVEN

1 Coppens J. - Paulin Ladeuze, orientalist en exegeet, 1870-1940 (rector der universiteit)

0 de Borchgrave d'Altena J. - Notes pour servir à l'inventaire des œuvres d'art du Brabant, Arrondissement de Louvain. 42/292

2 De Racymacker Louis. - Het Seminarie Leo XIII van 1892 tot 1942. 0

2 du Jacquier Yvonne, Franz (roman; universiteit)

2 XXX. - Nicolaus Clenardus (vooral de studie van H. De Vocht)

2 Regards sur les étudiants de Louvain.

2 Roemans Robert. - Prof. Dr. Lodewijk Scharpé.

2 Universitas. Onze katholieke universiteit.

3 Van Noordhoven Jan. - Chantons la bière (gesch. eener groote brouwerij met lage gisting)

LIER

2 Glijmans Frederik. - Opsomer. Beknopte levensschets.

2 Heidekens Tony. - Normalist, weet ge 't nog?

2 Janssens Bernard. - Liersche kunstschilders uit vorige eeuwen, 1500-1900

0 Paaps Tony. - Het leven van den H. Gummamus

2 Thiry Antoon. - Het schoone jaar van Carolus (verhaal), herdr.

1 Timmermans Felix. - De familie Hernat (roman)

3 Timmermans Felix. - Oscar Van Rompay (schilder)

2 Wachters Louis. - Lodewijk Van Boeckel (kunstsmid) 43/27

2 Zielens Lode. - Opsomer (schilder)

LIMBURG (provincies)

Zie ook : Alberikanaal, Beringen, Brustem, Hasselt, Kanne, Kempen, Kwaadmechelen, Leopoldsburg, Maaseik, Oostham, Tessenderloo.

2 Bakelandt Louis. - Géographie littéraire du Limbourg.

9 Beaujean H. A. - Geschiedenis van L. (Nederl.-L.)

0 Beckers H. J. en Beckers G. A. J. - Voorgeschiedenis van Zuid-Limburg (Nederl.-L.)

0 Bekman Bernard. - Uit het land van het Zwarte Goud. Over de kolennijnen in (Nederl.) Zuid-Limburg.

0 Clerckx A. Henry. - Over de toekomstmogelijkheden van den Westhoek van het Limburgsch kolenbekken 43/7

Coenen Jozef. - Limburgsche oorkonden (inventaris)

1 Gessler J. B. - Loöse aantekeningen over de bootbedevaarten uit Loonsche en andere bescheiden.

0 Gierlichs Wilhelm. - De geschiedenis der Bokkerijders in het voormalige land van 's Hertogenrode (Rolduc) (gesch. en folkl.)

1 Guide des charbonnages 1941 (guides Hallet)

1 Hereswitha Maria. - De vrouwenkloosters van het Heilig Graf in het prinsbisdom Luik vanaf hun ontstaan tot aan de Fransche revolutie (1480-1798).

1 Kemp M. - Limburg 1839-1939 (een eeuw gesch. van Nederl.-L.)

2 Leynen Hubert. - Smokkelen (geromanceerde reportage van de Noordergrens)

1 Schreurs Jac. - Kroniek eener parochie. De kraai op den kruisbalk (roman uit de Ned.-Limb. mijnstreek)

3 Seghers René. - Waterval (roman; Maasland)

3 Soetewey. - Zie Verwilghen.

1 Swerts Lambert. - Dat oude land (studies; o. m. 't landschap langs de Maas, Ruitten-Mei)

0 Toussaint A. J. - Limburg ons heem (heemkunde van Nederl.-L. voor de lagere school); 3 dln. I.

0 Van de Weerd H. - De H. Willibrordus in L. (kerkel. gesch.)

3 Van Pelt H. (Leynen Hubert). - Bokkerijders in de Kempen (handieterijen in Noord-L., tweede helft 18e eeuw), 2e uitg.

1 Verschueren Lucidius. - De bibliotheek der Karthuizers van Roermond

3 Verwilghen R. en Soetewey. - De planologische ordening van L.

0 Welters Ad. - Legendes van de Ster der Zee (Lievevrouwebeeld te Maastricht), herdruk.

LISSEWEGE

2 Van de Velde Anton. - Willem van Saeftinge (Ter Doest)

LOKEREN

0 Meulepas Pius Florentius. - Baba Krizepino. Levensschets van E. P. Crispinus (Alfons) Pyckhout, O.F.M., missionaris (uit L.)

LOO

2 Boschvogel F. R. - Willem van Loo (historische roman, 12e eeuw)

MAASEIK

1 Boschvogel F. R. - Als ick can. (leven van Jan van Eyck)

0 Daniëls G. - Oud M. (architectuur vooral) 41/388

MARKE

2 Zie Kortrijk, Soete.

«Heemkunde», orgaan van het Verbond voor Heemkunde, afdeling van den V.T.B., Sint-Jacobsmarkt 45, Antwerpen (uitgever).
Hoofdredakteur : Jozef Van Overstraeten, Parklaan 24, (O.-VI.)

Drukker : P. Dirix, Apostelstraat 8-10, Antw.

Toelatingsnummer : P. 303.

DE HEEMKUNDIGE EN HET ARCHEOLOGISCH BODEMONDERZOEK

Aristoteles zegt ergens dat de ééne persoon graafwerken uitvoert met de bedoeling een schat te vinden, terwijl de andere toevallig, al gravend, een schat vindt. Daarmede maakt onze wijsgeer het onderscheid tusschen een archeologische opgraving en een toevallige archeologische vondst. Al is nu een archeologische opgraving geen schatgraverij, toch past het hier aan dit onderscheid te herinneren, want de vraag, die we beantwoorden willen, is dubbel: Wat kunnen de heemkundigen doen om het archeologisch bodemonderzoek in ons land vooruit te helpen? En wat moeten heemkundigen doen ter gelegenheid van een toevallige archeologische vondst?

Een archeologische opgraving kan men alleen maar aan ervaren vaklui toevertrouwen, ook dan wanneer zij van kleiner formaat is dan de grootscheepsche ondernemingen van dien aard in de landen der klassieke en der bijbelsche oudheid. Zelfs het onderzoek van een eenvoudigen grafheuvel of van een oheidensch kerkhof wordt best aan deskundigen overgelaten; het ware bovendien wenschelijk door een gepaste maar soepele wetgeving het zeldzame archeologische wild, dat in onzen ondergrond te vinden is, tegen stroopers en ongeoeffende jagers te beschermen. Wie ooit zonder scholing en ervaring zulke delikate bewerkingen onderneemt, loopt groot gevaar het kind met het badwater buiten te gooien.

Ware heemkundigen zijn geen «schatgravers»; vóór alles verlangen zij dat er zoo veel mogelijk geweten worde over het verleden van ons volk en dat alle sporen daarvan, die in den ondergrond te vinden zijn, zoo nauwkeurig mogelijk en met een maximum wetenschappelijke zekerheid zouden opgenomen worden. Indien zij dit willen, dan zullen zij ook verlangen dat het gedaan worde door hen die een maximaal rendement kunnen bereiken, dit is door geoeffende vakmensen. De vraag die we hier moeten beantwoorden, kan dus maar de volgende zijn: Hoe kunt gij, heemkundigen, de vaklui behulpzaam zijn?

Het antwoord luidt als volgt: Door te zoeken in uw omgeving waar zulke archeologische vindplaatsen bestaan. De dienst, dien gij daarbij aan de goede zaak bewijst, is enorm, en gij zijt de aangewezen personen daartoe. Immers de meeste «deskundigen» leven in de grootstad, in de bibliotheken en musea, waar wel «oudes» maar geen «nieuwe» archeologische voorwerpen te vinden zijn. Door uw grondige kennis van uw heem zijt gij de geschikte speurders om zulke vindplaatsen op te sporen. Gij moet de functie vervullen van den jacht-hond, die het wild naspeurt, het aanwijst en het door geoeffende jagers laat neervellen.

Met «naspeuren» bedoelen wij hier geen intuïf of instinktmatig opzoeken, zooals bronzenzoekers en roedewichelaars, maar wel het systematisch en beredeneerd opzoeken van dusdanige vindplaatsen door de aandachtige studie van den bodem in uw gewest. In de lente en in den hoogzomer verradt de plantengroei het bestaan van ondergrondse fundeeringmuren, graven, voormalige grachten en schansen, wegen en «steenstraten». 't zij door een min of meer krachtigen wasdom, 't zij door de tona-

liteit van het bladgroen b. v. bij gras, vlas, koren, boekweit enz. Bij dooitijd, wanneer de sneeuwlaag gaat smelten, begint dit proces eerder waar een ondergrondse fundeeringmuur loopt dan boven de zuivere aarde. Photographische opnamen kunnen dit soms duidelijker vaststellen dan het bloote oog.

Wanneer de regen het pas omgeploegde of goegde land bestrijkt, onthloot hij soms voorwerpen uit vervlogen tijden, zooals steenen werktuigen, potscherven enz. Bij vorst en zomersche droogte vallen in het meest vlakke landschap de natuurlijke en de artificieele welvingen van den bodem op. Leg ze topographisch vast en vraag den boer, wanneer hij het minder druk heeft, dat hij door een paar spadesteken uitmake of de terp door menschenhand aangelegd werd ofwel door natuurlijke oorzaken tot stand kwam. Getroost u de moeite de terp te meten, hoogte en omtrek ervan te bepalen; graaf aan haar voet een kleine sleuf in de verlenging van den straal, ten einde vast te stellen of de terp oorspronkelijk al dan niet omringd was door sloot of gracht. Beluister den volksmond en teeken den *eigenaam* op van terp en tomme, van mote en kobbe, van schans en aardden burge.

Wanneer de boer zijn land draineert, ga eventjes den ondergrond bekijken, en zie toe of hij geen verdachte sporen van vroegere omwoeling vertoont. In zompen en meerschen, die drooggelegd worden, kunnen bij het bedelven en ontwateren, de met zwarte aarde volgespoelde gaten van voormalige paalwoningen of steigers zichtbaar worden, 't zij in de bovenhumus, 't zij in turf of dering, 't zij in zand, of leemlaag er onder. Nu er zooveel weiden, vooral de hoogste en de droogste, gescheurd worden, zie bij het ploegen toe of er geen ronde vlekken op voorkomen, voormalige hutkommen, sporen van haardsteden of kampvuren, zooals asche en beenderen, of nog donkere kringen die een volgespoelde cirkelvormige greppel verraden en ook thans nog één of meer aschvaten omgeven. Bij de samen-vloeiing van beken moet na verschen landarbeid gezocht worden naar bewerkte vuursteenknollen en silexschilfers.

Er worden thans zoo wat overal diepe schuilplaatsen gegraven bij schoollokalen, stadhuizen en stations. Maak u bevriend met den ondernemer of met den ploegbaas, en vrang hen rond de werken te mogen sletteren en al het opgehaalde vaatwerk, ook de kleinste scherven, beenderen van dieren en menschen te mogen verzamelen enz. Op tal van plaatsen worden grootere waterlopen uitgehaggerd, beken gekuischt of zelfs rechtgetrokken. Zie toe of er in den thalweg geen stomp van boomen in hun natuurlijke groei stand overgebleven zijn; of de bovengchaalde slibbe geen oude kultuurvoorwerpen of dierresten bevat enz. Met één woord, verzamel alle sporen van den vroeger beganen en bewoonden bodem even zoo goed als alle cultuurvoorwerpen.

De winter brengt huiselijke studie mede: doorsnuffel de dorpsarchieven om na te gaan of zekere toponiemen geen vingerwijzingen bevatten voor het situeeren van verdwenen gebouwen, begraaftplaatsen, oorden waar het

spooktes enz. Lees verslagen van opgravingen in uw streek en in de nabije gewesten, vooral van wetenschappelijk geleide opgravingen, ten einde de uitwendige kenmerken van archeologische stations te leeren erkennen op andere gelijkaardige plaatsen.

Behalve de afzonderlijk verschenen opgravingsverslagen in monographiën en tijdschriften, kunnen wij geen ander overzichtelijk werk over gedane opgravingen in onze gewesten aanbevelen dan het zeer gebrekkige, maar toch nuttige werk van E. Rahir, *Vingt-Cinq Années de Recherches*, dat in 1928 uitgegeven werd door de opgravingsdiensten der koninklijke musea van het Jubelpark en dat aldaar nog te verkrijgen is.

Wanneer nu, ter gelegenheid van een of ander utilitaristisch graafwerk, b. v. bij het delven van fundeeringsleuven, silo's, bornputten, schuilplaatsen enz., toevallig een archeologische vondst gedaan wordt, welke zijn de eerste maatregelen welke gij treffen kunt? De heemkundige toch is het die gewoonlijk eerst daarvan hoort, en bijgeroepen wordt om eene eerste zorgen toe te dienen bij ongevallen van dien aard.

Eigenlijk zouden wij hier de meest voorkomende gevallen afzonderlijk moeten behandelen, maar daartoe ontbreekt ons de noodige ruimte. Enkele richtlijnen mogen hier volstaan. Wij kunnen ze in twee zinnen samenvatten: 1) Zooveel mogelijk het gevonden bezchermen tegen vernietiging of verstrooiing bij niet-belangstellenden, en 2) zooveel mogelijk gegevens verzamelen voor een omstandig proces-verbaal of archeologisch verslag.

Het tweede punt is zoo belangrijk als het eerste; in veel gevallen is het zelfs belangrijker, en soms het eenige wat te doen valt. Wat de bijgeroepen heemkundige eerst doen moet als hij ter plaatse komt, laten wij aan zijn praktischen zin over. In feite zal hij veel zaken te gelijk moeten doen, en vooral zijn oogen en ooren open houden om, als een detektief, alles te vernemen en te constateeren. Liefs! zette hij daarbij geen rechterstronie op, en late alle gewichtigdoenerij van kant om niemand door schrik den mond toe te snoeren.

De logische - niet de praktische - orde volgend, kunnen wij de bijzonderste voorschriften aldus formuleeren:

1) Den **SITUS** van 't gevonden voorwerp vaststellen, m.a.w. constateeren waar het voorwerp gevonden werd. Indien het reeds weggedragen werd, vergezelle men dadelijk den vinder naar de vindplaats ten einde alle locale omstandigheden op te nemen. Door *situs* verstaan wij a) de *cartographische* situëering (liefs! op een stafkaart); b) de *locale* situëering, d.i. opmeting en schets van de vindplaats zelf; c) de *aardkundige* situëering, d.i. schets van de geologische doorsnede der vindplaats, met aanduiding van de dikte en de natuurlijke of artificieele herkomst en soort van de aardlagen boven en onmiddellijk onder het gevonden voorwerp; d) de *archeologische* situëering ten overstaan van de meest nabije, vroeger gevonden stations, b.v. Romeinsche heirbanen, hutkommen, begraafplaatsen enz.

2) De **POSITIE** van het gevonden voorwerp vaststellen op het oogenblik dat het gevonden

werd. Lag het nog in zijn oorspronkelijke positie al dan niet? Dit geldt niet alleen voor een architektonisch element, b.v. het kapiteel of de basis eener zuil, maar ook voor in de aarde bedolven vazen, gebeenten, boomen enz. Wanneer het een menschelijk geraamte betreft, is benevens de houding (gehurkt of gestrekt, ruggelings of zijdelings) ook de oriëntatie te noteeren (met het hoofd naar welke windrichting?). Voor een vaas met assche of munten: lag er een omgekeerde vaas boven, al dan niet? ofwel een deksteen? Voor een boom: stond hij nog in zijn groeipositie, of lag hij neer, en met de kruin naar welke windstreek gevallen? Van dit alles een schets teekenen, met opgave der maten.

3) Een **PHOTOGRAPHISCHE OPNAME** maken (liefs! niet bij zonnelicht, maar 's avonds, vóór zonsondergang) van de vindplaats, zoo mogelijk met het gevonden voorwerp, in de positie waarin het lag op het oogenblik der ontdekking. Indien het gevonden voorwerp reeds verwijderd werd, zoo mogelijk het ter plaatse doen terugbrengen voor de photographische opname. De photo ontslaat niet van de graphische schets met geschreven verslag, en omgekeerd.

Indien het onmogelijk is het gevonden voorwerp te laten liggen tot een vakman de zorgvuldige berging uitvoert volgens de beproefde opgravingstechniek, dan moet de heemkundige zelf alle noodige maatregelen daartoe nemen. De leuze is dus, wij herhalen het: zooveel mogelijk trachten te redden voor vernietiging, verlies of wegname door personen die de geschiedkundige waarde er van niet kunnen doen gelden. Wij willen hier den nadruk leggen op drie soms ingewikkelde gevallen.

Wanneer het een vaas betreft, dan zal de heemkundige gewoonlijk te laat komen om te beletten dat ze onvrijwillig of uit nieuwsgierigheid stukgeslagen worde. Kan hij dit niet meer verhinderen, dan moet hij zorgvuldig alle scherven verzamelen, om later de vaas te laten restaureeren. Indien ze gold inhiel, dan moet hij des te meer er op letten alle scherven bijeen te krijgen, omdat het mogelijk zal zijn ze te dateeren, ten minste volgens den *terminus post quem*, door middel van het jongste muntstuk dat zij bevatte. Het is van het hoogste belang elke vaas te dateeren, ook al is ze niet veel waard op esthetisch gebied, omdat we zeer weinig gedateerde vazen bezitten. Daarom moet de heemkundige ook haar inhoud zorgvuldig beschrijven, vooral muntstukken en sieraden. Het gebeurt immers dat eenigen tijd na de vondst geen enkel stuk meer in de handen van den geschiedkundige komt, omdat de vindsters wantrouwig werden ofwel hun schatten aan opkoopters versjacherden. Indien men de vaas niet bekomen kan, moet men ze zorgvuldig schetsen, photographeeren, opmeten en beschrijven.

Wanneer het een menschelijk geraamte betreft, zijn volgende voorzorgen te nemen door den heemkundige, die noodgedwongen den geschoolden opgraver vervangt. De ideale wegname van een geraamte geschiedt door middel van een stalen plaat die men eenige centimeters onder den grafbodem schuift, ten einde na verwijdering van de bedekkende aardlaag tot op een paar centimeter boven het

gebeente, den geheelen grafbodem met de onmiddellijk omgevende aarde, de beenderen en de eventueele bijgaven te lichten. Daartoe graaft men best vooraf nevens het graf een breede sleuf, die toelaat de staalplaat onder den grafbodem te schuiven.

Is dit onmogelijk, dan neme men zorgvuldig het geraamte weg en berge het zóó, dat alle beenderen van éézelfden persoon bijeen blijven, afgezonderd van andere. Men reinige de beenderen niet, en neme zelfs overvloedige stalen van de onmiddellijk omringende aarde, ten einde eventueel een bevoegder controle en wellicht een microscopisch stuifmeelonderzoek mogelijk te maken. In den grafbodem zoeken men zorgvuldig naar alle klein gerief dat tot den lijkenopschik kan behoord hebben, of als bijgave in 't graf gelegd werd: metalen of beenen spelden, gordelgespen, kleine ijzeren voorwerpen waarvan alleen maar de roest overblijft, steenen werktuigen enz., meestal zaken die wetenschappelijke waarde hebben en door toevallige vindere over het hoofd gezien worden.

Bizondere zorg moet besteed worden aan het opnemen van hutkommen, die door landbouwer of ondernemer liefst zoo gauw mogelijk uiteengegooid worden, omdat zij geen enkel voor hen belangwekkend voorwerp bevatten en de dringende voortzetting van hun arbeid verhinderen. Wanneer de heemkundige ter plaats verschijnt, is het ongeluk meestal gebeurd dat ploeg en spade onherstelbare verwoestingen aangericht hebben. De heemkundige poge dan toch ten minste den omtrek van de hutkom, en van de haardstede middenin, terug te vinden.

Ook van de omheining kunnen wellicht nog sporen bewaard zijn: de paalgaten en de vezelrijke humus als overblijfsels van de omheining in staken en plagen, of zelfs een rij losse natuursteenen. Een weinig meer naar binnen toe, zal de oorspronkelijke aardlaag opeens steil naar beneden hellen; het holle van de hutkom is bovenaan opgevuld met aarde uit de onmiddellijke omgeving van de hut, maar onder die ingespoelde aardlaag liggen één of meer laagjes hard gestampte houtskool vermengd met weggeworpen en versleten huisraad, resten van maaltijden, voornamelijk dierenbeenderen, die in de lengte opengebroken werden, en ten slotte onderaan een laag hardgestampte klei, die den oorspronkelijken bodem der hut uitmaakte. Het volstaat niet zorgvuldig alle voorwerpen, ook beenderen, uit de verscheidene lagen op te pikken; men moet ze verzamelen en noteeren volgens de opeenvolgende lagen afval en asche waarin ze liggen. Daartoe stelle men het aantal lagen eerst vast door een vertikale snede der hutkom te maken volgens een lijn die met een klein segment van den omtrek boog vormt. Wanneer op die manier de eventueel verscheidene lagen geconstateerd en genummerd zijn, schilfert men één voor één die lagen af, en klassificeert men de gevonden voorwerpen van elke afzonderlijke laag bijeen. Zoodoende zal het later mogelijk zijn de gebruiken der hutbewoners chronologisch te bestudeeren. Verder kunnen wij daar-

over hier niet uitweiden.

Wat moet er nu met den archeologischen oogst gedaan worden? De gevonden voorwerpen worden best aan een heemkundig museum in de streek zelf overgemaakt; het proces-verbaal moet verder uitgewerkt worden voor publicatie in een of ander gewestelijk heemkundig tijdschrift, liefst na grondige studie in samenwerking met een onzer consultants voor oude kultuurgeschiedenis en archeologie. Indien het verzamelen en opnemen van de elementen van het verslag eenigen tijd vergt, zal men best dadelijk de hulp van zulk een vakman door de bemiddeling van het Verbond inroepen.

Het tweede deel van dit artikel was gewijd aan het opnemen en het bergen van archeologische vondsten, door den heemkundige zelf te verrichten in geval van hoogdringendheid. In een land waar de archeologie door den Staat beoefend en beschermd wordt, zijn daarvoor speciale ijdiensten ingericht; deze diensten ontbreken nog ten onzent en het ware wenschelijk dat ze, samen met een passende wetgeving, door het ministerie van onderwijs zouden ingericht en met een behoorlijk budget zouden bedacht worden. Maar in zake wetgeving moet ik hier, uit naam van het gezond verstand en ook uit naam van het Verbond, enig voorbehoud maken. Staatsmonopolie is goed zolang het de zaak zelf niet benadeelt. Een speciale commissie die te Brussel zetelt, of een eerbiedwaardige akademie, die in een paleis huist, verliest gemakkelijk contact met de werkelijkheid, en, in zake archeologie, ligt de werkelijkheid buiten paleizen en buiten musea; zij wordt bewaard door onzen vaderlandschen bodem, zij wordt opgespeurd door de heemkundigen.

De heemkundigen zijn het die de heuristiek van de oudheidkunde moeten beoefenen. Heemkundigen en leden van den staatsopgravingsdienst moeten in de toekomst hand in hand samenwerken. Dat vergete de wetgever niet! Zeventig jaar geleden schreef H. Schuermans, een onzer beste archeologen: «*Quand l'archéologie restait concentrée dans les régions scientifiques supérieures, on ne pouvait s'attendre à ce que les recherches particulières fussent puissamment encouragées, et l'on comptait plusieurs vaillants chercheurs... qui ont exhalé d'amères récriminations au sujet de l'accueil déplaisant subi parfois par leurs communications. Certains savants, qui prennent le domaine de la science pour leur bien personnel, considéraient comme un attentat à la propriété toute entreprise archéologique; ils étaient peu nombreux et n'avaient jamais été contredits; aussi cherchaient-ils, involontairement sans doute, à maintenir autour d'eux l'isolement qui éloignait toute discussion.*» En dan onderstreept hij het groote belang van den staatssteun verleend aan de plaatselijke onderzoekers van dorp en streek, aan de oudheidkundige en heemkundige kringen.

Dat weze een les voor de toekomst. Samenwerking tusschen de heemkundigen en de geschoolde opgravers, samenwerking tusschen het Verbond voor Heemkunde en de Staatsdiensten, zedelijke en financieele steun aan beide verleend, dat is de eenige wijze waarop de nationale archeologie het ondergrondse patri-monium van ons volk zal kunnen redden.

Torhou

G. Meersseman O P.

JURIDISCHE ASPECTEN EN WETTELIJK STATUUT VAN HET ARCHEOLOGISCH BODEMONDERZOEK EN VAN DE OPGRAVINGEN.

De Belgische wetgeving met betrekking tot het bodemonderzoek en de opgravingen is niet enkel gebrekkig en onvolledig; ze is tevens noodlottig en rampzalig ten opzichte van de historische wetenschappen en van de volks- en Heemkunde.

Het archeologisch bodemonderzoek is in onze age landen betreurenswaardig ten achter gebleven en het wordt waarachtig tijd dat de opdelvingen volgens een vooropgesteld plan en op streng methodische en systematische wijze worden georganiseerd en uitgevoerd.

De eigenaar van den bodem is van rechtswege eigenaar van den ondergrond; hij mag zoowel over den ondergrond als over den bodem beschikken naar goeddunken en willekeur; hij mag er opgravingen uitvoeren zooals het hem belijft en uit die opdelvingen alle grondstoffen en producten trekken die de ondergrond hem biedt, behoudens enkele beperkingen in verband met den eigendom der mijnen en eenig voorbehoud opgelegd door sommige schaarsche politieverordeningen (Art. 552 van het Burgerl. Wetboek.)

Wanneer iemand, onder welk voorwendsel het ook weze, andermans grond doorwocht of doorzoekt bij middel van een hak, een houweel, een hark, een spade, een schop, een rijf of eender welk gereedschap of werktuig, zonder uitdrukkelijke toelating van den eigenaar, vruchtgebruiker, huzarder of mitbater, dan wordt hij gestraft met een boete van 10 tot 20 frank of met een gevangenzitting van één dag tot vijf dagen of met één dezer beide straffen. In geval van verzachtende omstandigheden kan de gevangenzitting uitgeschakeld worden en de boet tot één enkelen frank herleid (Art. 89 en 92 van het Landelijk Wetboek.)

Een schat, een verborgen of bedolven zaak, waarop niemand een recht van eigendom kan doen gelden en die door een louter toeval wordt ontdekt, zijn van rechtswege het eigendom van hem die ze op eigen grond of in eigen bodem aantreft en opgraaft. Indien echter zulke schatten of voorwerpen gevonden worden op andermans eigendom, hooren ze toe voor de helft aan den ontdekker of opdelver en voor de helft aan den eigenaar van het erfgoed (Art. 716 van het Burg. Wetboek.)

Een gevangenzitting van acht dagen tot twee jaar en een boet van 25 tot 500 frank vallen te beurt aan hem die zich een gevonden schat of een opgedolven voorwerp heeft toegeëigend ten nadeele van diegenen die recht hadden op een deel der gevonden zaken (Art. 508 van het Strafwetboek.)

Wanneer een grondeigenaar, buiten zijn wettens, van de op zijn grond of in zijn bodem gevonden schat of zaak door den ontdekker beroofd is geworden, mag hij er gedurende een termijn van drie jaar, van den dag der berooving af, aanspraak op maken tegen den vinder of tegen den persoon in wiens bezit het gevonden voorwerp aangetroffen wordt (Art. 2279 van het Burg. Wetboek.)

Hij die als derde persoon zulk voorwerp in zijn bezit heeft door het verkregen of gekocht te hebben van den vinder, kan zijn rechten doen gelden tegen dengene van wien hij het voorwerp heeft (Art. 1599 van het Burg. Wet-

boek.) Trouwens de verkoop van andermans goed is zonder waarde en geeft recht tot schadevergoeding wanneer de koper er onbewust van was dat dit goed aan iemand anders toebehoorde.

Ziedaar omtrent alles wat onze wetgeving voorziet!

Aldus, geen officieele dienst, geen openbaar bestuur, zelfs de Staat niet - alhoewel domaniale bezitter van den Belgischen bodem - hebben het recht op een privaten erfeigendom tot opzoekingen en opdelvingen over te gaan. Geen enkele wet in ons land zou zulke opgravingen en navorschingen kunnen rechtvaardigen, niet-tegenstaande art. 11 van de Grondwet de beperking van het eigendomsrecht voorziet in de gevallen door de wetgeving vast te stellen, op de wijze door gebeurlijke wetten te bepalen en mits een rechtmatige en voorafgaandelijke vergoeding aan den erfeigenaar toe te kennen.

Tuk op het recht dat de wetten hem niet ontzeggen, mag de grondeigenaar zich te allen tijde verzetten tegen alle onderzoekingen die ten goede zouden moeten komen aan de wetenschap, de oudheidskunde, de geschiedenis, de volks- en heemkunde. Gelukt het hem evenwel iets in zijn eigen bodem te ontdekken, de Staat, noch de openbare besturen en diensten kunnen eenig recht doen gelden op zijn archeologische of heemkundige vondsten, zelfs niet mits een rechtmatige vergoeding voor de opgedolven zaken.

Wanneer het den eigenaar van den grond niet belijft afstand te doen van de ontdekte voorwerpen, dan mag hij ze zonder meer naar goeddunken vervreemden, ze vernietigen, zonder dat een reglementaire schikking ingeroepen kan worden in het algemeen belang, tot nut der gemeenschap, tot bevordering der wetenschappen, tot verrijking onzer musea, die het gemeenschappelijk goed van alle staatsburgers zijn.

De verdeling der gevonden schatten en voorwerpen tussehen ontdekker en eigenaar kan leiden tot zonderlinge toestanden wanneer het opgedolven of ontdekte voorwerp onverdeelbaar is uit zijn aard zelf, als b.v. een metalen of steenen beeld, vaatwerk, één wapen, één muntstuk enz. Ten andere, in vele gevallen zullen die opgegraven voorwerpen geen ofwel een geringe geld- of handelswaarde hebben, maar wel integendeel een betrekkelijk groote historische en archeologische waarde, die den eigenaar zoowel als den vinder meestal zal ontsnappen.

De wet laat de oplossing van het geschil over aan de rechtbanken, wier bevoegdheid in archeologische zaken doorgaans en behoudens eenige gelukkige uitzonderingen niet al te schitterend is. Die rechtbanken zullen een Salomonsvonnis vellen om er zich van af te maken, ofwel een deskundige aanstellen, die misschien een rekenkundige of een bouwkundige, mogelijk ook een steenhouwer of een schrijnwerker zal zijn; maar het zou ons vooralsnog danig verwonderen moest het in het brein van de meeste onzer rechters komen een oudheidskundige of een heemkundige als een bevoegdheid te beschouwen.

Waar gaat ten slotte het gevonden voorwerp terecht komen? Meestal in een private verzameling, waar er nadien niemand dan de verzamelaar zelf zal van genieten, indien hij er van geniet; soms in een openbare verkoopsaal, waarna het wellicht in de handen zal vallen van een sjacheraar of een opkoper van oud ijzer of van oude kleederen; zeker niet in een museum, waar het nochtans zijn aangewezen plaats zou vinden.

Onze musea beschikken inderdaad over weinig of geen toelagen, hebben meestal geen reservekassen, moeten doorgaans verrijken door giften of erfdelen en worden veelal verwaarloosd door de openbare besturen, dewijl ze geen geldelijk-productieve instellingen zijn, geen louter materieel nut hebben en voornamelijk omdat ze niet beschermd worden, nog minder bevoordeeld door de wetgeving.

Vóór enkele jaren werd bij de afdeling «Oud België» der Koninklijke Musea van het Jubelpark te Brussel een «Dienst voor Opgravingen» gesticht, waaraan die belangrijke afdeling vele merkwaardige aanwinsten te danken heeft.

Edoch die dienst, - ofschoon hij alle waarborgen leverde voor de eerlijkheid en het wetenschappelijk karakter van de enquête en door een bevoegde personaliteit, als de heer Breuer er een is, werd bestaand, - kon op geen doeltreffende medewerking rekenen en werd door de regering niet met de noodige geldelijke middelen begiftigd.

Het College van Secretarissen-Generaal deed ten slotte wat steeds het Ministerie had verwaarloosd. De «Dienst voor Opdelvingen» werd heringericht in 1942 en bij Besluit van 14 Mei 1943 werd de bestuurder in zijn ambt bevestigd en word een voorloopig comité samengesteld bestaande uit de heeren Stan Leurs, Vannérus, van de Weerd, Lavachery, Glibert en mejuffrouw Danthine. Een toelage van een half miljoen werd ter beschikking van den dienst gesteld.

Maar onze wetgeving zelf, op het gebied van bodemonderzoek en opgravingen, vondsten en verzamelingen, belet den «Dienst voor Opdelvingen» nuttig werk te verrichten en heeft hoogst noodig een degelijke verjongingskaur te ondergaan.

Eerst en vooral is het noodzakelijk dat het bodemonderzoek en de opdelvingen plaats grijpen op bepaalde plaatsen, met het oog op de grootste kansen die deze plaatsen bieden, wegens suggestieve vaststellingen en wegens vondsten van openbare voorwerpen.

Die systematische opdelvingen zullen voorafgegaan zijn door het onderzoek van alle genaakbare archivalia, ten einde de archeologen te helpen in de preciese bepaling der oorden die onderzocht moeten worden.

Er moet op gelet worden dat het privaat initiatief niet heelemaal beperkt worde en er mag niet over het hoofd van de belanghebbende grondeigenaars worden gezien. Het vraagstuk is tamelijk ingewikkeld en vergt een grondige studie alvorens men er een degelijke oplossing aan geeft.

Ten slotte moeten we het initiatief van het Commissariaat voor 's Lands Wederopbouw - Afdeling «Monumentenzorg», onder de kundige leiding van Prof. Stan Leurs, - ten zeer-

ste op prijs stellen. Het mag gezegd dat, hadde die afdeling het initiatief niet genomen, veel nuttig opgravingswerk ongedaan ware gebleven, zooals dit tijdens en na den wereldoorlog 1914-1918 het geval is geweest.

Met het oog op de hervormingen die zich in ons land opdringen is het nuttig een oogslag over onze staatsgrenzen te werpen en eens even na te gaan wat er b.v. in Duitschland op het gebied van bodemonderzoek werd bereikt.

Het privaat initiatief op het gebied van archeologische opsporingen en opgravingen is er heelemaal niet wettelijk beperkt. Zulke delvingen vergen echter de toestemming van de bevoegde diensten; want de opgravingen moeten methodisch plaats hebben en wetenschappelijk gewaarborgd zijn.

Vooraleer met opgravingen een aanvang genomen wordt, moeten deze bij de bevoegde overheid en staatsdiensten aangemeld worden. In de verschillende deelen van het Rijk zijn door de «Landesämter für Denkmalspflege» kreisconsulenten aangesteld, die voor de eerste aanmelding der ontdekking aangewezen zijn en deze aan de bevoegde diensten overmaken.

Bodemonderzoek en opgraving kunnen geleid worden door verschillende organismen als daar b.v. zijn :

- 1° het «Landesamt für Vor- und Frühgeschichte», dat in iedere land- of gouvhoofdstad bestaat;
- 2° het «Archeologisches Institut des Deutschen Reiches»;
- 3° het «Reichsamt der N.S.D.A.P. für Vor- und Frühgeschichte»;
- 4° de «Universitäts-Institutens»;
- 5° de «Staats-, Landes-, Provincial-, Kreis- und Stadtmuseens».

Na de melding der ontdekking of op het voorstel van den gewestelijken consulent, treedt één der voorgenoemde diensten in werking, al naar gelang de beteekenis en den omvang van het bodemonderzoek en der opdelving.

De «Landesämter für Denkmalspflege» richten geregeld scholingsleergangen in. Reeds in het schoolonderricht, vooral in de normaalscholen, wordt op het belang der beveiliging van oudheden en bodemvondsten gewezen, zoodat zelfs door den dorpsonderwijzer voor het beveiligen en bewaren van bodemvondsten gezorgd wordt.

Er worden ook met dit doel onder de landelijke bevolking strooibiljetten verspreid. Door dat de ambtelijke diensten degelijk voorlichtingswerk verrichten, is iedereen van de belangrijkheid en de bewaring van de getuigen der voor- en vroege geschiedenis voldoende op de hoogte, zoodat ook bij grond- en bouwwerken, zelfs de arbeiders op bodemvondsten letten en, zoo noodig, voor de mededeeling zorgen.

De Staat stelt in vele gevallen van opgravingen geschoolde arbeidskrachten ter beschikking van de bevoegde organismen en schakelt buitendien nog een wetenschappelijken staf van medewerkers in.

In het vooraf-uitgewerkte plan van werken zijn ten andere de noodige gelden voor de opgravingen voorzien.

De Staat alleen kan aanspraak maken op de bodemvondsten die de geschiedenis en de oudheidkunde aanbelangen, want zulke oudheden

behooren het geheele volk.

Het is een eereplicht voor iederen rijksburger deze voorwerpen af te staan. De Staat en zijn organen zorgen voor de beveiliging en voor het onderbrengen in het best passend museum.

Voor wie aan ontdekking, bodemonderzoek, opgraving hebben deelgenomen is een belooning of vergoeding voorzien overeenstemmend met de waarde van hunne prestatie en van de gevonden voorwerpen of oudheden.

OVER SCHANDPALEN, GALGEN

De uitdrukking «iemand aan de kaak stellen» heeft, zooals veel andere, door het in onbruik raken van de zaak zelf, heel wat beeldende kracht verloren. Een kaak was een schandpaal, waaraan men tijdens het «Ancien Régime» zekere misdadigers vastbond om ze aan den hoon van het volk bloot te stellen. De schandpaal werd ook weleens galg genoemd, zelfs wanneer hij voor een minder akelig gebruik voorbehouden bleef.

De kaak stond op een openbare plaats, soms vlak bij het gebouw, waar de titularis van een heerlijkheid (kasteel) of de schepenenbank van een vrij gebied rechtspraak hielden. Deze rechtspraak geschiedde aanvankelijk veelal in 't vrije veld, aan den rand van een straat, onder de «groene loovers», naar voorvaderlijke Germaansche zede. Zoo komt het dat de kaak wel eens aangetroffen wordt ver van kasteel of kerk, bij een kruisstraat, buiten de voormalige stadsvesten, zelfs aan den rand van een bosch, of in 't vlakke veld. Daarom wordt de plaats waar kaak of galg verrees, soms 't gerechte, de *vierschuur* of het *galgenstuk* genoemd.

Wanneer de kaak werkelijk als galg dienst deed, was ze natuurlijk voorzien van een horizontalen arm. Diende ze alleen als schandpaal, dan waren er ketens aan bevestigd om den schuldige vast te klinken. Soms was de kaak opgevat als een tamelijk lange zuil, waarop men een breed kapiteel of een steenen dekplaat aanbracht. Ze stond dan meestal tegen het gebouw waar recht gesproken werd of dat als gevangenis diende. Van uit de gerechtskamer kon men door een deur, die ter hoogte van het kapiteel der zuil, in den buitenwand gebroken was, den veroordeelde op de dekplaat laten stappen, om hem daar met hoelen aan den muur vast te klinken.

De territoriale verbrokkeling tijdens het Ancien Régime leidde tot een ware vermenigvuldiging van schandpalen. Nochtans mag men ze niet verwarren met de zoogenaamde heerlijkheidsteekens. Dit waren steenen of houten monumenten, bestemd om een wapenschild te dragen en op die manier kond te doen dat een plaats toebehoorde 't zij aan een bepaald persoon, 't zij aan een burgerlijke of kerkelijke gemeenschap, die er administratieve macht over uitoefende. Deze heerlijkheidsteekens waren veelal versierd, zooals ten andere ook de schandpalen. Minder bewerkt, en meer verwant met de heerlijkheidsteekens zijn de grenspalen. Het woord zegt duidelijk wat bedoeld wordt. Grenspalen dienden echter niet alleen

Er zit in al deze maatregelen veel goeds en we hebben er heel wat bij te leeren. Maar misschien kunnen wij nog wat beters aan onze lage landen schenken; en daar moeten we dan naar streven.

De tijdsomstandigheden hebben ons niet toegelaten nuttige inlichtingen uit andere landen, als Nederland, Italië, Griekenland in te winnen. We zetten later wel eens onze navorschingen op dit terrein voort.

Mechelen

Dr. J. Vaast STEURS.

EN HEERLIJKHEIDSTEEKENS.

om staatkundige gebieden af te bakenen (b.v. een heerlijkheid, een kerkelijk zelfstandig territorium, een immuniteit, een vrije stad, later een provincie), maar ook om de gebieden der verscheidene tiendenpachters (belastinginners), waarin een territorium onderverdeeld was, nauwkeurig te begrenzen.

Al deze uiterlijke teekenen van bestuurlijke, rechterlijke en financiële organisatie hadden het bij 't uitbreken van de Fransche Omwenteling erg te verduren. Ze werden soms met veel uiterlijk vertoon omvergeworpen en vernield, net zooals de «vrijheidshoornen» ná het Fransch bewind. Dikwijls vindt men ze thans nog in den tuin van een kasteel, op de binnenkoer van een stadhuis; ze doen nog dienst als zitbank in een openbaar park of als voetstuk van een heiligenbeeld of bloemenvaas, om niet een meer banale bestemming te vermelden.

Bij parochiekerken en gemeentehuizen ziet men wel eens een steenblok waarop, 's Zondags na de mis, de officieele mededeelingen afgelezen worden door omroeper of veldwachter. Dit gebruik is zeer oud; op sommige plaatsen heet dat «de (halle)geboden afkondigen van den kerkesteens». Thans is die steen veelal een stuk oude kerkruïne, dat voor deze bestemming ter plaatse gelaten werd. Wanneer die steen of die zuil een respectabelen ouderdom heeft en bij het stadhuis staat, dan is er heel wat kans dat we hier met een gebroken kaak te doen hebben.

Geen enkele reden kan aangevoerd worden om al deze overgebleven getuigen van onze vroegere maatschappelijke instellingen in de vergetelheid te laten. Ze op te zoeken, ze te doen kennen, eerbiedigen en bewaren is het doel van dit enkwest. Het gebeurt bovendien dat deze monumenten ook kunstwaarde bezitten; het is dus hoog tijd dat ze geïnventarieerd en door de openbare besturen beschermd worden.

VRAGENLIJST.

1. *Huidige* naam van stad of dorp waarover het gaat (b.v. Harelbeke).
2. *Vroegere* naam van stad of heerlijkheid waartoe het monument behoorde (b.v. heerlijkheid van den Doorn te Harelbeke).
3. Staat het monument er nog, of is het op een andere plaats bewaard of is het volledig verdwenen?
4. Is het een schandpaal (kaak), een galg, een heerlijkheidsteeken, een grenspaal of een gebodensteen?
5. Geometrische vorm: zuil, pyramide? enz.

6. Bouwmateriaal: natuursteen (welke)? baksteen? ijzer? hout?
7. Versieringen: aan den voet, op de wanden beeldhouwwerk), bovendeel (kapiteel of andere bekroning, spits), wapenschild (van wien)?
8. Opschriften en data.
9. Kenteekenen van een bepaalden stijl, waardoor de periode kan vastgesteld worden. Kunstwaarde.
10. Situering: Op een hoogte, midden een openbare plaats, langs een weg, in 't vrije veld, bij of aanleunend tegen een gebouw (welk gebouw)?
11. Huidige en vroegere volksnaam voor het monument.
12. Huidige bestemming van het geheel of elk der deelen.
13. Bestaat er een foto of prentkaart of andere afbeelding van? Waar te verkrijgen en te

Consulenten zijn vooraanstaande beoefenaars eener «heemkundige» wetenschap, die op hun eigen wetenschappelijk terrein het Verbond met raad en daad willen bijstaan.

Ze hoeven natuurlijk slechts inlichtingen te verschaffen zoover de vragen niet te vaag of te algemeen of te onbescheiden worden gesteld. Een postzegel voor antwoord moet iedere vraag vergezellen!

- ASTERIUS, Eerw. Broeder, schoolbestuurder, conservator van het museum voor Heemkunde en Folklore van het Land van Bornem, te Bornem: vogelkunde (watervogels).
- BRACKE A., publicist in natuurwetenschappen, Casteau (bij Bergen): plantkunde.
- CARNOY Albert, Dr., professor aan de universiteit, Oude Markt 24, Leuven: plaatsnaamkunde.
- CLABOTS Albert, ingenieur, Demeesterstraat 28, Zwevegem, raadslid voor Brabant van het Verbond voor Heemkunde: familie-kunde, huismerken.
- CLEIREN Aloÿs, groothandelaar, Groenstraat 13, Bergerhout, penningmeester van den V.T.B.: penningmeester van het Verbond.
- COENEN J., Kanunnik, rector van het Sint-Augustinusgesticht, Gellik-bij-Lanaken, Dr in de kunstgesch. en de oudheidk.: geschiedenis van het Land van Loon.
- CONTRIÏN Jozef, leider van het Vlaamsch Verbond van Poppenspelers, Onwegemvaart 41/14, Mechelen: poppenspelen en volksch toneel.
- COREMANS Paul, Dr., chef van de laboratoria der Kon. Musea voor Kunst en Geschiedenis, Gerardstraat 212, Brussel-Étterbeek: natuurwetenschappelijke museumtechniek.
- DANGEZ Oskar-Gustaaf, sekretaris-beheerder van de Vlaamsche Vereeniging voor Familie-kunde, Klein Kasteel, Reet: familie-kunde.
- DE CLERCQ Gregorius, O.S.B., Dr, abdiÿ Dendermonde, voorzitter van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Dendermonde: oudheidkunde en geschiedenis van het Land van Dendermonde.
- DE COO Jozef, bibliothekaris van het Iconografisch Instituut, Ruytenburgstraat 46, Antwerpen-Berchem: iconografie der kunst.
- DE GROODT Frans, architect, Kruishofstraat 28, Antwerpen-Wilrijk: bouwkunst, stede-bouw.

gen welken prijs?

14. Kent U archiefstukken waarin er spraak is over dat monument?
 15. In welke gedrukte literatuur is er, naar uw weten, over gehandeld? Met of zonder reproductie?
 16. In geval het monument niet meer bestaat, hoe weet U dat er vroeger een bestond? Uit de overlevering, uit archiefstukken of uit gedrukte literatuur? Wat herinnert er nog aan (plaatsnamen b.v.)?
 17. Naam, adres en beroep van den inzender. Let wel! Ook wanneer men niet alle vragen kan beantwoorden, wordt elke inlichting met dank aanvaard.
- Men gelieve alles te zenden naar het Verbond voor Heemkunde, afdeling van den V.T.B., Sint-Jacobsmarkt 45, Antwerpen. Het stelt invulformulieren kosteloos ter beschikking der medewerkers.
- TORHOUT, GERARD MEERSSEMAN, O. P.

ONZE CONSULENTEN

- DE KEYSER Paul, Prof. Dr., leeraar aan de universiteit, erevoorzitter van den Bond van Oostvlaamsche Folkloristen, voorzitter van de Vlaamsche afdeling van de Nationale Commissie voor Folklore, voorzitter van de Nationale Commissie voor het Volkslied, Egmontstraat 14, Gent: volkskunde.
- DE KEYSER Jozef, Z.E.H., professor aan het Klein Seminarie, Sint-Niklaas: kunstgeschiedenis.
- DELESTRE Daniël Jules, Z.E.H., pastoor, Dorpsplein, Grimbergen: Brabantsche geschiedenis.
- DE MAEYER Robert, Prof. Dr., leeraar aan de universiteit, Kongostraat 30, Gent: oudheidkunde.
- DE MEESTER Jozef, scheikundig ingenieur, ingenieur-inspecteur bij het Commissariaat Generaal voor 's Lands Wederopbouw, Torhoutstraat 13, Kortemark: vogelkunde.
- DE MEYER Maurits, bestuurder van de uitgeverij «De Standaards», lid van de Nationale Commissie voor Folklore, Huidevettersstraat 57, Antwerpen: volkskunde.
- DE MEYER Willem, opziener voor den volkszang, sekretaris van het V.N.Z., Verzoeningstraat 5, Antwerpen-Bergerhout: heimatlied.
- DENIJS-M., E. Br. der Broeders van O. L. Vr. van Lourdes, Dr in de opvoedk. wetenschappen, prof. aan het Kath. Hooger Instituut voor Opvoedkunde van Gent, leeraar aan de Normaalschool, Sint-Jozefstraat 7, Oostakker: natuurwetenschappen, heemkunde in het onderwijs.
- DE SMET Jozef, Dr., rijksarchivaris, Academiestraat 14, Brugge: geschiedenis.
- DE VIS Hendrik, Z.E.H., professor aan de Leuvense universiteit, lid van de Nationale Commissie voor Folklore, Koninklijk Parklaan 14, Brussel-Laken: volkskunde.
- DE WACHTER Leo, kantonnaal schoolopziener, Belgiëlei 121, Antwerpen: bibliografie en methodologie der heemkunde.
- DE WAELE Ferdinand Jozef, Dr., professor aan de universiteit te Nijmegen, Dorpstraat 83, Sinaai-Waas: kunstgeschiedenis en oudheidkunde.

DE WILDE J., Z.E.H., sekretaris van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas, Sint-Jozefstraat 2, Sint-Niklaas : Waasland in 't verleden.

DE WREEDE Frans, Drs., leeraar aan het atheneum, P. D'Hauwerstraat 8, Ronse : volksbedevaarten.

DOCHY B.H., hoofdopziener van het Lager Onderwijs, Ommegangstraat 6, Roeselare : onderwijs en heemkunde.

DRAYE Hendrik, Dr., assistent aan de universiteit te Leuven, Eikstraat 3 en Fochplaats 19 : plaatsnaamkunde, geschiedenis der taalgrens.

DUMON Amandus, Dom, O.S.B., abdij Steenbrugge : locale paraliturgische gebruiken.

EEMANS Marc, journalist, letterkundige, criticus, De Jonckerstraat 34, Sint-Gillis-Brussel : «dorpsboekens» en aesthetische verzorging van heemkundige aangelegenheden (musca, tentoonstellingen, uitgaven).

ENCKELS Reimond, apotheker, Groote Markt 24, Herk-de-Stad, stichter-voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap van Limburg en van den regionalen Heemkundigen Kring, raadslid voor Limburg van het Verbond voor Heemkunde : plantkunde, insektenkunde.

ENGELBEEN Karel, Dr., directeur bij het ministerie van Economische Zaken, Coghenlaan 84, Ukkel : economische geschiedenis.

FERDINAND, Eerw. Br., Dr., leeraar, Sint-Thomasgesticht, Nieuwland 198, Brussel : plantkunde.

GESSLER Jan, Dr., professor aan de universiteit, lid van de Nationale Commissie voor Folklore, L. Schreursvest 31, Leuven : volkskunde.

GOOSENAERTS Joz., Dr., rustend atheneumleeraar, Kleine Schuurstraat 50, Gent-Sint-Amandsberg, afgevaardigde-beheerder van de Vereeniging voor Wetenschap, hoofdredacteur van «Wetenschappelijke Tijdingens» (Huize Mac Leod, Sint-Pietersnieuwstraat 50, Gent).

GRAMMENS Florimond, Vorstlaan 364, Brussel-Oudergem, voorzitter van de Commissie voor Taaltoezicht : taalgrens-aangelegenheden.

GROOTAERS Lodewijk, Prof. Dr., leeraar aan de universiteit te Leuven, Naamschesteenweg 158, Heverlee : dialectologie.

HANEKROOT C., stedebovwkundige bij het Commissariaat-Generaal voor 's Lands Wederopbouw, Generaal Jacqueslaan 184 A., Brussel : stedebovwkunde.

HEYNS Pol, volkskundige, Moorkensplein 7, Bergerhout, raadslid voor de prov. Antwerpen van het Verbond voor Heemkunde : heemkunde in verband met radio-omroep, volkslied.

HELSEN Jozef, Dr., atheneumleeraar, Guillaume Lekenstraat 3, Brussel-Anderlecht : plaatsnaamkunde.

HEUTS JOZEF, Dr. in dierkundige wetenschappen, assistent aan de universiteit Leuven, K. Schurmanstraat 2, Kessel-Loo : dierkunde (waterdieren), anthropologie.

KEERSMAEKERS August, cerc-gemeentesecretaris, Dorp, Bouwel : natuurkennis der Kempen (p. a. Van Reynegomlaan 3, Herenthout.)

LANCKROCK Richard, staatsbeambte, redacteur aan «Weetlust», Groeningestraat 122 A, Gent : biologie, microscopie.

LEENEN J., Dr., atheneumleeraar, Scailquinstraat 5, Sint-Joost-ten-Noode (Brussel) : dialectkunde.

LEMAIRE Raymond, Drs., assistent van den adviseur-generaal voor de monumentenzorg, Paaschbloemenlaan 26, Ukkel : monumentenzorg, geschiedenis der architectuur.

LEMAIRE Reimond, Kanunnik, Vandenbemptlaan 15, Heverlee, archeoloog-architect, prof. aan de Leuvense universiteit, provinciaal adviseur voor monumentenzorg bij den Wederopbouw : oudheidkunde.

LEURS Stan, Prof. Dr. Ir., architect, leeraar aan de Gentsche universiteit, voorzitter van den V.T.B., raadslid van het Verbond voor Heemkunde, adviseur-generaal bij 's Lands Wederopbouw : kunstgeschiedenis, bouwkunde, monumentenzorg, heemschut.

LIESENBORGHIS Maurits, Slotlaan 39, Sint-Lambrechts-Woluwe, journalist, schepen van Schoone Kunsten, Cultuur en Toerisme der stad Brussel : dagbladwetenschap en dagbladkunde.

LINDEMANS Jan, Dr., bestuurder van het Hooger Normaal Instituut voor Landbouwhuishoudkunde, Landgoed Ossegem (Heizel), Laken-Brussel, lid van de Kon. VI. Academie, voorzitter van de Vlaamseche Vereeniging voor Familiekunde : familiekunde, persoonsnaamkunde, plaatsnaamkunde.

LINDEMANS Paul, Ir., hoofdopziener van het landbouwonderwijs, Opwijk : landbouw- en landeconomische aangelegenheden.

LOONTIENS Carlo, archivaris-bibliothecaris en conservator der stedelijke musca, Rogierlaan 14, Oostende : natuurkennis en geschiedenis der kust.

MAERE René, Z.E.H., Kanunnik, professor aan de Universiteit, Minderbroedersstraat 29, Leuven : oudheidkunde en kunstgeschiedenis.

MAEREVOET Lodewijk, schoolhoofd, Mariakerke-bij-Sint-Amands : Midden-Schelde, riviervisserij.

MEERSSEMÁN Gerard, O.P., Z.E.P. Bruggestraat D4, Torhout, oudheidkundige, raadslid voor West-Vlaanderen van het Verbond voor Heemkunde : oudheidkunde, geschiedenis van het graafschap Vlaanderen, hagiografie.

LEES IN « TOERISME » :

- Op bl. 237 ('43), 6, 14, 23, Mededeelingen over het Verbond voor Heemkunde;
- Op bl. 237 ('43) en 14, Ons onderzoek over de molens;
- Op bl. 3, Broechem;
- Op bl. 12, Kasterlee;
- Op bl. 25, De Krompoel, te Aalter;
- Op bl. 16, Tweede jaarlijksche prijs van het Verbond voor Heemkunde;
- Op 'bl. 21, Kalender voor 1944; enz. enz.

«Heemkundes», orgaan van het Verbond voor Heemkunde, afdeling van den V.T.B., Sint-Jacobsmarkt 45, Antwerpen (uitgever).

Hoofdredakteur : Jozef Van Overstraeten, Parklaan 24, (O.-VI.)

Redactie : P. Dierckx, A. Schreurs, 210, Antwerpen, Toelatingsnummer : P. 303